

مرکز حقوق بشر

ژنو

شاخه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری

وین

مجموعه شماره ۳ آموزش‌های حرفه‌ای

حقوق بشر

و بازداشت پیش از محاکمه

کتاب راهنمای موازین بین‌المللی

مربوط به بازداشت پیش از محاکمه

UNITED NATIONS

حقوق بشر و بازداشت پیش از محاکمه

CENTRE FOR HUMAN RIGHTS

Geneva

CRIME PREVENTION AND CRIMINAL JUSTICE BRANCH

Vienna

PROFESSIONAL TRAINING SERIES NO.3

Human Rights and Pre-trial Detention

A Handbook of International Standards
relating to Pre-Trial Detention

Non official translation

United Nations

New York and Geneva, 1994

مرکز حقوق بشر
ژنو
شاخه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری
وین
مجموعه‌ی آموزشی تخصصی شماره ۳

حقوق بشر و بازداشت پیش از محاکمه

کتاب راهنمای موازین بین المللی مربوط به بازداشت پیش از محاکمه

حقوق بشر و بازداشت پیش از محاکمه

ترجمه و چاپ این کتاب به زبان فارسی توسط
سازمان اصلاحات جزایی بین‌المللی (PRI) صورت گرفته است.

مرکز حقوق بشر
ژنو
شاخه پیشگیری از جرم و عدالت کیفری
وین
مجموعه‌ی آموزشی تخصصی شماره ۳

حقوق بشر و بازداشت پیش از محاکمه

کتاب راهنمای موازین بین المللی مربوط به بازداشت پیش از محاکمه

سازمان ملل متحد

نیویورک و ژنو - ۱۹۹۴

توجه

معانی مورد استفاده و نحوه‌ی طرح مطالب در این کتاب راهنما متضمن هیچ گونه اظهار نظر از جانب دبیرخانه سازمان ملل متحد در خصوص وضعیت حقوقی یک کشور، سرزمین، شهر یا منطقه یا وضعیت حقوقی مقامات آن یا وضعیت مربوط به تعیین حدود مرزها یا سرحدات آن کشور نیست.

نقل مطالب مندرج در این کتاب راهنما، یا چاپ مجدد آن مشروط به اخذ اجازه و ارسال یک نسخه از آن به مرکز حقوق بشر سازمان ملل متحد (کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد) آزاد است.

پیشگفتار

در تمامی کشورهای جهان افراد به ظن ارتکاب یک جرم کیفری توقیف و بازداشت می‌شوند. اغلب اوقات این افراد برای هفته‌ها، ماه‌ها یا حتی سال‌ها پیش از آنکه حکمی توسط دادگاه در مورد پرونده‌شان صادر گردد، در بازداشت نگه داشته می‌شوند. شرایطی که این افراد در آن زندگی می‌کنند، اغلب بدترین شرایط در سیستم زندان‌های کشورها است. وضعیت حقوقی ایشان نامعلوم است - در مظان اتهامند لیکن هنوز مجرم شناخته نشده‌اند - و همچنین تحت فشارهای عظیم فردی از جمله ضررهای اقتصادی و دوری از خانواده و وابستگی‌های اجتماعی قرار دارند.

برنامه‌ی پیشگیری از جرایم و عدالت کیفری سازمان ملل متحد، در خصوص موضوع رفتار با افراد تحت بازداشت و به طور کلی زندانیان، بر مسأله بازداشت پیش از محاکمه متمرکز است. مقررات مربوط به نحوه‌ی رفتار با زندانیان پیش از محاکمه در بسیاری از اسناد بین‌المللی آمده است از جمله در اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، مقررات حداقل استاندارد در رفتار با زندانیان، قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل متحد در مورد دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن) و مجموعه اصول حمایت از تمامی افرادی که تحت هر شکل در بازداشت یا زندان قرار دارند.^۱ در سال ۱۹۹۰ کنگره‌ی هشتم سازمان ملل متحد در خصوص پیشگیری از جرایم و اصلاح مجرمین، از ارگان‌های سازمان ملل متحد خواست تا در جهت بهبود شرایط بازداشت پیش از محاکمه و توسعه‌ی تدابیر مؤثری که آزادی متهم را سلب نمی‌کند، به عنوان جایگزین بازداشت پیش از محاکمه، کشورها را یاری دهند و از دبیر کل خواست تا در این وظیفه ایشان را مساعدت کنند.^۲

این کتاب راهنما توسط مرکز حقوق بشر و شاخه‌ی پیشگیری از جرایم و عدالت کیفری سازمان ملل متحد، در پاسخ به کنگره‌ی هشتم و قطعنامه کمیسیون پیشگیری از جرایم و عدالت کیفری منتشر شده است. کمیسیون در اولین جلسه‌اش در ۱۹۹۲، از دبیرخانه خواسته بود در اجرای عینی استانداردهای ملل متحد در حوزه‌ی پیشگیری از جرایم و عدالت کیفری و گسترش برنامه‌های آموزشی، از جمله انتشار کتاب‌های راهنما اقدام کند.^۳

این کتاب راهنما همچنین بر طبق اعلامیه‌ی وین و برنامه‌ی عملی مصوب کنفرانس جهانی حقوق بشر در ۲۵ ژوئن ۱۹۹۳^۴ منتشر شده است که بر این اساس تصریح می‌کند:

هر کشور باید چارچوبی مؤثر از دادرسی‌ها را به منظور جبران خسارات ناشی از تجاوزات به حقوق بشر یا نقض این حقوق فراهم آورد. وجود دستگاه دادگستری و به طور خاص نهادهای اجرای قانون و پیگرد قانونی و به ویژه یک سیستم قضایی و یک کانون وکلای مستقل، منطبق با استانداردهای قابل اعمال مندرج در اسناد بین‌المللی حقوق بشر، برای تحقق کامل و بدون تبعیض حقوق بشر حیاتی و جهت فرایندهای دموکراسی و توسعه‌ی پایدار ضروری‌اند. در این چارچوب باید برای نهادهای مرتبط با دستگاه دادگستری به صورت

۱. اسامی کلیه‌ی اسناد ارجاعی در فهرست اسناد مندرج در این کتاب راهنما موجود است.

۲. کنگره‌ی هشتم ملل متحد در خصوص پیشگیری از جرایم و اصلاح مجرمین. هاوانا. ۲۷ اوت - ۷ سپتامبر ۱۹۹۰: گزارش

دبیرخانه (United Nations publication, Sales No.E.91.IV.2), chap.I, sect. C, resolution 17.

3. See Official Records of the Economic and Social Council, 1992, Supplement No.10(E/1992/30), chap. I, sect. A draft resolution I para. 3(a) and (d).

4. A/CONF. 157/24 (Part I), chap.III.

مناسبتی تأمین بودجه شود. و بدین منظور جامعه‌ی بین‌المللی کمک‌های فنی و مالی خود را افزایش دهد. بر عهده‌ی سازمان ملل متحد است که استفاده از برنامه‌های ویژه‌ی خدمات مشاوره‌ای را برای دست‌یابی به سیستم دادگستری قدرتمند و مستقل در اولویت قرار دهد.

هدف از این کتاب ارتقاء سطح آگاهی نسبت به موازین بین‌المللی موجود در حوزه‌ی بازداشت پیش از محاکمه، و همچنین مطالب تفسیری مرتبط با آن موازین است. در مواردی که این کتاب به اسناد منطقه‌ای یا معاهداتی که صرفاً به تصویب برخی کشورها رسیده‌اند اشاره می‌کند باید توجه داشت، اجرای آن‌ها در کشورهای مختلف متفاوت است. به هر تقدیر این کتاب با استعانت از نظرات کارشناسان و تجربه کشورها در خصوص بازداشت پیش از محاکمه، راهکارهایی عملی را به منظور اجراء این استانداردها ارائه می‌کند. این کتاب، با جهت‌گیری‌های انعطاف‌پذیر، بیشتر به ارائه راهبردهای توصیه‌ای به دست‌اندرکاران دادرسی کیفری می‌پردازد تا به صدور دستورات لازم‌الاجرا.

کار اصلی تهیه این کتاب توسط پروفیسور دیوید وسبراد (David Weissbrodt) و با حمایت ویلیام استوک (William Stock) در مرکز حقوق بشر دانشگاه مینه سوتا صورت گرفته است. در این جا لازم است از کارمندان مدافعان حقوق بشر دانشگاه مینه سوتا به دلیل در اختیار قرار دادن کارشناسان بومی جهت بازنگری در طرح اولیه پروژه؛ مربی زندان دکتر کریستیان کون (نماینده انجمن هوارد برای اصلاحات جزایی و رئیس اتحادیه‌ی سازمانهای غیر دولتی فعال در زمینه پیشگیری از جرایم و عدالت کیفری، وین) و همکارانش در سازمان خدمات تأدیبی استرالیا، به دلیل اطلاعات عملی در خصوص بازداشت پیش از محاکمه؛ و تامس جانسون نماینده سابق بخش هنپین مینه سوتا به دلیل تلاش‌های فراوان او در اجرای این پروژه، سپاس ویژه‌ای به عمل آید.

همچنین لازم است از رید برادی، هلنا کوک، کلی آر. دال، دبورا الینگوب، ریچارد اس. فراس، باربارا فری، رونالد میکلو، نیجل رودلی، دبلیو. استراسر، کیسا سیجانن - شال و ماری تکر به دلیل کمک‌هایشان در تألیف این کتاب سپاسگزاری کرد.

فهرست مطالب

۵	پیشگفتار
۸	اسناد حقوقی بین‌المللی (مورد اشاره در کتاب حاضر)
۱۱	مقدمه
۱۱	الف - استانداردهای بین‌المللی درخصوص بازداشت پیش از محاکمه
۱۲	ب - توسعه‌ی استانداردهای بین‌المللی مرتبط با بازداشت پیش از محاکمه
۱۶	ج - ماهیت مشکلات بازداشت پیش از محاکمه
۱۹	د - نقش این کتاب
۲۰	هـ - تذکر راجع به متن و واژه‌های مورد استفاده
۲۳	بخش ۱ - عدم تبعیض
۲۵	بخش ۲ - فرض برائت
۲۷	بخش ۳ - دستگیری
۳۱	بخش ۴ - اخطار(اطلاع)
۳۳	بخش ۵ - حضور نزد یک مقام قضایی یا دیگر مقام صالح
۳۷	بخش ۶ - جایگزین‌های حبس
۴۱	بخش ۷ - طول بازداشت پیش از محاکمه
۴۵	بخش ۸ - تفکیک رده‌های بازداشت‌شدگان
۴۹	بخش ۹ - دسترسی به مشاور حقوقی
۵۵	بخش ۱۰ - ارتباطات بازداشت‌شدگان
۵۹	بخش ۱۱ - تحقیقات از اشخاص توقیف شده شکنجه و سوء رفتار
۶۳	بخش ۱۲ - شرایط مادی بازداشت
۶۳	امکانات سکونت
۶۴	غذا و آب
۶۴	مراقبت پزشکی
۶۶	پوشاک
۶۶	حق مالکیت
۶۹	بخش ۱۳ - استفاده از تنبیهات انضباطی و اعمال محدودیت‌ها در بازداشت پیش از محاکمه
۷۳	بخش ۱۴ - شرایط فکری و مذهبی توقیف
۷۷	بخش ۱۵ - نظارت بر بازداشتگاه‌ها
۸۱	بخش ۱۶ - دادرسی عادلانه
۸۵	بخش ۱۷ - بررسی قضایی حبس
۸۹	بخش ۱۸ - توقیف اداری
۹۳	بخش ۱۹ - قواعد ویژه نوجوانان
۹۷	بخش ۲۰ - اجرا
۹۹	بخش ۲۱ - شروط محافظ (Saving Clauses)
۱۰۱	ضمائم
۱۰۱	ضمیمه‌ی یک
۱۰۵	ضمیمه‌ی دو

اسناد حقوقی بین‌المللی (مورد اشاره در کتاب حاضر) علائم اختصاری

حقوق بشر: مجموعه‌ی اسناد حقوقی بین‌المللی، جلد یک (دو بخش)	مجموعه
اسناد جهانی (انتشارات سازمان ملل متحد، شماره فروش E.93XIV.1.1)	
تصحیح شده؛ جلد دو، اسناد منطقه‌ای (در حال انتشار)	
مواد قانونی بین‌المللی (واشنگتن D.C.)	ILM
هشتمین کنگره سازمان ملل متحد درباره‌ی جرم و درمان مجرمان، هاوانا، ۲۷ اگوست - ۷ سپتامبر ۱۹۹۰: گزارش تهیه شده توسط دفتر (انتشارات سازمان ملل متحد، شماره‌ی فروش E.9IV.2)	گزارش هشتمین کنگره

عناوین اختصاری اسناد حقوقی مورد ارجاع در کتاب حاضر عنوان اختصار سند حقوقی

منشور آفریقایی حقوق بشر و ملتها (نایروبی، ۲۶ ژوئن ۱۹۸۱) (که در ۲۱ اکتبر ۱۹۸۶ لازم‌الاجرا شده است)	منشور آفریقایی
کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر (میثاق سن خوزه، کاستاریکا) (سن خوزه، ۲۲ نوامبر ۱۹۶۹) (که در ۱۸ جولای ۱۹۷۸ لازم‌الاجرا شده است)	کنوانسیون آمریکایی
اصول بنیادین برای رفتار با زندانیان	اصول بنیادین درباره‌ی زندانیان
قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل متحد برای دادرسی ویژه‌ی نوجوانان	قواعد پکن
میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی (نیویورک ۱۶ دسامبر ۱۹۶۶) (که در ۲۳ مارس ۱۹۷۶ لازم‌الاجرا شده است)	میثاق حقوق مدنی و سیاسی
اصول رفتار برای مأموران اجرای قانون	
کنوانسیون منع شکنجه و رفتارها یا مجازات‌های خشن، غیر انسانی یا تحقیرآمیز (که در تاریخ ۲۶ ژوئن ۱۹۸۷ لازم‌الاجرا شده است)	کنوانسیون
کنوانسیون حقوق کودک (که در تاریخ ۲ سپتامبر ۱۹۹۰ لازم‌الاجرا شده است)	کنوانسیون حقوق کودک
اعلامیه‌ی حمایت از کلیه‌ی افراد در برابر مفقودالاثر شدن تحت اجبار	اعلامیه در مورد مفقودالاثر شدن
کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین (رم، ۴ نوامبر ۱۹۵۰) (که در ۳ سپتامبر ۱۹۵۳ لازم‌الاجرا شده است)	کنوانسیون اروپایی
کنوانسیون ژنو مربوط به حمایت از افراد غیر نظامی در زمان جنگ (ژنو، ۱۲ اگوست ۱۹۴۹) (که در ۲۱ اکتبر ۱۹۵۰ لازم‌الاجرا شده است)	چهارمین کنوانسیون ژنو
تفسیرهای کلی مصوبه‌ی کمیسیون حقوق بشر طبق ماده‌ی ۴۰ پاراگراف ۴ میثاق بین‌المللی مدنی و سیاسی	تفسیر
اصول راهنما درباره‌ی نقش دادستان‌ها	اصول راهنما برای دادستان‌ها
مجموعه‌ی اصول حمایت از کلیه‌ی اشخاصی که تحت هر گونه بازداشت یا حبس قرار دارند	اصولی درباره‌ی بازداشت
اصول بنیادین در مورد نقش وکلا	اصولی درباره‌ی وکلا
اصول پیشگیری و تحقیق مؤثر در مورد اعدام‌های فراقانونی، خودسرانه و شتابزده مجازات اعدام	اصول پیشگیری از مجازات اعدام

اصول حمایت از بیماران روانی و ارتقاء مراقبت‌های روان‌پزشکی	اصول حمایت از بیماران روانی
اصول اساسی درباره‌ی استقلال دستگاه قضایی	اصولی درباره‌ی دستگاه قضایی
اصول پایه برای توسل به زور و سلاح گرم توسط مأموران اجرای قانون	اصول توسل به زور
رهنمودهای سازمان ملل متحد در پیشگیری از بزهکاری نوجوانان	رهنمودهای ریاض
قواعد سازمان ملل متحد برای حمایت از کودکان محروم از آزادی	قواعد حمایت از نوجوانان
قواعد حداقل استاندارد در رفتار با زندانی	قواعد حداقل استاندارد
قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل متحد برای اقدامات غیر بازداشتی	قواعد توکیو
اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر	اعلامیه‌ی جهانی
کنوانسیون وین درباره‌ی روابط کنسولی (وین، ۲۴ آوریل ۱۹۶۳) (که در تاریخ ۱۹ مارس ۱۹۶۷ لازم‌الاجرا شده است)	کنوانسیون وین درباره‌ی روابط کنسولی

مقدمه

الف - استانداردهای بین‌المللی در خصوص بازداشت پیش از محاکمه

۱. سازمان ملل متحد اندکی پس از تأسیس اقدام به تبیین موازین بین‌المللی حمایت از اشخاصی کرد که از سوی دولت‌هایشان متهم به ارتکاب جرم‌اند یا از آزادی محروم شده‌اند. دو سند اساسی بین‌المللی حقوق بشر، یعنی اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر و میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ضامن ممانعت از شکنجه و توقیف خودسرانه، حق برخورداری از دادرسی عادلانه، و فرض برائت افراد از هرگونه اتهامی که علیه آنها مطرح می‌شود، است. مجمع عمومی و دیگر ارگان‌های سازمان ملل متحد بیش از ۳۰ سند در ارتباط با پیشگیری از جرائم و مبارزه با آن، تفسیر، توصیف و تضمین حمایت از این حقوق را تدوین کرده‌اند. با وجود این، تاکنون هیچ سند جامعی شامل استانداردهای حمایت از اشخاص تحت بازداشت پیش از محاکمه، و بازداشت‌های اداری تدوین نشده است.

۲. این حقیقت که هیچ مجموعه واحدی از معیارها و استانداردها وجود ندارد، بدان معنی نیست که هیچ استاندارد برای حمایت از اشخاص تحت بازداشت پیش از محاکمه و بازداشت‌های اداری وجود ندارد. به عکس، بسیاری از اسناد تهیه شده از سوی ارگان‌های سازمان ملل متحد در ۴۵ سال اخیر، حاوی مقرراتی راجع به چنین بازداشت‌هایی‌اند. برخی از این مقررات طبیعی عام و فراگیردارند و قابل اعمال بر بازداشت پیش از محاکمه، بازداشت اداری و حبس پس از محکومیت‌اند، درحالی که برخی دیگر به صورت خاص به بازداشت پیش از محاکمه می‌پردازند. از آنجا که این استانداردها در میان اسناد مختلف مربوط به بازداشت پیش از محاکمه پراکنده شده‌اند، این کتاب مروری خواهد بود بر استانداردهای مربوط به توقیف پیش از محاکمه، تفاسیر و شرح‌های صورت گرفته در خصوص اجرای مؤثر آنها.

۳. هدف این کتاب ارائه‌ی روش‌هایی عملی در جهت اجرای استانداردهای موجود در حوزه رفتار با بزهکاران است، به گونه‌ای که هم بر وضعیت بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه و هم بر بازداشت‌شدگان اداری قابل اعمال باشد. هدف این کتاب کمک به کشورها در پاسخ به قطعنامه‌ی شماره‌ی ۱۷ در مورد بازداشت پیش از محاکمه، مصوب هشتمین کنگره‌ی سازمان ملل متحد در مورد پیشگیری از جرائم و رفتار با مجرمین^۵ است که به شرح زیر مقرر داشته (پاراگراف ۲) :

الف) متهمان به ارتکاب جرایم که آزادی آنها سلب شده است باید بدون فوت وقت در مقابل قاضی یا مقام مجاز قانونی دیگری که دارای اختیارات قضایی است حاضر شوند و این مقامات باید پس از استماع قضیه بی‌درنگ درمورد ضرورت یا عدم ضرورت بازداشت پیش از محاکمه تصمیم بگیرند.

5. Eighth UN Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Havana, 27 Aug ... 7 Sep. 1990: report prepared by the Secretariat (United Nations publication, Sales No. E . 91. IV.2), chap. I, sec. C.

ب) بازداشت پیش از محاکمه فقط باید در مواردی مورد استفاده قرار گیرد که دلایل معقولی دال بر ارتکاب جرم توسط متهم وجود دارد و خطر فرار یا ارتکاب جرائمی دیگر نیز جدی است و یا احتمال دارد که در صورت آزاد بودن متهم مانع مهمی در روند دادرسی ایجاد شود؛

ج) در تصمیم‌گیری جهت استفاده از قرار بازداشت پیش از محاکمه، باید شرایط پرونده، به خصوص ماهیت و شدت جرم اتهامی، قدرت شواهد و مدارک، مجازات احتمالی، رفتار و شرایط فردی و اجتماعی، از جمله روابط فرد با جامعه ملحوظ شود؛

د) بازداشت پیش از محاکمه در مواردی که سلب آزادی فرد متناسب با جرم اتهامی و مجازات احتمالی آن نیست نباید مورد استفاده قرار گیرد؛

ه) در صورت امکان باید روش‌های دیگری جایگزین بازداشت پیش از محاکمه شود، روش‌هایی چون آزادی به قید ضمانت یا کفالت شخصی و نیز در مورد نوجوانان، اعمال روش نظارت نزدیک، مراقبت شدید، قراردادن در چتر حمایتی یک خانواده یا نهاد آموزشی یا خانه؛ در صورت عدم استفاده از این روش‌ها دلایل آن باید ارائه شود؛

و) اگر استفاده از بازداشت پیش از محاکمه برای نوجوانان اجتناب‌ناپذیر باشد، باید با مراقبت، حمایت و کلیه کمک‌های فردی لازم و مقتضی سن آن‌ها همراه باشد؛

ز) افرادی که قرار بازداشت پیش از محاکمه برایشان صادر می‌شود باید از حقوق خود به‌خصوص درباره‌ی امور زیر مطلع شوند:

۱. حق استفاده فوری از مشاوره‌ی وکیل حقوقی؛
۲. حق تقاضای کمک حقوقی؛
۳. حق درخواست بررسی اعتبار قرار بازداشت طبق روش "habeas corpus" (احضار زندانی به منظور رسیدگی به اینکه بازداشت او طبق قانون است یا خیر. م.) یا "Amparo" (اخذ سند تضمین حقوق خواهان تا امکان رسیدگی به موضوع. م.) یا طرق دیگر، و در صورت قانونی نبودن بازداشت آزاد کردن متهم؛
۴. حق ملاقات و مکاتبه با اعضای خانواده به شرط رعایت شرایط و محدودیت‌های مندرج در قانون و مقررات؛
- ح) بازداشت پیش از محاکمه باید در فواصل کوتاه و معقول مورد تجدیدنظر قرار بگیرد و در صورت امکان با توجه به اصول فوق متوقف گردد؛
- ط) تمامی مراحل رسیدگی به افراد تحت بازداشت باید در اولین فرصت صورت بگیرد به نحوی که مدت بازداشت قبل از محاکمه به حداقل ممکن تقلیل یابد؛
- ی) به هنگام صدور حکم، مدت بازداشت پیش از محاکمه یا باید از مدت مجازات کسر شود یا در تخفیف مدت مجازات مورد توجه قرار گیرد.

ب - توسعه‌ی استانداردهای بین‌المللی مرتبط با بازداشت پیش از محاکمه

۴. در اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی حمایت‌های بنیادین از حقوق اشخاص تحت بازداشت ذکر شده است. این اسناد به منظور ارتقاء شأن ذاتی انسان‌ها از جمله اشخاصی که متهم به ارتکاب جرم هستند، تصویب شده‌اند. در حقیقت، برای متهمان به ارتکاب جرم حمایت‌هایی خاص پیش‌بینی شده است: این حمایت‌ها ضامن برخورداری از حقوق مرتبط با دادرسی عادلانه، فرض برائت و تجدیدنظر در مورد هر نوع محکومیت است. این حقوق همچنین با ممنوعیت شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های خشن، غیرانسانی یا تحقیرآمیز؛ حق برخورداری از حمایت‌های قانونی برابر؛ حق

محفوظ ماندن از توقیف یا بازداشت خودسرانه، حمایت می شوند. این تضمینات در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی درج و در حقوق بین‌الملل لازم‌الاجرا شده‌اند، و تا قبل از ۳۱ ژانویه ۱۹۹۳ به تصویب ۱۱۳ کشور رسیده‌اند.

۵. حمایت‌های وسیعی که در اعلامیه‌ی جهانی و میثاق حقوق مدنی و سیاسی برای افراد تحت بازداشت پیش‌بینی شده است با مجموعه‌ای از ۳۰ سند مربوط به کنترل جرائم و رفتار با مجرمین اجرا می‌شود. برخی از این اسناد، مانند میثاق حقوق مدنی و سیاسی، معاهده‌هایی چندجانبه‌اند که تعهداتی الزام‌آور را برای دولت‌هایی که این معاهده‌ها را امضاء کرده‌اند، به همراه می‌آورند. به عنوان مثال کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیر آمیز و کنوانسیون حقوق کودک. اسناد دیگر چون اعلامیه‌ی جهانی که توسط قطعنامه‌های مجمع عمومی و ارگان‌های فرعی آن به وجود آمده است برای دولت‌های عضو سازمان ملل متحد الزام‌آور نیست، لکن می‌توانند در تفسیر استانداردهای وسیع‌تر حقوق بشر و اجرای تضمینات حقوق بشر در قانونگذاری در داخل کشورها سودمند واقع شوند.^۶

۶. حدود نیمی از اسناد در حوزه‌ی کنترل جرایم و رفتار با بزه‌کاران، شامل حال بازداشت شدگان پیش از محاکمه یا بدون محاکمه و اشخاصی که تحت بازداشت اداری‌اند می‌شود. این مجموعه از اسناد به صورت سیستماتیک بسط و توسعه نیافته‌اند، بلکه بیشتر در پاسخ به مشکلات خاص کشورها تکوین یافته‌اند. اسناد مبین استانداردها که در این کتاب آمده است را می‌توان به سه دسته‌ی موضوعی تقسیم کرد: (الف) اسناد مربوط به شرایط زندان؛ (ب) اسناد مربوط به ممنوعیت شکنجه و سوءرفتار؛ (ج) اسناد ممنوع کننده‌ی اعدام‌های خودسرانه؛ (د) اسنادی که دسترسی به وکلا و یک روند قضایی را مورد حمایت قرار می‌دهند؛ (ه) اسنادی که مشوق روش‌های جایگزین حبس‌اند (و) اسنادی که مروج رفتارهای صحیح و متناسب با مجرمان نوجوان‌اند.

۱- استانداردهای مربوط به شرایط زندان

۷. اولین معیارگذاری که به طور خاص به عدالت کیفری مربوط است با تدوین قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان در سال ۱۹۵۵ صورت گرفت. این قواعد حداقل استاندارد، حاوی حمایت‌هایی گسترده و دقیق از شرایط فیزیکی کلیه‌ی زندانیانی است که در بازداشت پیش از محاکمه یا پس از محکومیت به سر می‌برند. برخی از این قواعد به صورت ویژه برای بازداشت پیش از محاکمه قابل اجرا است و از فرض برائت نشأت گرفته‌اند [یعنی اینکه] بازداشت شدگانی که هنوز محاکمه نشده‌اند بیگناه محسوب می‌شوند و شایسته‌ی رفتاری منطبق با این وضعیت‌اند. در سال ۱۹۷۷ قاعده‌ی شماره‌ی ۹۵ به این مجموعه اضافه شد و دامنه حمایت‌های قواعد حداقل استاندارد را تا اشخاصی که تحت بازداشت اداری قرار دارند یا به نحوی بدون اتهام بازداشت شده‌اند، گسترش داد. سپس شورای اقتصادی اجتماعی در قطعنامه‌ی ۱۹۸۴/۴۷ مورخ ۲۵ مه ۱۹۸۴ [اصول] راهنمای دیگری را به منظور اجرای این قواعد به کشورها پیشنهاد کرد، که شامل روش‌هایی برای همکاری میان دبیرکل و دولت‌ها در گزارش‌دهی و انتشار اطلاعات مربوط به اجرای قواعد بود.

۸. مجمع عمومی در سال ۱۹۸۸، مجموعه‌ی اصول حمایت از کلیه‌ی اشخاص، تحت هرگونه بازداشت یا زندان را به تصویب رسانید، که منبع مهمی در راهنمایی و اعمال اصول عام اعلامیه‌ی جهانی و

۶. معذک، اعلامیه غیرمعاهده‌ای می‌تواند از لحاظ حقوق بین‌الملل عرفی، برای یک کشور الزام‌آور باشد. بنگرید به قضیه‌ی «فعالیت‌های نظامی و شبه نظامی در نیکاراگوئه و علیه نیکاراگوئه (نیکاراگوئه علیه ایالات متحده آمریکا)، رأی ماهیتی مورخ ۲۷ ژوئن ۱۹۸۶، که در آن، دیوان بین‌المللی دادگستری اعلام نمود که اعلام «رضایت» به متن یک قطعنامه‌ی اعلامی که مبین حقوق بین‌الملل عرفی است «می‌تواند به عنوان پذیرش اعتبار آن قاعده تلقی شود».

(I.C.J., Rep. 1986, p. 14 at p. 100, Para. 188)

میثاق حقوق مدنی و سیاسی در باب وضعیت بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه است. این مجموعه اصول، اقدامات لازم جهت حمایت از حقوق بشر بازداشت‌شدگان را به صورت جزء به جزء معین کرده است.

۹. پیشرفت مهم دیگری که اخیراً در این حوزه صورت گرفته است، ایجاد گروه کاری کمیسیون حقوق بشر در خصوص بازداشت خودسرانه، در سال ۱۹۹۱ بوده است که وظیفه دارد "درخصوص مواردی که بازداشت به صورتی خودسرانه یا به نحوی مغایر با استانداردهای بین‌المللی مربوطه صورت گرفته باشد، تحقیق کند".^۷ این گروه کاری مجاز است تا "اطلاعاتی را از دولت‌ها و سازمان‌های بین‌الدولی یا غیردولتی مطالبه و دریافت کند، و... از افراد ذی ربط، بستگان یا نمایندگان آن‌ها اطلاعات کسب کند".^۸ این گروه کاری، در اولین گزارش خود به کمیسیون حقوق بشر، سه دسته از مواردی را تعیین کرد که نشان دهندهی خصیصه‌ی خودسرانه‌بودن موضوع مطروحه است.^۹ دسته سوم شامل مواردی است که بر اساس آن‌ها عدم رعایت تمام یا قسمتی از مقررات بین‌المللی مربوط به حق برخورداری از دادرسی عادلانه به گونه‌ای است که سبب می‌شود سلب آزادی، وصفی خودسرانه بگیرد. سپس گروه کاری ۱۹ وضعیت پیش از محاکمه را شناسایی کرد که در آن‌ها، عدم توجه به اصول دادرسی عادلانه، به بازداشت وصفی خودسرانه می‌دهد. از میان آن‌ها پانزده مورد هم شامل بازداشت قضایی می‌شود و هم شامل بازداشت اداری، درحالی که ۴ مورد دیگر تنها مربوط به بازداشت قضایی است. از آن زمان، گروه کاری به قضایای متعددی پرداخته است که وجود بازداشت خودسرانه را در آن‌ها احراز کرده است، و در تعداد قابل توجهی از این قضایا، بازداشت شدگان آزاد شده‌اند.^{۱۰}

۲- استانداردهای مربوط به شکنجه و سوء رفتار

۱۰. برخی اوقات اشخاصی که پیش از محاکمه یا بدون محاکمه در بازداشت به سر می‌برند به منظور اجبار آن‌ها به اعتراف و اقرار به ارتکاب جرائم یا کسب اطلاعات از آن‌ها و یا ارباب آن‌ها به منظور تمکین از شکنجه‌گر مورد شکنجه یا سوء رفتار قرار می‌گیرند. مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۱۹۷۵ اعلامیه‌ی حمایت از کلیه‌ی اشخاص در برابر شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های خشن غیرانسانی یا تحقیرآمیز را تصویب کرد.^{۱۱} مفاد این اعلامیه در کنوانسیون منع شکنجه و دیگر رفتارها یا مجازات‌های خشن، غیرانسانی و تحقیرآمیز مورخ ۱۹۸۴، درج شد و ضمانت اجرایی بین‌المللی یافت، و درحال حاضر ممنوعیت شکنجه و سوء رفتار یک قاعده‌ی حقوق عرفی بین‌المللی است.

۱۱. این کنوانسیون با تأسیس کمیته‌ی منع شکنجه برای اجرای این کنوانسیون توسط کشورهای طرف کنوانسیون نظارت می‌کند و درصدد حل و فصل قضایی است که ادعای ارتکاب شکنجه در آن مطرح شده و به این کمیته ارجاع شده است. به علاوه، کمیسیون حقوق بشر دارای یک گزارشگر ویژه در مورد شکنجه است که راجع به موارد فردی تحقیق می‌کند و بر این اساس درخصوص تصمیماتی که در موارد خاص شکنجه در برخی از کشورها اتخاذ می‌کند، گزارش می‌دهد.

۱۲. مجمع عمومی در سال ۱۹۸۵ اعلامیه‌ی اصول اساسی عدالت برای قربانیان جرم و سوء استفاده از قدرت^{۱۲} را تصویب کرد، که به ویژه از دولت‌ها می‌خواهد تا چاره‌جویی‌های لازم را به عمل آورند، از جمله ترمیم، و یا جبران خسارت، و نیز ارائه‌ی لوازم ضروری، کمک‌های پزشکی، روانپزشکی و اجتماعی به کسانی

7. Commission on Human Rights resolution 1991/42 of 5 March 1991 (Official Records of the Economic and Social Council, 1991, Supplement No. 2 (E/1991/22), chap. II, sect. A) Para. 2.

8. Ibid., Para. 3.

9. E/CN. 4/1992/ 20, annex I.

10. See the second report of the Working Group, E/CN. 4/1993/24.

11. General Assembly resolution 3452 (XXX) of 9 December 1975, annex.

12. General Assembly resolution. 40/34 of 29 Nov. 1985, annex.

که قربانی سوء استفاده‌های مقامات رسمی شده‌اند و نیز فراهم آوردن شرایط دسترسی آنان به نظام دادگستری - البته هنگامی که چنین سوء استفاده‌ای نقض حقوق آن کشور تلقی شود.

۳- استانداردهای مربوط به مفقودالاثر شدن و اعدام‌های خودسرانه

۱۳. بازداشت به صورت ممنوع‌الملاقات و بازداشت بدون نظارت قضایی اغلب توسط کشورها نیز به منظور اعدام کردن، مفقودالاثر کردن و اعمال شکنجه مورد استفاده قرار گرفته است. صرفنظر از رویه‌ی معمول فعالیت‌های سازمان ملل متحد در حوزه‌ی حقوق بشر، کمیسیون حقوق بشر یک گروه کاری را درخصوص مفقودالاثر شدن تحمیلی یا غیراختیاری در سال ۱۹۸۰ تأسیس کرد تا از جانب قربانیانی که به دست دولت‌ها ناپدید شده‌اند، اقدام کند. این گروه چندسالی را بدون وجود استانداردهای بین‌المللی قابل اجرا به منظور پیشگیری از مفقودالاثر شدن، فعالیت کرد؛ اما سرانجام از این گروه خواسته شد تا در توسعه‌ی موازین بین‌المللی در حوزه‌ی مفقودالاثر شدن تحمیلی همکاری کند.

۱۴. دومین روند "موضوعی" (تماتیک) در این حوزه، با انتصاب "گزارشگر ویژه‌ی مربوط به اعدام‌های سریع یا خودسرانه" در ۱۹۸۲، توسط کمیسیون حقوق بشر ایجاد شد. این گزارشگر ویژه نیز مانند گروه کاری از سازمان‌های غیردولتی کسب اطلاعات می‌کند، خواهان رسیدگی فوری و کسب اطلاعات از دولت می‌شود و در موارد لزوم از کشورها بازدید به عمل می‌آورد. گزارشگر ویژه، همچنین نقش مهمی را در تدوین استانداردهای بین‌المللی در این حوزه ایفا می‌کند.

۱۵. استانداردهای توسعه یافته راجع به مفقودالاثر شدن و اعدام‌های خودسرانه تقریباً جدیدند: "اصولی در مورد پیشگیری مؤثر و تحقیق در خصوص اعدام‌های فراقضایی، خودسرانه و شتاب‌زده" در ۱۹۸۹ توسط شورای اقتصادی و اجتماعی تصویب شد و اعلامیه‌ی حمایت از کلیه‌ی اشخاص در مقابل مفقودالاثر شدن تحمیلی "در ۱۹۹۲ توسط مجمع عمومی به تصویب رسید. قواعد حداقل استاندارد رفتار با زندانیان نیز شامل الزام دولت به ثبت و حفظ سوابق در مورد بازداشت شدگان است تا از مفقودالاثر شدن آن‌ها ممانعت و به نظارت بر بازداشتگاه‌ها نیز کمک شود.

۴- استانداردهای مربوط به نقش نظام قضایی و وکلا

۱۶. مساعدت یک مشاور حقوقی به اندازه‌ای برای حفظ حقوق بشر بازداشت شدگان اساسی است که این حق در ماده‌ی ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی گنجانده شده است. قواعد حداقل استاندارد نیز ضامن دسترسی مؤثر بازداشت شدگان به مشاور حقوقی‌شان است. به منظور حصول اطمینان از دسترسی "مؤثر" و منطبق با اصول بازداشت، یک بازداشت شده در مرحله‌ی اولیه‌ی تعقیبات کیفری دارای حق دسترسی به مشاور حقوقی است، بدین ترتیب، این کمک اهمیت می‌یابد و مشاور حقوقی فرصت خواهد داشت تا بر نتیجه‌ی رسیدگی‌ها تأثیر گذارد.

۱۷. سه مجموعه از معیارها به حفظ روند قضایی در جهت تضمین حقوق بازداشت شدگان کمک می‌کند - اصول راهنما در مورد نقش، دادستان‌ها، اصول بنیادین مربوط به نقش وکلا و اصول بنیادین مربوط به استقلال نظام قضایی. نقش وکلا، به ویژه وکلای مدافع از اهمیت خاصی برخوردار است، زیرا آنها مدافعان افراد در معرض خطرند. استقلال نظام قضایی از فشارهای بی‌مورد امری حیاتی در رسیدگی به امر بازداشت طبق مقررات قانونی به حساب می‌آید.

۵ - معیارها و جایگزین‌هایی برای بازداشت پیش از محاکمه

۱۸. بند ۳ از ماده ۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی اشعار می‌دارد: "بازداشت اشخاصی که در انتظار دادرسی‌اند نباید قاعده‌ی کلی باشد، بلکه ممکن است آزادی موقت، موکول به اخذ تضمین‌هایی [از متهم] برای حضور در محضر دادگاه شود ... قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل متحد در خصوص تدابیر غیربازداشتی (قواعد توکیو) این ماده را تفسیر می‌کند. این قواعد با این توصیه که فقط هنگامی از بازداشت باید استفاده کرد که از تدابیر غیربازداشتی دیگر مانند وثیقه نتوان استفاده کرد، به اصلاح شرایط تمامی بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه کمک می‌کند. از آنجاکه تراکم جمعیت در بازداشتگاه‌ها و طولانی و ناکارآمد بودن تحقیقات، مهمترین عوامل منجر به سوءاستفاده از بازداشت پیش از محاکمه هستند، آزادی هر چه بیشتر بازداشت‌شدگان مطلوب است البته باید به مقتضیات امر تحقیق در مورد جرم ادعایی و موازین حمایت از جامعه و قربانی توجه شود.

۶ - معیارهای حمایت از نوجوانان

۱۹. هرچند اسنادی که تاکنون شناسایی شده‌اند به‌طورکلی هم حامی جوانان‌اند و هم حامی بزرگسالان، اما اسنادی نیز تدوین شده‌اند که اساساً بر نحوه‌ی رفتار مناسب با بزه‌کاران نوجوان متمرکزند. مجمع عمومی در سال ۱۹۸۵، قواعد حداقل استاندارد برای دادرسی ویژه نوجوانان (قواعد پکن) را تصویب کرد. دو سند دیگری که به صورت جزء به جزء به تفسیر قواعد پکن پرداخته‌اند نیز در ۱۹۹۰ توسط مجمع عمومی تصویب شد: رهنمودهای سازمان ملل متحد در خصوص پیشگیری از بزهکاری نوجوانان (رهنمودهای ریاض)، و قواعد سازمان ملل متحد برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی. هدف کلی از این معیارها در این حوزه، بیشتر ارایه رفتارهای "مراقبتی" در برابر بزهکاران نوجوان آن هم براساس مفاد کنوانسیون حقوق کودک و به منظور بازپروری ایشان و پیشگیری از تکرار جرم است.

ج - ماهیت مشکلات بازداشت پیش از محاکمه

۲۰. علیرغم فعالیت‌های سازمان ملل متحد درخصوص بازداشت پیش از محاکمه، بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه در بسیاری از کشورها تحت بدترین شرایط حبس در نظام زندان‌های کشورهايشان به سر می‌برند. تسهیلات بازداشت اغلب جوابگوی ازدحام جمعیت زندانیان نیست و از سوی دیگر فرسوده، غیربهداشتی و برای سکنا دادن انسان نامناسب است. بازداشت‌شدگان برای ماه‌ها و حتی سال‌ها [در این قبیل] مکان‌ها نگهداری می‌شوند، درحالی که پرونده‌ی آنها در دست تحقیق است و روند سیستم قضایی را طی می‌کند. [در این موارد] اغلب هیچ مأمور یا مقام قضایی مسئول که ضامن حمایت از حقوق یک بازداشت‌شده و استماع فوری پرونده‌ی وی باشد، وجود ندارد. بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه اغلب فاقد امکانات و فرصت‌های آموزشی، حرفه‌ای و ورزشی‌اند تا بتوانند از کسالت و سختی دوران حبس خود بکاهند. این افراد معمولاً به دلیل جدایی از خانواده، دوستان، شغل و اجتماع‌شان دچار لطمات شدید روحی می‌شوند. بازداشتگاه‌های پیش از محاکمه فشارهای روحی به مراتب بیشتری را بر افرادی که در انتظار محاکمه‌اند و درخصوص آینده‌ی خود تردید دارند وارد می‌کند. درحالی که ایشان بازداشت شده‌اند تا تحقیقاتی در موردشان صورت گیرد، اما در معرض خطر سوءرفتار قرار دارند، آن هم در قالب تلاش‌هایی به منظور مجرم نمایاندن آن‌ها ممکن است مقررات انضباطی در بازداشتگاه‌های پیش از محاکمه کافی نباشد و بازداشت‌شدگان ضعیف‌تر در معرض خطر وحشی‌گری یا سوءاستفاده جنسی از جانب هم‌بندیان خود قرار داشته باشند. از

طرفی به دلیل تغییرات مداوم در جمعیت محبوسان و فقدان ساختار با ثبات، یا یک سازماندهی غیررسمی به منظور ایجاد نظم و حمایت از بازداشت‌شدگان در مقابل قلدری، حفظ انضباط سخت‌تر می‌شود.

۱- ازدحام

۲۱. ازدحام بیش از حد در بازداشتگاه‌ها در تمامی نقاط جهان وجود دارد، چه در کشورهای توسعه یافته و چه در حال توسعه. همواره کمترین بودجه به اصلاح و توسعه‌ی بازداشتگاه‌ها تعلق می‌گیرد؛ و هنگامی که منابع مالی اندک باشد، حتی نگهداری و پاکیزه نگاه‌داشتن تسهیلات بازداشتگاه‌ها نیز امکان‌پذیر نخواهد بود. ازدحام بیش از حد، مربوط است به شرایط بد محیطی بازداشت: بازداشتگاه‌های قدیمی و نامطلوب معمولاً فاقد ظرفیت کافی برای جمعیتی است که در خود جای می‌دهند.

۲۲. ازدحام بیش از حد در کشورهای در حال توسعه وضعیت وخیم‌تری دارد: یک کارشناس حقوق کیفری که بر تسهیلات بازداشت در آفریقا نظارت می‌کرد، به این نتیجه رسید که در اغلب این کشورها، تعداد زندانیان دوبرابر ظرفیت زندان است و اینکه نگهداری افراد در سلول‌هایی با سه یا چهار برابر ظرفیت پیش‌بینی شده، امری متداول است. در سلول‌ها ممکن است ازدحام به حدی باشد که تنها جایی برای ایستادن زندانی وجود داشته باشد. بازداشتگاه‌ها در کشورهای توسعه یافته نیز اغلب از شرایط بهتری برخوردار نیستند. در برخی کشورهای اروپایی، در سلول‌هایی که برای یک نفر در نظر گرفته شده است ممکن است دو یا سه نفر نگهداری شوند.

۲۳. ازدحام بیش از حد سبب می‌شود تا مدت زمانی که کادر زندان باید برای کنترل فیزیکی بازداشت‌شدگان صرف کنند افزایش یافته و بدین ترتیب توان کادر زندان برای ارائه خدمات ورزشی، اشتغال یا ملاقات با زندانی، کاهش یابد. ازدحام بیش از حد همچنین به معنای آن است که بازداشت‌شدگان ۲۳ ساعت از هر شبانه‌روز را در سلول‌هایشان محبوس‌اند؛ ایشان فقط یک‌بار در روز مجاز به هواخوری در حیاط هستند.

۲۴. علت اولیه‌ی ازدحام بیش از حد تعداد زیاد بازداشت‌شدگان نیست، بلکه بیشتر مربوط است به متوسط طول دوره‌ی بازداشت برای هر زندانی. یک بررسی دقیق از ازدحام بیش از حد بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه در زندان نشان داده است که حتی کاهشی جزئی در متوسط طول دوره‌ی بازداشت، اثری جدی در کاهش ازدحام در مکان‌های بازداشت خواهد داشت.

۲- شرایط بازداشت

۲۵. معمولاً شرایط بازداشت پیش از محاکمه بسیار بدتر از شرایط نگهداری محکومان است، و این به رغم این حقیقت است که بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه از حیث حقوقی بیگناه فرض می‌شوند، در حالی که محکومان در خصوص جرمی کیفری گناهکار شناخته شده‌اند. نامعین بودن مدت بازداشت و عدم قطعیت در مورد بازداشت پیش از محاکمه مشقت حبس را تشدید می‌کند.

۲۶. بازداشتگاه‌ها، اغلب کهنه و قدیمی‌اند و معمولاً زمانی ایجاد شده‌اند که در آن دستگیری‌ها و تعداد بازداشت‌شدگان اندک بوده است و در برخی کشورها از قلعه‌های مستعمراتی یا اردوگاه‌های برده‌داری به عنوان زندان استفاده می‌شود که در نتیجه این مکان‌ها، مکان‌های فاقد فضای کافی برای نگهداری زندانیان و نیز فاقد تسهیلات ورزشی و بهداشتی‌اند. با وجود این، کمبود تسهیلات در بازداشتگاه‌ها به کشورهای در حال توسعه محدود نمی‌شود. در یکی از کشورهای توسعه یافته، بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه هنوز در مکان‌هایی نگهداری می‌شوند که فاقد توالی در سلول‌ها است، و بازداشت‌شدگان باید از ظروفی استفاده کنند که گاه تا

۱۱ ساعت در سلول می‌ماند و تخلیه نمی‌شود. این دولت پذیرفته است که این شرایط نه تنها نامطبوع، بلکه غیربهداشتی است و از همین رو دست به مدرنیزه کردن تسهیلات بازداشت زده است.

۲۷. ازدحام بیش از حد منجر به گسترش شرایط بد محیطی بازداشت‌شدگان می‌شود. ممکن است آنان برای ساعت‌ها در سلول‌هایی نگهداری شوند که فضایی برای دراز کشیدن وجود ندارد. و در نتیجه پرسنل بازداشتگاه‌ها کمتر قادر به کنترل خشونت بین بازداشت‌شدگان خواهند بود. همچنین به علت محدودیت تسهیلات ملاقات، زمان ملاقات‌ها نیز کاهش یافته است.

۲۸. ازدحام بیش از حد و محیط کثیف عامل انتقال بیماری‌های واگیردار میان بازداشت‌شدگان است. در این خصوص یادآوری این نکته بسیار مهم است که شیوع ویروس ایدز (HIV) در میان زندانیان گسترش بیشتری دارد: یک سازمان غیردولتی گزارش کرده است که در سال ۱۹۸۷، ۱۵ درصد افرادی که به زندان‌های یک کشور وارد شده‌اند، به ویروس ایدز مبتلا شده‌اند و اینکه در سال ۱۹۸۹، ۳۰ درصد از زندانیان حامل این ویروس بوده‌اند. یک زندانی آلوده نه تنها حامل بیماری است، بلکه در معرض خطر فزاینده‌ی سوءاستفاده از جانب دیگر زندانیان قرار دارد.

۲۹. شرایط محیطی بازداشت احساس بلاتکلیفی را در فرد بازداشت‌شده‌ای که از آینده‌ی خود نامطمئن است، افزایش می‌دهد. شرایط محیطی و روانی فشارهایی عظیمی را بر بازداشت‌شدگان وارد می‌کند. آنان با نگرانی درخصوص وضعیت حقوقی خود، باید خود را با محیطی اغلب خطرناک تطبیق دهند، و با شرایطی روبرو شوند که بر آن یا کنترلی ندارند یا کنترل بسیار کمی دارند، شرایطی نظیر نگرانی‌های اقتصادی و جدایی از خانواده. این فشارها در قالب افسردگی و خودکشی بروز می‌کنند: یک تحقیق ملی نشان داده است که بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه ۵ برابر بیشتر از عموم افراد در معرض خطر خودکشی قرار دارند^{۱۳}، در عین حال تحقیقات دیگری، در مورد سازمان زندان‌های کشور خاصی نشان داده است که از ۳۷ مورد خودکشی زندانیان ظرف یک سال ۲۵ مورد آن (یا ۶۸ درصد) مربوط به بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه بوده است.^{۱۴}

۳- طول بازداشت

۳۰. بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه ممکن است یک سال یا بیشتر را پیش از آزادی یا محاکمه شدن در بازداشت به سر برند. نظام‌های حقوقی برخی کشورها فاقد هرگونه سازوکار آزادی پیش از محاکمه‌اند، و طول زمان رسیدگی به طولانی شدن بازداشت می‌انجامد. در بسیاری از کشورها مسئولان امر بازداشت حتی پس از گذشت روزها و ماه‌ها از بازداشت، ملزم به احضار زندانی به محضر قاضی نیستند، و امکان دارد قاضی در این مقطع ملزم به تصمیم‌گیری درخصوص حبس پیش از محاکمه نباشد. در بسیاری موارد، مقام تحقیق باید پیش از تصمیم نسبت به آزادی، درخصوص وضعیت حقوقی هر بازداشت‌شده تحقیق کند، و حجم وسیع پرونده‌ها منجر به تأخیرهای طولانی [در رسیدگی به پرونده‌ها] و طولانی شدن دوره‌های بازداشت می‌شود.

۳۱. تعداد قابل توجهی از افرادی که در بازداشت پیش از محاکمه به سر می‌برند ممکن است سرانجام گناهکار شناخته نشوند، و یا ممکن است اصلاً تحت دادرسی قرار نگیرند، یا به مجازات غیرحبس محکوم شوند. حتی برخی بازداشت‌شدگان طولانی‌تر از زمانی که برای محکومیت نسبت به جرمی که به اتهام آن دستگیر شده‌اند، در بازداشت پیش از محاکمه به سر می‌برند.

13. F. Dunkel, *U- haft and U – haftvollzug in der B.R.D.* (1988), P. 24

14. Howard League for Penal Reform, *Remands in Custody* (briefing paper) (November. 1989), p. 4.

۳۲. یکی از نشانه‌های مشکل توقیف‌های طولانی پیش از محاکمه را می‌توان در تعداد کثیر بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه و درصد بالای آن نسبت به کل جمعیت زندانیان دانست. در بسیاری از کشورهای اروپایی، بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه بین ۲۵ تا ۵۰ درصد جمعیت زندانیان را تشکیل می‌دهند. معذک در کشورهای امریکای جنوبی بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه معمولاً بین ۴۵ تا ۹۰ درصد از جمعیت زندان را تشکیل می‌دهند، یعنی ۹ بازداشتی پیش از محاکمه در برابر هر زندانی محکوم. در یکی از کشورهای آسیایی، ۸۳ درصد از جمعیت زندان محاکمه نشده‌اند.^{۱۵}

۴ - وضعیت حقوقی بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه

۳۳. یکی از مهمترین حقوق اشخاص متهم به ارتکاب جرم، حق داشتن مشاور حقوقی در تهیه دفاعیه است. لکن شرایط بازداشت پیش از محاکمه، ارتباط مؤثر با مشاور حقوقی را مشکل می‌کند. بازداشت‌شدگان باید با وکلای خود در تماس باشند در حالی که آن‌ها به ندرت امکان استفاده از تلفن یا وسائل دیگر برای ارتباط با وکلای خود در اختیار دارند. ملاقات با وکلای مدافع در محل‌هایی عمومی یا تحت نظارت کادر زندان صورت می‌پذیرد که این می‌تواند موجب ترس و وحشت زندانی شود. در بسیاری از کشورها، وکلای مدافع یا به سادگی در دسترس نیستند، یا هزینه گزاف حق‌الوکاله از توانایی مالی اغلب بازداشت‌شدگان خارج است. حتی وقتی دولت وکیل را برای زندانی فقیر در نظر می‌گیرد، او آن‌قدر پرونده در دست دارد که نمی‌تواند به همه آن‌ها با دقت رسیدگی کند.

۳۴. برخی دیگر از نظام‌های حقوقی فاقد ساز و کاری هستند که در آن شخص بازداشت‌شده بتواند [حکم] بازداشت خود را برای تجدیدنظر به یک مرجع قضایی بی‌طرف تسلیم کند. حتی ممکن است به او اجازه داده نشود دلایل و مدارک خود را به مقامات قضایی ارائه کند. حتی به هنگام تشکیل جلسه دادگاه نیز ممکن است وکیل برای ارائه مدارک و دلایل به نحو احسن، دردسترس نباشد. بسیاری از نظام‌های قضایی امکان آزادی موقت را پیش‌بینی کرده‌اند مشروط به تامین ضمانت‌های مالی، که بدین ترتیب اشخاصی که شایسته آزادی‌اند لیکن امکان تأمین مالی این ضمانت‌ها را ندارند، در بازداشت می‌مانند.

۳۵. مجموعه‌ی دیگری از مشکلات وجود دارد که ناشی از سیستم حقوقی یک کشور نیست، بلکه عدم مراعات قواعد از سوی مقامات دولتی است. در بسیاری از نقاط جهان، اشخاص توقیف می‌شوند، و هرگز به محضر یک مقام قضایی برده نمی‌شوند، و حتی ممکن است ممنوع‌الملاقات شوند. بعضی از بازداشت‌شدگان احتمال دارد نزد یک مقام قضایی برده شوند، اما به رغم صدور حکم آزادی‌شان باز هم آزاد نشوند؛ در عوض، برخی افراد آزاد، و سپس مجدداً توقیف می‌شوند. اوج این مشکلات در کشورهایی پیش می‌آید که در آن‌ها، افراد به طور نامشخص و بنا به دستور قوه مجریه توقیف می‌شوند، که در این حالت بعید است که تحت رسیدگی توسط یک دادگاه قرار گیرند.

د - نقش این کتاب

۳۶. هیچ کشوری نمی‌تواند ادعا کند که سیستم بازداشت پیش از محاکمه‌اش کامل است و احتیاجی به اصلاح ندارد. گاه، افرادی بازداشت می‌شوند که می‌توانسته‌اند با اطمینان در دوران قبل از تشکیل دادگاه،

15. K. Neudek, *Activities of the United Nations to Improve the Actual Conditions and the Legal Status of Persons in Pre-trial Detention or Administrative Detention*, paper presented at the International Seminar on Human Rights and Pre-trial Detention (Kazmierz, Poland, 24-28 Sep. 1990), pp. 11-12.

آزاد باشند. گاه نیز افرادی طولانی‌تر از حد ضروری در توقیف می‌مانند زیرا به پرونده‌ی آن‌ها اولویت کافی داده نمی‌شود. شرایط فیزیکی تشکیلات بازداشتگاه‌ها مورد بی‌توجهی قرار می‌گیرد، چرا که توقیف پیش از محاکمه به منزله‌ی امری "صرفاً موقتی" تلقی می‌شود؛ در حالی که باید توجه و نگهداری بیشتری از این تشکیلات به عمل آید. کادر بازداشتگاه‌ها باید آگاهی بیشتری از مشکلات خاص و حقوق بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه داشته باشند. معضلی اساسی که باید مرتفع شود ازدحام بیش از حد است که ریشه‌ی بسیاری از مشکلات بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه است. اجرای استانداردهای بین‌المللی به منظور حفظ و تضمین حقوق بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه، تمامی این معضلات را مرتفع نمی‌کند، بلکه رعایت و توجه به استانداردهای طرح شده در این کتاب می‌تواند وضعیت بسیاری از بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه را بهبود بخشد.

ه - تذکر راجع به متن و واژه‌های مورد استفاده

۳۷. این کتاب برگرفته از اسناد سازمان ملل متحد در مورد بازداشت‌شدگان است. استانداردها طبق تقسیم‌بندی‌های موضوعی تنظیم شده‌اند. هر بخش کتاب در ابتدا به طور کلی حاوی خلاصه‌ای از بحث اصلی و سپس زیربخش‌های "الف - اصول کلی"، "ب - استانداردها"، "ج - تفسیر" و "د - رهنمودهایی عملی" است. زیربخش "اصول کلی" حاوی مفادی از اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر است، که عموماً به منزله‌ی عرف حقوق بین‌الملل به رسمیت شناخته شده است و همچنین حاوی مفادی از مقررات معاهدات چندجانبه‌ی لازم‌الاجرای بین‌المللی مانند میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است. زیربخش "استانداردها" حاوی مفاد اسنادی است که توسط نهادهای وابسته به سازمان ملل متحد و در تلاش برای تفسیر مقررات میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تصویب شده‌اند. زیر بخش "تفاسیر" حاوی رویه‌ی قضایی کمیته‌ی حقوق بشر در تفسیر مقررات میثاق حقوق مدنی و سیاسی و [همچنین] رویه‌ی قضایی مراجع منطقه‌ای (دیوان‌ها و کمیسیون‌های حقوق بشر) در تفسیر مقررات مشابه موجود در اسناد منطقه‌ای حقوق بشر است. زیربخش "رهنمودهای عملی" حاوی نظرات سازمان‌های غیردولتی، ارگان‌های کارشناسی و نویسندگان، و همچنین ملاحظات پیرامون رویه‌های ملی است که ابزارهایی را به منظور اجرای استانداردها و تفاسیر ارائه شده در این کتاب پیشنهاد می‌کند.

۳۸. وقتی متن یک استاندارد به قسمت دیگری از سند منبع ارجاع دهد، توضیحاتی اضافه می‌شود و این اضافات با دو قلاب [] نشان داده شده‌اند. قسمت‌های غیرمرتبط و حذفی منابع به صورت سه نقطه ("...") نشان داده شده‌اند. متن کامل تقریباً کلیه اسناد موجود در این کتاب، در "مجموعه‌ی استانداردها و قواعد سازمان ملل متحد در مورد پیشگیری از جرایم و عدالت کیفری" آورده شده است.^{۱۶}

۳۹. به علت متفاوت بودن منبع اسناد، اسناد مختلف از واژگانی مختلف برای مفهوم بازداشت و بازداشت‌شدگان استفاده کرده‌اند. فهرست معانی زیر به منزله‌ی راهنمایی جهت درک نحوه‌ی کاربرد این واژگان در اسناد منبع و رهنمودهای عملی ارائه می‌شود:

کلمه « اداره‌ی زندان‌ها » (Administration) هنگامی که در صحبت از استانداردهای ناظر بر شرایط زندان، به کار می‌رود به معنای افراد و نهادهایی است که مسئول اداره‌ی بازداشتگاه‌ها هستند.

« بازداشت اداری » (Administrative detention) یعنی بازداشت، بدون ایراد اتهام کیفری علیه فرد توسط دولت و بدون نظارت مقام قضایی. این نوع بازداشت شامل موارد زیر است لیکن محدود به آن‌ها نیست: اشخاصی که بدون ایراد اتهام به ارتکاب جرمی کیفری تحت بازجویی قرار دارند؛ اشخاصی که توسط ارگان‌هایی دولتی که در اجرای قوانین کیفری مداخله‌ای ندارند توقیف شده‌اند، مانند مسئولان امور مهاجرت یا

16. United Nations Publication, Sale No. E, 92. IV. 1.

پرسنل نظامی؛ اشخاصی که در مؤسسات بهداشت روانی توقیف شده‌اند؛ و سایر شرایطی که علت توقیف روشن نیست.

«**دستگیری**» (Arrest) یعنی عمل سلب آزادی تحت مجوز حکومتی و با هدف بازداشت فرد و ایراد اتهام کیفری علیه او.

«**شخص بازداشت شده یا بازداشتی**» (Detained person) یعنی کسی که تحت مجوز دولتی و بدون اینکه محکوم به ارتکاب جرمی کیفری شده باشد، بازداشت شود.

«**بازداشت**» (Detention) شرایطی است که در آن فرد متهم به ارتکاب جرمی به دلیل انجام تحقیقات یا طی دوران رسیدگی به پرونده در دادگاه؛ و یا براساس بازداشت اداری یا بنا به هر دلیل دیگری غیر از محکومیت کیفری بازداشت می‌شود.

«**فرد زندانی**» یا «**زندانی**» (Imprisoned person) کسی است که توسط یک مقام دولتی و در نتیجه محکومیت به یک جرم کیفری از آزادی محروم گردیده است. البته واژه زندانی در "قواعد حداقل استاندارد برای رفتار با زندانیان" (Institution)، به بازداشتگاه اشاره دارد که در قواعد حداقل استاندارد برای رفتار با زندانیان، از این واژه استفاده شده است.

«**مقام قضایی یا دیگر مقامات**» (Judicial or other authority)، به معنای مقام قضایی یا هر مقام قانونی است که وضعیت قانونی و دوره‌ی تصدی او باید حاکی از قویترین تضمینات ممکن صلاحیت، بیطرفی و استقلال باشد.

«**بزهکار**» (Offender)، به گونه‌ای که در این کتاب مورد استفاده قرار گرفته است، به کلیه‌ی افرادی اشاره دارد که مظنون به ارتکاب جرمی کیفری‌اند، تحت پیگرد قرار دارند، در انتظار محاکمه به سر می‌برند، تحت بازداشت اداری هستند، یا به هرعلتی دیگر، از جمله اجرای مجازات در بازداشت به سر می‌برند.

«**بازداشتگاه**» (Place of detention)، به هر مکانی اطلاق می‌شود که در آن بازداشت شدگان دولتی نگاهداری می‌شوند.

بخش ۱ - عدم تبعیض

۴۰. همانطور که استانداردهایی که از آن‌ها صحبت به عمل خواهد آمد مقرر می‌دارند، دولت‌ها به هنگام اجرای حقوق بشر برای تک تک افراد در حوزه قضایی خود موظف به تضمین اصل عدم تبعیض هستند. پرداختن به مقوله «عدم تبعیض» به عنوان اولین فصل این کتاب، خود تأکیدی است بر اولویت موضوع و تأکیدی است بر این‌که عدم تبعیض در مورد گروه‌های خاص ممکن است مستلزم تلاش‌هایی خاص باشد.

الف - اصول کلی

۱- اعلامیه جهانی، ماده‌ی ۲

هر کسی فارغ از هرگونه تمایز، از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده‌ی سیاسی یا هر عقیده‌ی دیگر و همچنین از حیث خاستگاه ملی و اجتماعی، ثروت، تبار یا هر جایگاه دیگری، می‌تواند از کلیه حقوق و آزادی‌هایی که در اعلامیه حاضر ذکر شده است، بهره‌مند شود.

به علاوه هیچ تبعیضی به عمل نخواهد آمد که مبتنی بر وضع سیاسی، قضایی یا بین‌المللی کشور یا سرزمینی که شخص به آن تعلق دارد باشد، خواه این کشور مستقل، تحت قیمومت، غیر خودمختار یا دارای هرگونه محدودیتی در نوع حاکمیتش باشد.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی (۱) ۲

کشورهای طرف این میثاق متعهد می‌شوند که حقوق شناخته شده در این میثاق را درباره‌ی کلیه افراد مقیم در کشورشان و تابع حاکمیت قضایی‌شان بدون هیچ‌گونه تبعیض از جمله به دلیل نژاد، رنگ، جنس، زبان، مذهب، عقیده‌ی سیاسی یا عقیده‌ی دیگر، منشاء ملی یا خاستگاه اجتماعی، ثروت، تبار یا هر جایگاه دیگر، محترم شمرده و تضمین کنند.

۳- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی ۲۶

کلیه‌ی اشخاص در مقابل قانون مساوی هستند و بدون هیچ‌گونه تبعیض استحقاق حمایت بالسویه‌ی قانون را دارند. از این لحاظ قانون باید هرگونه تبعیضی را منع و برای کلیه اشخاص حمایت مؤثر و مساوی علیه هر نوع تبعیض تضمین کند...

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی توقیف (۲) ۵

تدابیری که به موجب قانون اعمال می‌شوند و صرفاً به منظور حمایت از حقوق و وضعیت ویژه‌ی زنان، به ویژه زنان باردار و مادران شیرده، کودکان و جوانان، سالمندان، بیماران، معلولان طراحی می‌شوند، نباید تبعیض‌آمیز تلقی شوند.

ضرورت و اعمال چنین تدابیری باید همواره تحت بررسی مقامات قضایی یا دیگر مقامات باشد.

۲- قواعد حداقل استاندارد، قاعده‌ی ۶(۲)

... احترام به عقاید مذهبی و موازین اخلاقی گروهی که زندانی به آن تعلق دارد ضروری است.

ج - تفسیر

کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی شماره‌ی ۳(۱)

... تعهدات ناشی از میثاق محدود به احترام و رعایت حقوق بشر نیست، بلکه ... دولت‌های طرف میثاق باید تمتع از این حقوق را نیز برای کلیه افرادی که در حوزه‌ی قضایی آن‌ها قرار دارند، تضمین کنند. این جنبه از تعهدات دولت‌ها مستلزم فعالیت‌های خاص از سوی کشورهای طرف میثاق است تا افراد را قادر به تمتع از حقوق‌شان کند ...

د - رهنمودهای عملی

۴۱. تدابیر ویژه در جهت احترام به اعتقادات مذهبی و اخلاقی، از قبیل تدارک خوراک طبق موازین مذهبی یا امکان به جا آوردن مناسک مذهبی در زمان لازم، تبعیض و نقض استانداردهای فوق‌الذکر محسوب نمی‌شود و این شرایط باید تاحد معقول تأمین شود.

بخش ۲ - فرض برائت

۴۲. فرض برائت از اولویتی ویژه برخوردار است و نقطه آغاز کلیه استانداردهای موجود در حوزه بازداشت پیش از محاکمه است. حقوق متهمان به جرمی که هنوز ارتکاب آن اثبات نشده است، یعنی حق برخورداری از "رفتاری متفاوت و متناسب با وضعیت یک غیرمحموم" طبق بند الف از پاراگراف ۲ مادهی ۱۰ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، تضمین شده است.

الف - اصول کلی

۱- اعلامیهی جهانی، مادهی ۱۱(۱)

هر کس که به ارتکاب بزه‌ای متهم شده است، حق دارد بی‌گناه محسوب شود، مگر آن که در جریان یک محاکمه‌ی علنی که در آن کلیه تضمین‌های لازم برای دفاع متهم از خود، تأمین شده است، تقصیر او قانوناً محرز شود.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، مادهی ۱۴(۲)

هرکس که به ارتکاب جرمی متهم شده است، تا زمانی که گناهکار بودن او بر طبق قانون محرز نشده است، حق دارد بی‌گناه فرض شود.

ب - استانداردها

قواعد حداقل استاندارد، قاعدهی ۸۴(۲)

زندانیان غیرمحموم بیگناه فرض می‌شوند و باید بر همین اساس با آن‌ها رفتار شود.

ج - تفسیر

کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی شماره‌ی ۱۳(۷)

... به علت فرض برائت، بار اثبات اتهام برعهدهی دادستان (مقام قضایی تعقیب) است و متهم این امتیاز را دارد که در این دلایل تشکیک کند. هیچ فردی را نمی‌توان به ارتکاب جرمی محکوم دانست مگر آن که اتهام وارده بر او بدون هیچ‌گونه تردید معقولی اثبات شود. به علاوه، فرض برائت متضمن حق رفتار متناسب با این اصل است. بنابراین، کلیه مراجع دولتی، متعهد به خودداری از پیش داوری نسبت به نتیجه‌ی یک محاکمه‌اند.

د - رهنمودهای عملی

۴۳. همواره میان بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه و محکومان تمایزی وجود دارد. بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه، بیگناه فرض می‌شوند.

مأموران اجرای قانون، به هنگام اجرای این استانداردها درباره‌ی بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه، صرفاً مجاز به اعمال شرایطی‌اند که به طور خاص تعیین شده است، مگر آن که قانون به گونه‌ی دیگری تصریح کند. به عبارت دیگر، بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه را صرفاً می‌توان تحت آن دسته محدودیت‌ها و شرایطی قرارداد که حضور ایشان را در محاکمه تضمین کند و از مداخله‌ی ایشان در شواهد و مدارک و نیز ارتکاب جرائم دیگر جلوگیری به عمل آورد. در صورتی که بازداشت ضرورت داشته باشد، مأموران می‌توانند آن دسته محدودیت‌هایی را که به منظور حفظ نظم و امنیت در بازداشتگاه ضروری است اعمال کنند. در هر حال، بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه را نمی‌توان « مجازات » کرد.

بخش ۳- دستگیری

۴۴. دستگیری، سرآغاز فرایند بازداشت است و فقط باید هنگامی صورت پذیرد که قانون آن را جایز دانسته باشد. به منظور حصول اطمینان از قانونی بودن دستگیری، این عمل باید همواره تحت کنترل یا نظارت قضایی صورت پذیرد. ثبت دقیق موارد توقیف، به منظور نظارت مؤثر قضایی و پیشگیری از مفقودالاثر شدن امری حیاتی است.

الف - اصول کلی

۱- اعلامیه‌ی جهانی، ماده‌ی ۳

هرکس حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد.

۲- اعلامیه‌ی جهانی، ماده‌ی ۹

احدی نباید مورد دستگیری، بازداشت یا تبعید خودسرانه قرارگیرد.

۳- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی ۹(۱)

هرکس حق آزادی و امنیت شخصی دارد. احدی نباید مورد دستگیری یا بازداشت خودسرانه قرارگیرد. از هیچ کس نمی‌توان سلب آزادی کرد مگر به دلایل قانونی و آئین دادرسی مقرر به حکم قانون.

۴- منشور افریقایی، ماده‌ی ۶

هرکس حق آزادی و امنیت شخصی دارد. از هیچ کس نمی‌توان سلب آزادی کرد مگر به دلایل و شرایطی که قبلاً به موجب قانون وضع شده باشد. به ویژه هیچ کس را نباید به طور خودسرانه دستگیر یا بازداشت کرد.

۵ - کنوانسیون امریکایی، ماده‌ی ۷

- ۱- هر کس دارای حق آزادی و امنیت شخصی است.
- ۲- آزادی فیزیکی احدی را نمی‌توان سلب کرد مگر به دلایل و تحت شرایطی که قبلاً توسط قانون اساسی کشور طرف کنوانسیون، یا قوانین منطبق با آن وضع شده است.
- ۳- هیچ کس نباید تحت توقیف یا حبس خودسرانه قرار گیرد.

...

۶ - کنوانسیون اروپایی، ماده‌ی ۵(۱)

هر کس دارای حق آزادی و امنیت شخصی است.
هیچ کس نباید از آزادی خود محروم شود، مگر در موارد زیر و طبق آیینی که به موجب قانون مقرر شده است:

(الف) بازداشت قانونی یک شخص پس از محکومیت توسط دادگاه صالح؛

(ب) دستگیری یا بازداشت قانونی یک شخص به علت عدم رعایت دستور قانونی یک دادگاه یا به منظور اجرای هر تعهدی که به موجب قانون مقرر شده باشد؛

(ج) دستگیری یا بازداشت قانونی یک شخص جهت احضار او نزد مرجع صالح قانونی به دلیل وجود ظن موجه در مورد ارتکاب جرم توسط او یا هنگامی که دستگیری یا بازداشت جهت جلوگیری از ارتکاب جرم توسط وی و یا فرار او پس از ارتکاب، به جهات موجه ضروری به نظر برسد؛

(د) بازداشت یک صغیر به موجب دستور قانونی به منظور نظارت آموزشی - پرورشی یا بازداشت قانونی به منظور حاضر کردن وی نزد مرجع صالح قانونی؛

(هـ) بازداشت قانونی اشخاص جهت جلوگیری از شیوع بیماری‌های عفونی، یا بازداشت قانونی اشخاص مجنون، دائم الخمر، معتاد به مواد مخدر یا ولگردان؛

(و) دستگیری یا بازداشت قانونی فرد به منظور جلوگیری از ورود غیر قانونی وی به کشور یا بازداشت اشخاصی که علیه آنان اقداماتی جهت اخراج یا استرداد در جریان است.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۹

مقاماتی که فردی را دستگیر می‌کنند، وی را تحت بازداشت قرار می‌دهند یا درباره‌ی پرونده‌ی وی تحقیق می‌کنند صرفاً مجاز به اعمال آن دسته از اختیاراتی هستند که به موجب قانون به ایشان اعطا گردیده است و اعمال این اختیارات باید طبق دستور مقام قضایی یا دیگر مقامات صالح صورت پذیرد.

۲- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۱۲

۱- موارد زیر باید به صورتی مناسب ثبت شوند:

الف - علت دستگیری؛

ب - زمان دستگیری و انتقال شخص دستگیر شده به محل حبس و همچنین زمان اولین حضور وی نزد مقام قضایی یا دیگر مقامات؛

ج - هویت مأمور مربوطه اجرای قانون؛

د - اطلاعات دقیق راجع به محل حبس.

۲- این اطلاعات ثبت شده باید به صورتی که در قانون بیان شده به شخص توقیف شده یا وکیل وی (در صورت وجود وکیل) ابلاغ شود.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی شماره‌ی ۸(۱)

... پاراگراف ۱ [از ماده‌ی ۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی] بر کلیه‌ی سلب آزادی‌ها قابل اعمال است، خواه در موارد کیفری، یا دیگر موارد از قبیل بیماری‌های روانی، ولگردی، اعتیاد به مواد مخدر، اهداف آموزشی، کنترل مهاجرت و غیره ...

۴۵. کمیته‌ی حقوق بشر اعلام کرده است که واژه‌ی "خودسرانه"، آن گونه که در میثاق حقوق مدنی و سیاسی به کار رفته است، اکنون به نحوی گسترده اعمال می‌شود. این وصف "نباید با وضعیت" خلاف قانون برابر گرفته شود، بلکه باید به صورت گسترده‌تری تفسیر شود تا عناصر ناشایست بودن، ناعادلانه بودن و غیرقابل پیش‌بینی بودن را نیز در برگیرد.^{۱۷} برای مثال این وصف دربرگیرنده‌ی وضعیت بازداشت‌شدگانی

17. *Hugo van Alphen v. the Netherlands* (305/1988) ¶23 July 1990), *Official Records of the General Assembly, Forty- fifty Session, Supplement No.40 A/45/40*, vol. II, annex IX, sect. M, Para. 5.8.

است که پس از صدور حکم آزادی، توسط یک مقام قضایی یا دیگر مقامات صالح^{۱۸} در حبس نگاه داشته شده‌اند، و یا کسانی که بدون آن‌که اتهامی به آن‌ها وارد شده باشد، دستگیر شده‌اند.^{۱۹}

۴۶. کمیته همچنین به این نتیجه رسیده است که ربودن تبعه‌ی سابق کشوری از سرزمین کشور دیگر، توسط کشور متبوع، به معنای دستگیری خودسرانه و نقض ماده‌ی ۹(۱) کنوانسیون است.^{۲۰}

۲- کمیسیون امریکایی حقوق بشر

۴۷. بر اساس کمیسیون امریکایی حقوق بشر، دستگیر کردن شخصی توسط گروه‌های شبه نظامی یا نیروهای امنیتی در لباس شخصی، بدون مدارک شناسایی مناسب، و قرار بازداشتی که توسط مقامات صالح صادر شده باشد دستگیری خودسرانه محسوب می‌شود و ناقض حق برخورداری از روند دادرسی عادلانه فرد است.^{۲۱}

۳- دیوان اروپایی حقوق بشر

۴۸. بند ۱ ماده‌ی ۵ کنوانسیون اروپایی مقرر می‌دارد که صرفاً تحت شرایطی خاص می‌توان آزادی شخص را سلب کرد. قسمت ج از بند ۱ ماده‌ی ۵ اجازه می‌دهد در مواردی که "ظن معقولی" وجود دارد که فرد مرتکب جرمی شده است، "براساس آئینی که به موجب قانون مقرر شده" می‌توان وی را دستگیر یا بازداشت کرد. دیوان اروپایی، "ظن معقول" را این‌گونه توصیف می‌کند: وجود وقایع یا اطلاعاتی که یک ناظر بی‌طرف را قانع می‌کند که شخص مورد نظر می‌تواند مرتکب آن جرم شده باشد.^{۲۲}

د - رهنمودهای عملی

۴۹. در بسیاری موارد، به ویژه موارد مربوط به صغار، پلیس می‌تواند با صدور دستور احضار متهم به دادگاه در تاریخ معین از دستگیری و بازداشت وی اجتناب کند. ممکن است در مواردی خاص پاسگاه‌های پلیس مجاز به صدور احضاریه باشند، در خصوص موارد مقتضی برای اعمال این گونه تدابیر غیربازداشتی، باید به افراد پلیس دستورالعمل و آموزش‌های لازم داده شود.

۵۰. بهترین راه این است که قانون داخلی هر کشور از رویه‌های بازداشت مجدد یا توقیف شخصی که حداکثر مدت مقرر در قانون را در بازداشت به سر برده است، پیشگیری کند - به ویژه زمانی که بازداشت مجدد برای فرار از بررسی قضایی در خصوص حبس صورت گرفته باشد - مگر اینکه با دلایل کافی محرز شود که وی مرتکب جرم کیفری دیگری شده است.

18. See *Ana María García Lanza de Netto, Beatriz Weismann and Alcides Lanza Perdomo v. Uruguay* (8/1977) (3 April 1980), *Human Rights Committee, Selected Decisions under the Optional Protocol, International Covenant on Civil and Political Rights (Second to Sixteenth Sessions)* (United Nations Publication, Sales No. E.84. XIV.2) (hereinafter referred to as *Selected Decisions ...*, vol. I), p. 45

19. See *Daniel Monoguya Mbenge et al. v. Zaire* (16/1977) ¶5 March 1983), *Selected Decisions of the Human Rights Committee under the Optional Protocol, International Covenant on Civil and Political Rights, Volume 2, Seventeenth to Thirty-second Sessions (October 1982- April 1988)* (United Nations publication, Sales No. E.89. XIV. 1) (hereinafter referred to as *Selected Decisions ...*, vol. 2), p. 76.

20. *Delia Saldias de Lopez v. Uruguay* (52/1979) (29 July 1981), *Selected Decisions ...*, vol. I, p. 88; and *Lilian Celiberti de Casariego v. Uruguay* (56/1979) ¶9 July 1981), *ibid.*, p. 92

21. See OAS, Inter-American Commission on Human Rights, *Report on the Situation of Human Rights of Segment of the Nicaraguan Population of Miskito Origin* (OEA/Ser. L/V/II. 62, doc. 10/ReV.3) (1983), pp.100 101 and 104.

22. *Fox, Campbell and Hartley case*, judgment of 30 August 1990, European Court of Human Rights, Series A, No. 182, p. 16 Para. 32

بخش ۴ - اخطار (اطلاع)

۵۱. میثاق حقوق مدنی و سیاسی کشورهای طرف میثاق را مکلف می‌کند که دلیل دستگیری را به اطلاع افراد دستگیر شده برسانند. اشخاص دستگیر شده به منظور تهیه‌ی دفاعیه و در صورتی که دلایل ارائه شده توجیه‌کننده‌ی بازداشت نباشد، جهت درخواست آزادی، به این اطلاعات نیاز دارند. همچنین دستگیرشدگان باید از حقوقی که به موجب قوانین داخلی و حقوق بین‌الملل از آن برخوردارند، به ویژه حق داشتن مشاور حقوقی مطلع شوند.

الف - اصول کلی

میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی ۹(۲)

هرکس که دستگیر می‌شود، باید به هنگام دستگیری از علل آن، و در اسرع وقت از هرگونه اتهامی که علیه وی اقامه شده است، مطلع شود.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۱۰

هرکس که دستگیر می‌شود، باید به هنگام دستگیری از علل آن، و در اسرع وقت از هرگونه اتهامی که علیه وی اقامه شده است، مطلع شود.

۲- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۱۳

هرکس باید به هنگام دستگیری و در شروع بازداشت یا حبس، یا بلافاصله پس از آن، از طریق مقام مسئول دستگیری، بازداشت یا حبس، اطلاعات و توضیحاتی در مورد حقوقش و نحوه‌ی استفاده از این حقوق را دریافت دارد.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی شماره‌ی ۱۳(۸)

... حق کسب "فوری" اطلاعات در مورد نوع اتهام مستلزم آن است که این اطلاعات به نحو توصیف‌شده و به محض تنظیم اتهام، در اولین مرحله توسط مقام صالح ارائه گردد ... این حق باید هنگامی که در جریان تحقیقات، دادگاه، یا دادستانی تصمیم می‌گیرد اقداماتی را علیه مظنون به جرم اتخاذ کند یا علناً وی را متهم به آن جرم بخواند، ملحوظ شود ...

۲- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی شماره‌ی ۳(۲)

... اطلاع افراد از حقوقشان به موجب میثاق (وبه اقتضاء مورد، پروتکل اختیاری ملحق به آن) بسیار اهمیت دارد. همچنین کلیه‌ی مقامات اجرایی و قضایی نیز باید از تعهداتی که دولت طرف میثاق به موجب میثاق برعهده گرفته است، آگاهی داشته باشند. بدین منظور، [متن] میثاق باید به کلیه‌ی زبان‌های رسمی هر

کشور انتشار یابد و باید اقداماتی به منظور آشنا کردن مقامات مربوط نسبت به محتوای میثاق، به منزله‌ی بخشی از دوره‌ی آموزشی ایشان اتخاذ شود ...

۵۲. کمیته‌ی حقوق بشر به این نتیجه رسید که هدف از الزام به اطلاعیه آن است که چنانچه شخص معتقد است دلایل ارائه شده بی‌اعتبار یا بی‌اساس‌اند، بتواند گام‌های فوری جهت آزادی‌اش بردارد.^{۲۳} به منظور اجرای این هدف، اطلاعیه باید به اندازه‌ی کافی نسبت به داده‌ها و قانونی که مجوز دستگیری می‌دهد مشروح باشد تا بر اساس آن فرد بتواند نسبت به قانونی بودن دستگیری‌اش، اظهار نظر کند.^{۲۴}

۳- کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۵۳. به موجب بند ۲ ماده‌ی ۵ کنوانسیون اروپایی، هر شخص دستگیرشده باید "بلافاصله به زبانی که می‌فهمد از دلایل دستگیری و هراتهامی که علیه وی اقامه شده است مطلع شود". کمیسیون اروپایی اعلام کرده است که این مقررات مستلزم آن است که شخص "به اندازه‌ی کافی از مستندات و دلایلی که به منزله‌ی مبنایی جهت بازداشت وی مطرح شده‌اند، مطلع شود. به ویژه، وی باید بتواند اعلام کند که آیا وی جرم اتهامی را می‌پذیرد یا مردود می‌داند.^{۲۵}

۵۴. به موجب زیربند الف از بند ۳ ماده‌ی ۶ کنوانسیون اروپایی، متهم حق دارد از ماهیت و علت اتهام علیه خود مطلع شود. کمیسیون اروپایی واژه‌ی "علت" اتهام را به آن دسته از داده‌های عینی تفسیر کرده که مبنای ایراد اتهام هستند. با وجود این "ماهیت" اتهام به عنوان حقوقی یا طبقه‌بندی حقوقی داده‌های عینی اشاره دارد. این اطلاعات باید حاوی مطالب لازم جهت تهیه‌ی دفاعیه از سوی متهم باشد.^{۲۶}

د - رهنمودهای عملی

۵۵. بند ۲ ماده‌ی ۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی یک روند اطلاع‌رسانی دو مرحله‌ای را تدوین کرده است: فرد به هنگام دستگیری باید از دلیل دستگیری مطلع شود؛ و اندکی پس از دستگیری، نیز باید از اتهام‌هایی که علیه وی اقامه شده است مطلع شود.

۵۶. "اصولی درباره‌ی بازداشت" حق اطلاع از اتهام را به حق اطلاع از دیگر حقوق فرد بازداشت‌شده نیز گسترش داده است. مهمترین حقی که باید از آن آگاه باشد، حق برخورداری از یک مشاور حقوقی است.

۵۷. به منظور مؤثر بودن اطلاع‌رسانی، اطلاعیه باید به زبانی باشد که متهم آن را بفهمد. از این‌رو، وقتی فرد به زبان آن کشور مسلط نیست، مقامات باید فوراً مترجمی را احضار کنند تا متهم را از حقوقش و اتهاماتی که علیه او اقامه شده است مطلع کند. ترجمه‌ی کتبی نیز باید تهیه شود.

23. *Adolfo Drescher Caldas v. Uruguay* (43/1997) (21 July 1983), Selected Decisions ..., vol. 2, p.80, at p.81 Para. 13.2.

24. See *Monja Jaona v. Madagascar* (132/1982) (1 April 1985), *ibid.*, p. 161, at p. 164, Paras. 12.2-13.

25. *X. v. Federal Republic of Germany* (No. 8098/77). Decision of 13 December 1978, European Commission of Human Rights, *Decisions and Reports*, vol. 16, 111, at p. 114.

26. *X. v. Belgium* (No. 7628/76), Decision of 9 May 1977, *ibid.*, vol. 9. 169, at p. 173, Para. 1; *Ofner v. Austria* (No. 524/59), Decision of 19 December 1960, *Yearbook of the European Convention on Human Rights*, 1960, 322, at p. 344

بخش ۵ - حضور نزد یک مقام قضایی یا دیگر مقام صالح

۵۸. مفاد بند سه ماده‌ی ۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، سه مورد از حقوق اشخاصی را که به اتهام کیفری بازداشت شده‌اند، مورد شناسایی قرار داده است، این حقوق موضوع سه بخش آتی این کتاب را تشکیل می‌دهند. اولین مورد از این حقوق، حق برخورداری از حضور فوری نزد مقام قضایی است، که وظیفه‌اش ارزیابی مستندات قانونی دستگیری و ضرورت بازداشت تا زمان محاکمه است. در صورتی که دستگیری و بازداشت مغایر با حقوق فردی متهم باشد، این روند نخستین فرصتی است که برای کسب آزادی به شخص بازداشت شده یا وکیلش داده می‌شود. الزاماتی مبنی بر این که افراد تنها باید در بازداشتگاه‌های رسمی نگهداری شوند و ضبط سوابق کلیه‌ی بازداشت‌شدگان، همگی در تأمین یک نظارت مؤثر قضایی حائز اهمیت‌اند.

الف - اصول کلی

میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی ۹(۳)

هر کس که به اتهام ارتکاب جرمی دستگیر یا بازداشت می‌شود، باید در اسرع وقت نزد قاضی یا هر مقام دیگری که به موجب قانون مجاز به اعمال اختیارات قضایی است، برده شود و نیز باید در مدت معقولی تحت دادرسی قرار گیرد و در غیر این صورت باید آزاد شود. بازداشت اشخاصی که در انتظار دادرسی هستند نباید قاعده‌ای کلی باشد، لیکن آزادی موقت ممکن است موکول به اخذ تضمین‌هایی باشد که حضور متهم را در جلسه دادرسی و سایر مراحل رسیدگی قضایی و حسب مورد برای اجرای حکم تأمین کند.

ب - استانداردها

۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۷

۱. در هر محلی که افرادی زندانی هستند باید دفاتر ثبت منسجمی با صفحات شماره‌دار موجود باشد که مطالب زیر درباره‌ی هر زندانی در آن درج شود:

الف) اطلاعات مربوط به هویت؛

ب) علت بازداشت و مقام صالح تصمیم‌گیرنده؛

ج) روز و ساعت پذیرش و آزادی؛

۲. هیچ کس نباید بدون دستور یا حکم بازداشت معتبری که مشخصات آن در دفتر ثبت درج شده است وارد بازداشتگاه شود.

۲- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۴

هرگونه بازداشت یا حبس و کلیه‌ی اقداماتی که حقوق بشر را تحت هر شکل از بازداشت یا حبس تحت تأثیر قرار می‌دهد، باید به دستور یک مقام قضایی یا دیگر مقام صلاحیتدار، و یا تحت نظارت مؤثر وی صورت پذیرد.

۳- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۱۱

- ۱- هیچ‌کس نباید بدون برخورداری از حق امکان دسترسی به رسیدگی فوری از سوی یک مقام قضایی یا مقام صلاحیتدار دیگر در بازداشت نگه داشته شود. شخص بازداشت‌شده این حق را خواهد داشت تا به نحو مقرر در قانون از خود دفاع کند یا از کمک یک مشاور حقوقی برخوردار شود.
- ۲- شخص بازداشت‌شده و در صورت امکان، وکیل او باید به فوریت یک ابلاغیه کامل مربوط به هرگونه دستور بازداشت و دلایل آن را دریافت کند.
- ۳- یک مقام قضایی یا یک مقام صلاحیتدار دیگر باید بتواند در خصوص لزوم ادامه بازداشت، تجدیدنظر کند.

۴- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۳۷

شخصی که به اتهامی کیفری بازداشت شده است، باید بلافاصله پس از دستگیری نزد یک مقام قضایی یا دیگر مقاماتی که به موجب قانون مقرر گردیده‌اند، برده شود. این مقام باید بدون تأخیر نسبت به قانونی بودن و ضرورت بازداشت تصمیم‌گیری کند. هیچ‌کس نباید در حین تحقیقات یا محاکمه در بازداشت نگه داشته شود مگر طبق دستور کتبی چنین مقامی. شخص بازداشت‌شده، به هنگام حضور در محضر چنین مقامی حق خواهد داشت توضیحاتی راجع به رفتار با وی در زندان ارائه کند.

۵- اعلامیه راجع به مفقودالاثر شدن ماده‌ی ۱۰

- ۱- هر فردی که آزادی‌اش سلب شده است باید در بازداشتگاهی رسمی و شناخته شده نگهداری شده، و بلافاصله پس از بازداشت برطبق موازین قانونی هر کشور نزد یک مقام قضایی برده شود.
- ۲- اطلاعات دقیق راجع به بازداشت چنین اشخاصی و مکان یا مکان‌های بازداشت ایشان و از جمله جابه‌جایی‌ها، باید بلافاصله به اطلاع اعضای خانواده، مشاور حقوقی، یا هرکس دیگری که در این رابطه به لحاظ قانونی ذی‌نفع است، قرار گیرد، مگر اینکه افراد ذی‌نفع خواسته‌ای خلاف این را ابراز کنند ...

ج- تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی شماره‌ی ۸(۲)

پاراگراف سه از ماده‌ی ۹ [میثاق حقوق مدنی و سیاسی] مقرر می‌دارد که در موارد کیفری، هر کس که دستگیر یا بازداشت می‌شود باید "بلافاصله" نزد یک قاضی یا مقام دیگری که به موجب قانون صالح تشخیص داده شده است حاضر شود. محدودیت‌های زمانی دقیق‌تر توسط قوانین رایج در اکثر کشورهای عضو مقرر شده است، و از نظر کمیته، تأخیر نباید بیش از چند روز به طول بینجامد ...

۵۹. کمیته‌ی حقوق بشر بر این نظر است که فاصله‌ی زمانی قریب یک ماه میان دستگیری و حضور نزد مقام قضایی، بیش از حدی طولانی است که بتوان آن را طبق بند ۳ ماده‌ی ۹ "فوری" تلقی کرد.^{۲۷} درحقیقت اعضای کمیته معتقدند که بازداشت ۴۸ ساعته‌ی فرد بدون بررسی قضایی، به نحو ناموجهی طولانی است و از کشور مربوط خواسته‌اند که این زمان را تقلیل دهد.^{۲۸} کمیته، در واکنش به گزارش کشوری دیگر اعلام کرده است قانونی که پنج روز بازداشت را پیش از بررسی قضایی مجاز بداند با بند ۳ ماده‌ی ۹ مطابقت ندارد.^{۲۹}

۲- کمیسیون امریکایی حقوق بشر

۶۰. کمیسیون امریکائی به این نتیجه رسیده است که حق بررسی قضایی مستلزم آن است که مقام قضایی در بررسی حکم بازداشت موقت کاری بیش از پذیرش مستندات ارائه شده از سوی ارگان‌های امنیت عمومی انجام دهد. قانون کشوری به ارگان‌های امنیت عمومی اجازه می‌دهد که ۱۵ روز در خصوص پرونده‌های بازداشت‌شدگان تحقیق کنند. از آنجا که قاضی ملزم به نظارت بر دلایل توجیه‌کننده دستور موقت، نیست؛ این امکان وجود دارد که بازداشت‌شدگان بدون بررسی قضایی و به مدت ۱۵ روز در بازداشت نگه داشته شوند و این روش دادرسی ناقض حقوق مبنی بر بررسی فوری است.^{۳۰}

۶۱. به منظور مؤثر بودن نظارت قضایی بر امر بازداشت، دادگاه باید بلافاصله از وضعیت افرادی که تحت بازداشت قرار گرفته‌اند مطلع شود. هدفی که در پس این نظارت قضایی وجود دارد، تضمین رفاه بازداشت شده و پیشگیری از هرگونه نقض حقوق بنیادین وی است. کمیسیون امریکایی حقوق بشر به این نتیجه رسیده است که اگر دادگاه از بازداشت مطلع نباشد یا پس از تأخیری قابل توجه از تاریخ دستگیری، از بازداشت مطلع شود، حقوق بازداشت شده تضمین نمی‌شود و این بازداشت، ناقض حق فرد بازداشت شده بر روند عادلانه‌ی رسیدگی است.^{۳۱}

۳- دیوان اروپایی حقوق بشر

۶۲. دیوان اروپائی نیز شرط حضور "فوری" نزد مقام قضایی را که به موجب بند ۳ ماده‌ی ۵ کنوانسیون اروپایی تضمین شده، تفسیر کرده است. این دیوان به این نتیجه رسیده است که توقیف چهار روز و شش ساعته‌ی شخص، با شرط فوریت مطابقت ندارد، و از همین رو ناقض بند ۳ ماده‌ی ۵ است.^{۳۲}

د - رهنمودهای عملی

۶۳. هنگامی که شخصی نزد قاضی یا مأمور قضایی حاضر می‌شود، قاضی یا مأمور قضایی باید ضرورت بازداشت پیش از محاکمه او را احراز کند، و اگر چنین بازداشتی ضروری است باید محدودیت‌های آن را تعیین کند، از جمله حداکثر زمانی که پس از آن فرد بازداشت شده، محکوم یا آزاد می‌شود. در تعیین این

27. See *Alberto Grille Motta v. Uruguay* (11/1977) (29 July 1980), *Selected Decisions* ..., vol. I, p. 54.

28. See *Official Records of the General Assembly, Forty-fifth Session, Supplement No. 40* (A/45/40), vol. 1, Para. 333 (Federal Republic of Germany).

29. *Ibid.*, Paras. 406 and 425 *in fine* (Nicaragua).

30. See OAS, *Annual Report of the Inter-American Commission on Human Rights, 1984-1985* (OEA/Ser. L/V/II. 66. doc. 10 rev. 1) (1985), p. 141; and *ibid.*, 1985-1986 (OEA/Ser. LV/II. 68, doc. 8 rev. 1) (1986), p. 154 (El Salvador).

31. OAS, *Inter-American Commission on Human Rights, Second Report on the Human Rights Situation in Suriname* (OEA/Ser. LV/II. 66, doc. 2 rev. 1) (1985), pp. 23-24.

32. *Brogan and others case*, judgment of 29 November 1988, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 145-B. pp. 33-34 Para. 62.

محدودیت‌ها، قاضی یا مأمور مربوطه باید در صدد اجرای حداقل تدابیر بازداشتی منطبق با مصالح عدالت و جامعه باشد.

۶۴. برخی سازمان‌ها و کارشناسان کیفری پیشنهاد کرده‌اند که افراد فقط باید تا زمانی در بازداشت پیش از محاکمه نگه داشته شوند که برای انجام رسیدگی کیفری ضروری است. چنین بازداشتی، تحت هیچ شرایطی نباید به تنبیه یا اعمال مجازات بدل شود.^{۳۳}

۶۵. سازمان کشورهای امریکایی، سه توصیه مهم را جهت حصول اطمینان از کنترل قضایی بر بازداشت، به کشورهای طرف کنوانسیون ارائه کرده است. اول آنکه، کشورها می‌توانند یک دفتر ثبت مرکزی حاوی آمار کلیه زندانیان ایجاد کنند. دوم آنکه، آن‌ها باید اطمینان حاصل کنند که بازداشت منحصر^{۳۴} تحت هدایت مقامات صالح و شناخته شده صورت می‌گیرد. ثالثاً، بازداشت‌شدگان باید در مکان‌هایی که به منظور حبس ساخته شده است نگهداری شوند.^{۳۴}

۶۶. به منظور پیروی از استانداردهای رفتار با بازداشت‌شدگان، مقامات نباید اشخاص را در بازداشتگاه‌هایی که توسط مقامات مسئول تحقیق و توقیف افراد مظنون به جرم اداره می‌شوند، حبس کنند. در صورت امکان باید تسهیلاتی فراهم شود که مقامات مسئول بازداشت یا دستگیری، افراد را در مکان‌هایی تحت نظارت یک سلسله دیگر از مقامات مسئول قرار دهند.^{۳۵} در صورتی که هیچ جایگزین دیگری برای بازداشت در پاسگاه‌های پلیس وجود نداشته باشد، چنین بازداشتی باید در حداقل زمان ممکن پایان پذیرد. به علاوه، مأموران مسئول نظارت بر بازداشت‌شدگان باید متمایز و مستقل از مأموران توقیف افراد و مسئولان بازجویی باشند.

33. See Arab-African Seminar on Criminal Justice and Penal Reform (Tunis, 2 December 1991). *Recommendations* (hereinafter referred to as *Arab-African Recommendations*), p.2.

34. Resolution AG/RES. 618 (XII -0/82) of 20 November 1982 (OAS. General Assembly, *Proceeding of the Twelfth Regular Session, Washington. D.C., November 15-21, 1982*, vol. 1 (OEA/Ser. P/XII. 0.2) (1982), p 6) Para .8.

35. Amnesty International, *Torture in the Eighties* (London, 1984), p. 249, 12 Point Program for the Prevention of Torture, point 4.

بخش ۶ - جایگزین‌های حبس

۶۷. بند ۳ ماده‌ی ۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی اشعار می‌دارد که اشخاصی که در انتظار محاکمه‌اند، علی‌الاصول نباید در بازداشت نگه داشته شوند. "اصول بازداشت" نیز عدم بازداشت پیش از محاکمه را تشویق می‌کنند و قواعد توکیو به منظور تشویق تدابیر غیربازداشتی، از جمله در دوران پیش از محاکمه، تدوین شده‌اند. یکی دیگر از جایگزین‌های بازداشت، در صورت اقتضاء مصالح عدالت، توقف پیگرد قانونی است.

الف - اصول کلی

میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی ۹(۳)

... بازداشت افرادی که در انتظار دادرسی‌اند نباید قاعده‌ای کلی باشد، لیکن آزادی موقت ممکن است موکول به اخذ تضمین‌هایی باشد که حضور متهم را در جلسه‌ی دادرسی و سایر مراحل رسیدگی قضایی و حسب مورد برای اجرای حکم تأمین کند.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل (۲) ۳۶

دستگیری یا بازداشت شخص تا انجام تحقیقات و محاکمه صرفاً باید با هدف اجرای عدالت، و براساس مدارک و تحت شرایط و آیین دادرسی مقرر در قانون صورت پذیرد. تحمیل محدودیت‌ها بر فرد، که اعمال آن مطلقاً برای امر بازداشت یا جلوگیری از انحراف مسیر تحقیقات یا اجرای عدالت، یا حفظ امنیت و نظم عمومی در بازداشتگاه ضروری نیست، ممنوع خواهد بود.

۲- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۳۹

به استثناء موارد خاص پیش‌بینی شده در قانون، شخصی که به اتهامی کیفری بازداشت می‌شود حق خواهد داشت طبق شرایط تصریح شده در قانون، تا زمان محاکمه آزاد شود، مگر مقامی قضایی یا یک مقام صالح دیگر در جهت اجرای عدالت تصمیم دیگری اتخاذ کند. این مقام باید ضرورت ادامه‌ی بازداشت را به طور دائم تحت بررسی قرار دهد.

۳- قواعد توکیو، قاعده‌ی ۶-۱

بازداشت پیش از محاکمه باید به منزله‌ی آخرین راه‌حل در روند دادرسی کیفری، و با عنایت به ضرورت تحقیق درباره‌ی اتهام و حمایت از جامعه و قربانیان، مورد استفاده قرار گیرد.

۴- قواعد توکیو، قاعده‌ی ۳- ۲

به منظور ایجاد قابلیت انعطاف‌پذیری بیشتر با توجه به ماهیت و شدت جرم و نیز شخصیت و سوابق مجرم و حمایت از جامعه و احتراز از استفاده‌ی بی‌مورد و غیرضروری از حبس، نظام عدالت کیفری باید مجموعه‌ی گسترده‌ای از تدابیر غیربازداشتی را از مراحل قبل از محاکمه تا پس از محکومیت پیش‌بینی کند. انواع و اشکال تدابیر غیربازداشتی در دسترس، باید با انواع محکومیت‌های رایج تناسب داشته باشند.

۵- قواعد توکیو، قاعده‌ی ۴- ۳

تدابیر غیربازداشتی که الزاماتی را بر بزهکار تحمیل می‌کند و پیش از مراحل رسیدگی یا به جای آن به کار گرفته می‌شود، باید با رضایت مجرم صورت پذیرد.

۶- قواعد توکیو، قاعده‌ی ۵- ۳

تصمیم‌گیری در مورد اعمال تدابیر غیربازداشتی باید در صورت درخواست متهم قابل تجدیدنظر از سوی مقامات قضایی یا دیگر مقامات مستقل و صلاحیتدار باشد.

۷- قواعد توکیو، قاعده‌ی ۱- ۵

در موارد مقتضی و در مواردی که تعارضی با نظام حقوقی وجود نداشته باشد، پلیس یا مقامات پیگرد قانونی و سایر سازمان‌های مشابه که با قضایای کیفری سروکار دارند، در صورتی که رسیدگی به قضیه‌ای را برای حمایت از جامعه و یا پیشگیری از جرایم یا ترویج احترام به قانون و تأمین حقوق قربانیان ضروری تشخیص ندهند، باید اختیارات لازم را برای عدم تعقیب بزهکار دارا باشند. به منظور تصمیم‌گیری درباره‌ی اقتضای عدم تعقیب یا ادامه روند دادرسی، تهیه مجموعه‌ای از معیارها در داخل هر نظام حقوقی ضرورت دارد. برای تخلفات کوچک مقامات دادستانی می‌توانند تدابیر غیربازداشتی مناسبی اعمال نمایند.

۸- قواعد توکیو، قاعده‌ی ۲- ۶

روش‌های جایگزین برای بازداشت پیش از محاکمه باید در اولین مرحله ممکن به کار گرفته شود. بازداشت پیش از محاکمه نباید بیش از مدت ضروری جهت حصول اهداف ذکر شده در قاعده‌ی ۱- ۶ به طول انجامد و باید به صورت انسانی و با احترام به حیثیت ذاتی موجود انسانی اعمال شود.

۹- قواعد توکیو، قاعده‌ی ۳- ۶

در صورت صدور حکم بازداشت پیش از محاکمه، بزهکار حق دارد نزد مقام قضایی یا دیگر مقام‌های مستقل و صلاحیتدار تقاضای تجدید نظر کند.

۱۰- اصول راهنما برای دادستان‌ها، رهنمود ۱۸

دادستان‌ها باید برطبق قوانین داخلی، بررسی‌های مکفی را به منظور اعراض از تعقیب، عدم ادامه‌ی تحقیقات به صورت مشروط یا نامشروط، و یا خارج کردن آن از حیطه سیستم قضایی رسمی با رعایت کامل حقوق متهم و قربانی انجام دهند. بدین منظور، دولت‌ها باید عمیقاً احتمال اتخاذ این تغییر مسیرها را بررسی کنند، این امر نه تنها آمار روزافزون پرونده‌های محاکم را تقلیل می‌دهد، بلکه از اثرات سوء بازداشت پیش از محاکمه، کیفر خواست و محکومیت، و نیز آثار نامطلوب حبس پیشگیری می‌کند.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر

۶۸. بازداشت قبل از محاکمه باید صرفاً زمانی مورد استفاده قرار گیرد که قانونی، موجه و ضروری است. کمیته‌ی حقوق بشر شرط "ضرورت" را به صورتی مضیق تفسیر کرده است: "پیشگیری از فرار، اختلال در شواهد و مدارک جرم و تکرار جرم" ۳۶، یا "هنگامی که شخص مزبور تهدیدی آشکار و جدی برای جامعه به شمار آید که به هیچ طریق دیگری نتوان از این خطر جلوگیری کرد." ۳۷ اهمیت جرم یا ضرورت ادامه‌ی تحقیقات، به تنهایی توجیه کننده‌ی بازداشت طولانی پیش از محاکمه نیست. ۳۸

۶۹. در خصوص برخورداری از حق آزادی تا زمان محاکمه، اعضای کمیته اظهار داشته‌اند که نظام‌های قضایی کشورهایی که در آن یگانه جایگزین برای بازداشت قبل از محاکمه آزادی تحت مراقبت است که تنها در شرایط خاصی اعمال می‌شود، و هیچ مقرره‌ای برای قرار تأمین وثیقه وجود ندارد، با مقتضیات بند ۳ ماده‌ی ۹ میثاق مطابقت ندارد. ۳۹

۲- کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۷۰. از رویه‌ی قضایی کمیسیون اروپایی این گونه استفاده می‌شود که حکم بازداشت باید صرفاً در صورتی صادر شود که به طور موجه ضروری تشخیص داده شود، و این که کمیسیون می‌تواند، خودداری از آزادی را براساس معیار "موجه بودن" مندرج در بند ۳ ماده‌ی ۵ کنوانسیون اروپایی ارزیابی کند. ۴۰

د - رهنمودهای عملی

۷۱. دستور حبس تا زمان محاکمه فقط هنگامی باید صادر شود که ظن موجهی دال بر مجرم بودن متهم، احتمال فرار او یا اخلال در روند دادرسی، یا ارتکاب جرمی مهم وجود داشته باشد. ۴۱ تصمیماتی که آزادی با حکم وثیقه را رد می‌کند باید به وضوح، مستدل باشد. دلایل بازداشت پیش از محاکمه باید در ارتباط با مقتضیات تحقیق، پیشگیری از تکرار جرم توسط متهم، یا حمایت از شاکی باشد. ۴۲

۷۲. به منظور تضمین اثربخشی قاعده‌ی ۵-۳ از قواعد توکیو، شخصی که تحت تدابیر غیربازداشتی قرار می‌گیرد باید اطلاعاتی را از جانب مقامات مجری این تدابیر در مورد حق تقاضای تجدیدنظر قضایی دریافت کند. همچنین وی باید اطلاعاتی را در خصوص آئین دادرسی مناسب جهت پیگیری این بررسی دریافت کند. ۴۳

۷۳. وضعیت مطلوب آن است که متهم اساساً تا زمان اثبات جرم از آزادی برخوردار شود، مگر در موارد خاصی که به موجب قانون تصریح شده باشد. اگر اتهامات علیه فرد بازداشتی شامل این استثنائات نباشد، مقام قضایی صرفاً باید در صورتی دستور بازداشت پیش از محاکمه صادر کند که دلایل کافی مبنی بر فرار متهم پیش از محاکمه، مخدوش کردن شواهد جرم، و یا خطری برای جامعه وجود داشته باشد.

36. *Hugo van Alphen v. the Netherlands*, loc. Cit. (footnote 13 above).

37. *David Alberto Ca'mpora Schweizer v. Uruguay* (66/1980) (12 October 1982), *Selected Decisions* ..., vol. 2, p. 90, at p. 93, Para. 18.1.

38. See *Floresmilo Bolanños v. Ecuador* (238/1987) (26 July 1989), *Official Records of the General Assembly*, Forty-fourth Session, Supplement No. 40 (A/44/40), annex X, sect. I.

39. *Ibid.*, *Forty-sixth Session*, Supplement No. 40 (A/46/40), Para. 348 (Sweden).

40. See P. van Dijk and G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 2nd ed. (Deventer-Boston, Kluwer, 1990), pp. 276-281.

41. Committee of Ministers of the Council of Europe, Recommendation No. R (80) 11 of 27 June 1980 concerning custody pending trial, Para. 3.

42. Preliminary draft commentary to rule 6.1 of the Tokyo Rules (January 1992).

43. Preliminary draft commentary to rule 3.5 of the Tokyo Rules (January 1992).

۷۴. بزهکاران باید با کمترین نظارت‌های لازم جهت تضمین حضور در دادگاه آزاد شوند. عوامل سنجش پابندی متهم بر تعهد به حضور در دادگاه عبارتند از خانواده‌ای باثبات، وضعیت اجتماعی، شغل فعلی وی و وضعیت او پیش از ایراد اتهام به عبارتی فقدان سوابق جنایی، یا سابقه‌ی پیروی از دستورات در رسیدگی‌های کیفری قبلی. هنگامی که این عوامل ضعیف باشند یا ترسی از ارتکاب جرائم بیشتر از سوی متهم وجود داشته باشد، آزادی تحت مراقبت مناسب خواهد بود.

۷۵. رضایت نسبت به اعمال تدابیر غیربازداشتی، که به موجب قاعده‌ی ۴-۳ قواعد توکیو ضروری است، باید رضایتی صریح باشد. از این رو بزهکار باید اطلاعاتی واضح و دقیق از تعهدات تحمیل شده [بر وی] و پیامدهای ناشی از اعلام رضایت یا عدم رضایت دریافت کند.^{۴۴}

۷۶. برنامه‌ی آزادی تحت مراقبت ممکن است مدارج مختلفی از مداخله را دربرداشته باشد، که به تدریج نظارت فزاینده‌ای را اقتضاء کند. مدارجی که با آزادی به قید ضمانت آغاز و به بازداشت ختم می‌شود، لیکن میان این دو حد، احتمالات مختلفی وجود دارد، از جمله حضور الزامی در اقامتگاه در غیر ساعات کاری؛ نظارت توسط تلفن یا حضور در مکان خاص در ساعات معین، روزانه یا هفتگی؛ یا نظارت‌های ناگهانی توسط مأموران ناظر بر تأمین.

۷۷. اجرای موفق تدابیر غیربازداشتی منوط است به اطلاعات موثق مربوط به وضعیت بزهکار. این اطلاعات، پیش از جلسه‌ی بررسی ضرورت حبس، باید در دسترس مقامات دادستانی، قاضی و وکیل مدافع شخص قرارگیرد، و ترجیحاً باید توسط نهادی مستقل از پلیس و خدمات وابسته به دادستانی جمع‌آوری شده باشد. برخی کشورها از یک مؤسسه‌ی تخصصی به منظور ارزیابی خطرات احتمالی آزادی پیش از محاکمه استفاده می‌کنند؛ برخی دیگر از کشورها از مأموران ارزیابی وثیقه، یا مأموران ارزیابی تعلیق مراقبتی یا آزادی مشروط بهره می‌گیرند، زیرا این افراد ممکن است در صورتی که متهم در گذشته به جرمی محکوم شده باشد، با وی آشنا باشند.

۷۸. نقش احتمالی ارگان‌های مربوط به خدمات آزادی پیش از محاکمه در ضمیمه‌ی شماره ۱ این کتاب مورد بحث قرار گرفته است. یک فرم نمونه جهت جمع‌آوری اطلاعات مربوط به تشخیص ضرورت آزادی پیش از محاکمه نیز در ضمیمه‌ی شماره‌ی ۲ آورده شده است. بسیار مهم است که صحت این اطلاعات توسط ارگان ذی‌ربط تأیید شود، چرا که چنین تأییدی به مقامات دادستانی و قاضی اطمینان می‌دهد تا متهم را آزاد نموده و وی را ملزم به حضور در وقت رسیدگی دادگاه کند.

۷۹. بهتر است کشورها جرائمی را که مجازات آن‌ها فاقد شدت و اهمیتی است که بازداشت پیش از محاکمه در مورد آن‌ها ضرورت دارد، مشخص کنند. در خصوص چنین جرائمی، تأخیرهایی که قبل از رسیدگی و طی رسیدگی صورت می‌پذیرد اغلب طولانی‌تر از مجازات جرم مذکور است و از همین رو بازداشت پیش از محاکمه را غیرموجه می‌کند.

۸۰. برخی سازمان‌ها و کارشناسان جزایی پیشنهاد کرده‌اند که دولت‌ها باید از حبس کمتر از یک سال خودداری کنند و تدابیری جایگزین را تحت نظارت قضایی اعمال کنند، از قبیل تعلیق مجازات یا خدمات عام‌المنفعه.^{۴۵} در صورتی که مجازات حبس برای جرم خاصی انتظار نمی‌رود، باید تمامی تلاش‌ها صورت گیرد تا از بازداشت پیش از محاکمه اجتناب شود.

۸۱. دولت‌ها به منظور بهبود وضع ازدحام بیش از حد در بازداشتگاه‌ها، باید به توسعه‌ی برنامه‌هایی بیندیشند که به موجب آنها مقامات مسئول بازداشتگاه‌ها، به صورت دوره‌ای با مقامات دادستانی، قاضی، پلیس تحقیق و دیگر مأموران رسمی دولت (از قبیل مددکاران اجتماعی و گارد زندان)، ملاقات کنند تا افرادی را که بازداشت ایشان دیگر ضرورتی ندارد شناسایی شوند. این ملاقات‌ها به ویژه بلافاصله قبل از پایان هفته یا تعطیلات سودمند خواهد بود، چرا که بازداشتگاه‌ها در این ایام در مقایسه با زمان‌های دیگر تکافوی جمعیت زندانیان را نمی‌دهد و پرونده‌ها در این ایام مورد بررسی مقامات قضایی یا دیگر مقامات قرار نمی‌گیرد.

44. Preliminary draft commentary to rule 3.4 of the Tokyo Rules (January 1992).

45. See Arab-African Seminar Recommendations (see footnote 29 above), p. 3.

بخش ۷ - طول بازداشت پیش از محاکمه

۸۲. بند ۳ ماده‌ی ۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی ناظر بر حق محاکمه در مدتی معقول و موجه و یا آزادی است. این بخش به طول مدت بازداشت پیش از محاکمه می‌پردازد که به موجب بند ۳ ماده‌ی ۹ باید "معقول" باشد.

الف - اصول کلی

میثاق حقوق مدنی و سیاسی، بند ۳ ماده‌ی ۹

هرکس که بر مبنای اتهامی کیفری دستگیر یا بازداشت شده است ... حق دارد در مدت زمانی معقول مورد محاکمه قرار گیرد یا آزاد شود ...

ب - استانداردها

اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۳۸

شخصی که به اتهامی کیفری بازداشت شده است، حق خواهد داشت که در مدت زمانی معقول مورد محاکمه قرار گیرد یا تا هنگام تشکیل دادگاه آزاد باشد.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر

۸۳. تلقی کمیته‌ی حقوق بشر از حق برخورداری از محاکمه بدون تأخیر غیرموجه، حقی است که بدون تأخیری غیرموجه منجر به صدور رأی نهایی می‌شود.^{۴۶} تأخیر غیرموجه در روند محاکمه همان اندازه ناقض این استانداردها است که تأخیر در شروع محاکمه.

۸۴. هر کشوری مسئول اجرای روند دادرسی بدون تأخیر است. کمیته‌ی حقوق بشر به این نتیجه رسیده است که یک کشور نمی‌تواند از مسئولیت در قبال تأخیر در دادرسی، شانه خالی کند با این استدلال که متهم باید خود در محضر دادگاه به حق رسیدگی فوری اشاره می‌کرده است.^{۴۷}

۸۵. اعضای کمیته به هنگام بررسی قوانین داخلی کشوری تصریح کردند که محدوده‌ی شش ماهه‌ی بازداشت پیش از محاکمه، در انطباق با بند ۳ ماده ۹ میثاق، بیش از حد طولانی است.^{۴۸}

46. See *Adolfo Drescher Caldas v. Uruguay*, loc. cit (footnote 19 above), p. 80.

47. *Earl Pratt and Ivan Morgan v. Jamaica* (210/1986 and 225/1987) (6 April 1989), *Official Records of the General Assembly, Forty-fourth Session, Supplement No. 40 (A/44/40)*, annex X, sect. F, Para. 13.4.

48. *Ibid.*, *Forty-fifth Session, Supplement No. 40 (A/45/40)*, vol. I, Para. 47 (Democratic Yemen).

۲- کمیسیون امریکایی حقوق بشر

۸۶. کنوانسیون امریکایی حقوق بشر بازداشت نامشخص و نامحدود پیش از محاکمه را ممنوع کرده است. کمیسیون امریکایی بر این عقیده بوده است که عدم وجود محدوده زمانی برای رها کردن فرد بازداشت شده بدون وجود اتهام یا عدم وجود محدوده زمانی جهت اعلام ماهیت اتهامات، ناقض حقوق فرد بازداشت شده است.^{۴۹} به علاوه، اگر طول زمانی که فرد پیش از محاکمه در بازداشت نگه داشته می شود از مدت زمانی که در صورت محکومیت باید در حبس بماند، تجاوز کند، این بازداشت نقض جدی حق فرد بازداشت شده مبنی بر تقدم ایراد اتهام و محکومیت بر اعمال مجازات است.^{۵۰}

۳- دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۸۷. دیوان اروپایی به هنگام تفسیر حق برخورداری از "دادرسی در مدت زمان معقول یا حق آزادی تا زمان محاکمه" به موجب بند ۳ ماده ۵ کنوانسیون اروپایی به این نتیجه رسیده است که "این مقرر نمی تواند اینگونه تلقی شود که به مقامات قضایی اختیار انتخاب بین محاکمه متهم در مدت زمان معقول یا اعطای آزادی موقت داده می شود."^{۵۱} معقول بودن طول بازداشت، مستقل از معقول بودن تأخیر پیش از محاکمه ارزیابی می شود، و حتی ممکن است طول زمان پیش از محاکمه به موجب بند ۱ ماده ۶ کنوانسیون "معقول" باشد، در حالی که بازداشت شخص برای همان مدت معقول نباشد.^{۵۲} کمیسیون اروپایی توضیح داده است که "هدف [بند ۳ ماده ۵] محدود کردن طول زمان بازداشت فرد است و نه تشویق به انجام یک محاکمه سریع."^{۵۳}

۸۸. دیوان اروپایی، به هنگام بررسی تضمین محاکمه در "مدت زمان معقول"، به این نتیجه رسیده است که شخص بازداشت شده حق دارد بخواهد پرونده اش با اولویت و سرعتی خاص رسیدگی شود.^{۵۴}

۸۹. در قضیه ای مطروحه در دیوان اروپایی، کشوری استدلال کرد که خواهان اقدامات لازم را جهت سرعت بخشیدن به رسیدگی کیفری انجام نداده و نسبت به سرعت این روند حالت انفعالی داشته است. دیوان به این نتیجه رسید که خواهان هیچ تعهدی نداشته است فعال تر برخورد کند.^{۵۵} در واقع در روند دادرسی کیفری فرد ملزم نیست با مقامات قضایی همکاری فعالانه داشته باشد.^{۵۶}

د- رهنمودهای عملی

۹۰. دولت ها باید حداکثر زمانی را که فرد ممکن است بدون محاکمه در بازداشت به سر برد، تعیین کنند. اگر شخصی بدون محاکمه، مدتی طولانی تر از این محدوده زمانی در بازداشت بماند، باید آزاد شود. در تعیین این محدوده زمانی، دولت ها باید حداکثر زمانی را در نظر گیرند که در صورت محکومیت شخص به

49. OAS, Inter-American Commission on Human Rights, *Report on the Situation of Human Rights in Paraguay* (OEA/Ser. L/V/II . 43, doc. 13 (1978), p 53

50. OAS, Inter-American Commission on Human Rights, *Report on the Situation of Human Rights in Panama* (OEA/Ser. L/V/II . 44, doc. 38 rev. I) (1978 , p 58.

51. *Neumeister case*, judgment of 27 June 1968, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 8, p. 37, Para. 4.

52. *Matznetter case*, judgment of 10 November 1969, *ibid.*, No. 10, p 34, Para. 12.

53. *Dieter Haase v. Federal Republic of Germany* (No. 7412/76), Report of 12 July 1977, European Commission of Human Rights, *Decisions and Reports*, vol. 11, p. 78, at p. 92, Para . 120.

54. *Wemhoff case*, judgment of 27 June 1968, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 7, p. 26, Para. 17; see also the *Stögmüller case*, judgment of 10 November 1969, *ibid.*, No. 9, p. 40, Para.5.

55. *Moreira de Azevedo case*, judgment of 23 October 1990. *ibid.*, No. 189, p. 18, Para.72; see also the *Guincho case*, judgment of 10 July 1984, *ibid.*, No. 81, pp. 14-15, Para 34

56. *Eckle case*, judgment of 15 July 1982, *ibid.*, No. 51, p 36Para . 82

ارتکاب آن جرم کیفری ممکن است به حبس محکوم شود. حداکثر مدت بازداشت پیش از محاکمه باید با حداکثر زمان مجازات احتمالی متناسب باشد.

۹۱. حداکثر زمان بازداشت که به موجب رهنمود فوق تعیین می‌شود، ربطی به بر اجرای استانداردهای بین‌المللی ناظر بر مدت زمان بازداشت قبل از بررسی دستور بازداشت توسط مقامی قضایی ندارد. آن استانداردها و این رهنمودها به دو مسئله‌ی متفاوت می‌پردازند: استانداردها ضامن بررسی قضایی فوری بازداشت‌اند، درحالی که رهنمودها درصدد تعیین محدوده‌ی زمانی برای بازداشت پیش از محاکمه هستند.

۹۲. برخی سازمان‌ها و کارشناسان کیفری پیشنهاد کرده‌اند که در هیچ موردی، احدی نباید بیش از ۲۴ ساعت به گونه‌ای ممنوع‌الملاقات در حبس یا در بازداشت موقت بماند.^{۵۷}

57. See *Arab-African Seminar Recommendations* (see footnote 29 above), p. 2.

بخش ۸ - تفکیک رده‌های بازداشت‌شدگان

۹۳. فرض برائت مستلزم آن است که با متهمان با رفتاری متناسب با وضعیت یک غیرمحکوم برخورد شود. یک وجه این رفتار آن است که اگر به جای آزاد ساختن متهم قبل از تشکیل دادگاه در بازداشت، نگه داشته شود باید جدا از محکومان و تحت رژیم خاصی قرار گیرد. متهمان جوان، به علت آسیب‌پذیری، باید جدا از بزرگسالان نگهداری شوند و متناسب با سن‌شان با ایشان رفتار شود.

الف - اصول کلی

ميثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی (۲) ۱۰

الف) متهمان جز در موارد استثنایی باید از محکومان جدا نگهداری شوند و با ایشان به گونه‌ای متفاوت و متناسب با وضعیت افراد غیر محکوم رفتار شود.

ب) صغار متهم باید از بزرگسالان جدا نگهداری شوند و باید در اسرع وقت در مورد آنان تصمیم‌گیری شود.

ب - استانداردها

قواعد حداقل استاندارد، قاعده‌ی ۸

گروه‌های متفاوت زندانیان باید در مراکز مجزا یا در بخش‌های مجزایی از یک بازداشتگاه و با توجه به جنسیت، سن، سوابق کیفری، علت قانونی بازداشت و الزامات مربوط به نحوه‌ی رفتار با آن‌ها، نگهداری شوند. بدین ترتیب،

الف) مردان و زنان تاحد امکان در مکان مجزا نگهداری خواهند شد. در بازداشتگاه‌هایی که در آن هم مردان و هم زنان پذیرفته می‌شوند، کل محوطه‌ی مربوط به زنان باید کاملاً مجزا باشد؛

ب) زندانیان محاکمه نشده باید جدا از زندانیان محکوم نگهداری شوند؛

ج) افرادی که به دلیل بدهی^{۵۸} زندانی شده‌اند و سایر زندانیان حقوقی باید از زندانیان جرائم کیفری جدا نگهداری شوند؛

د) زندانیان جوان باید مجزا از بزرگسالان نگهداری شوند.^{۵۹}

۵۸. این قاعده مقرر می‌دارد "اشخاصی که به علت بدهی زندانی شده‌اند"، از زندانیان مجرم مجزا باشند. معذک زندانی کردن به علت بدهی، به موجب ماده‌ی ۱۱ ميثاق حقوق مدنی و سیاسی ممنوع شده است.

۵۹. براساس زیربند (ب)، جوانان محاکمه نشده، باید مجزا از جوانانی نگهداری شوند که ارتکاب جرم کیفری توسط آن‌ها احراز شده است. همچنین بنگرید به قاعده‌ی ۱۷ از قواعد حمایت از نوجوانان.

ج - تفسیر

کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی شماره‌ی ۹(۲)

....

تبصره (ب) از پاراگراف ۲ [ماده‌ی ۱۰ میثاق حقوق مدنی و سیاسی]، از جمله، مقرر می‌دارد که متهمان جوان باید از بزرگسالان جدا باشند. اطلاعات موجود در گزارش‌ها نشان می‌دهد که تعدادی از کشورها به این واقعیت توجه کافی نکرده‌اند که این قاعده یکی از الزامات بی‌قید و شرط میثاق است. همانطور که به وضوح از متن میثاق برمی‌آید، کمیته معتقد است که طفره رفتن کشورهای طرف میثاق از اجرای تعهدات مندرج در تبصره (ب) از پاراگراف ۲، با هیچ ملاحظه‌ای قابل توجیه نیست.

۹۴. کمیته‌ی حقوق بشر به این نتیجه رسیده است که تبصره (الف) از بند ۲ ماده‌ی ۱۰ میثاق مستلزم آن است که محکومان و متهمان در بخش‌هایی مجزا نگهداری شوند، لکن نیازی نیست که در ساختمان‌هایی متفاوت نگهداری شوند.^{۶۰} ترتیبی که به موجب آن‌ها محکومان پیوسته با متهمان در ارتباط‌اند، مثلاً هنگامی که محکومان در محلی کار می‌کنند که متهمان نیز در آنجا نگهداری می‌شوند، ناقض تبصره الف از پاراگراف ۲ ماده‌ی ۱۰ نیست، مشروط بر آنکه به منظور انجام این کارها لازم باشد ارتباط میان این دو گروه از زندانیان، به صورتی دقیق تا حداقل ممکن تقلیل یابد.^{۶۱}

د - رهنمودهای عملی

۹۵. تفکیک بازداشت‌شدگان مذکر از مؤنث باید با تقسیم مسئولیت میان مأموران مرد و زن بازداشتگاه همراه باشد. بازداشت‌شدگان زن حتی‌الامکان باید توسط مأموران زن مراقبت شوند. در طول ساعات شب، اجازه‌ی ورود مأموران مرد به محل نگهداری زندانیان زن، تنها در وضعیت اضطراری امکان‌پذیر است و باید در صورت امکان با حضور یک مأمور زن همراه باشد. هر بازداشت‌شده‌ای که مدعی است مورد تجاوز جنسی یکی از مأموران زندان یا یک زندانی قرار گرفته است، باید بتواند شکایت کند و در صورت لزوم تحت مراقبت‌های پزشکی فوری قرار گیرد.^{۶۲}

۹۶. به منظور پیشگیری از بیماری‌های واگیردار بازداشت‌شدگانی که از بیماری‌های مسری رنج می‌برند، باید از عموم بازداشت‌شدگان جدا شوند. آن‌ها باید مانند تمامی بازداشت‌شدگان تحت مراقبت‌های پزشکی مناسب قرار گیرند. بازداشت‌شدگانی که حامل ویروس HIV هستند و مبتلایان به ایدز باید از مراقبت‌های ویژه‌ای برخوردار شوند و تحت مراقبت، مشاوره، نظارت و تعلیم ویژه‌ای قرار گیرند، لیکن لازم نیست از عموم زندانیان مجزا شوند.^{۶۳}

۹۷. به عنوان بخشی از روال پذیرش در بازداشتگاه‌ها کلیه‌ی بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه باید به محض ورود به بازداشتگاه توسط مأموری که آموزش‌های ویژه‌ای دیده است مورد ارزیابی قرار گیرند. در این ارزیابی باید به نشانه‌های بیماری یا جراحات، مصرف الکل یا مواد مخدر و وضعیت روانی مشهود فرد بازداشت شده توجه شود. اشخاص مجروح، افراد الکلی و معتاد، و افرادی که احتمال می‌رود دست به خودکشی بزنند باید به عنوان افراد "در معرض خطر" شناسایی شوند و تا زمان بررسی‌های کامل توسط متخصصان پزشکی، تحت نظارت دائم قرار گیرند. شواهد مکتوب ارزیابی و مراقبت‌های صورت گرفته در مورد فرد بازداشت شده باید نگهداری شود.^{۶۴}

60. *Larry James Pinkney v. Canada* (27/1978) (29 October 1981), *Selected Decisions* ..., vol. I, p. 95, p.100, Para. 30

61. *Ibid.*

62. See Asia Watch the Women's Rights Project, *Double Jeopardy ; Police Abuse of Women in Pakistan* (1992), pp. 148-150.

63. See K. Tomasevski, *Prison Health: International Standards and National Practices in Europe* (Helsinki, Helsinki European United Nations Institute, 1992), pp. 99 100.

64. D. Biles, "Draft guidelines for the prevention of Aboriginal deaths in Custody", in Australian Institute of Criminology, *Deaths in Custody : Australia*, 1980 1989 (1990), p 13

۹۸. شخص بازداشت شده‌ای که به هنگام ورود به مکان حبس، (خواه به علت آثار مشهود الککل یا مواد مخدر، یا به دلایل پزشکی) بیهوش است، تحت هیچ شرایطی و برای لحظه‌ای نباید بدون توجه و مراقبت رها شود و کمک‌های پزشکی باید بدون تأخیر ارائه شوند. به علاوه، کلیه‌ی بازداشتگاه‌ها باید پزشکی مناسب و قابل دسترس و کادری آماده به خدمت و آموزش دیده درخصوص برخورد و درمان‌های فوری در وضعیت اضطراری، در اختیار داشته باشند.^{۶۵}

65. Ibid., p 14

بخش ۹ - دسترسی به مشاور حقوقی

۹۹. حق دسترسی به مشاور حقوقی در ارتباط با برخورداری از حق دادرسی عادلانه در روند ایراد یک اتهام کیفری، تضمین شده است. به هرتقدیر، همانطور که در تفاسیر [حقوقی] آمده است، دسترسی به مشاور حقوقی باید بلافاصله پس از توقیف امکان‌پذیر باشد تا حق استمداد از مشاور حقوقی عینیت یابد. دسترسی به مشاور حقوقی ابزاری مهم برای حصول اطمینان از این امر است که حقوق فرد بازداشتی مورد احترام قرار می‌گیرد.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی (۳) ۱۴

کلیه افرادی که به ارتکاب جرم متهم می‌شوند باید با حقوقی مساوی از تضمینات زیر برخوردار شوند:

ب - وقت و تسهیلات کافی برای تهیه‌ی دفاعیه و تماس با وکیل منتخب خود؛

د - حضور در محاکمه و دفاع از خود، رأساً یا توسط وکیل منتخب خود؛ در صورت عدم وجود وکیل مطلع شدن از حق داشتن وکیل و درموردی که مصالح عدالت اقتضا کند نصب وکیل تسخیری رأساً توسط دادگاه که در صورت عجز متهم از پرداخت حق‌الوکاله این امر به طور رایگان صورت می‌گیرد؛

هـ - (تحقیق یا تقاضای انجام تحقیق از شهودی که علیه او شهادت می‌دهند و احضار تحقیق از شهودی که به نفع او شهادت می‌دهند تحت شرایط مساوی).

ب - استانداردها

۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده‌ی ۹۳

یک زندانی محاکمه نشده به منظور دفاع از خود باید مجاز باشد از کمک حقوقی رایگان (در صورت وجود چنین کمکی)، برخوردار شود و در تهیه‌ی دفاعیه با مشاور حقوقی‌اش ملاقات کند و دستورالعمل‌های محرمانه را تهیه و در اختیار وی گذارد. بدین‌لحاظ، در صورت تقاضای متهم لوازم نوشتاری باید برای او فراهم شود. گفت‌وگوی میان زندانی و مشاور حقوقی‌اش ممکن است تحت نظر باشد لیکن نباید مورد استماع پلیس یا مأمورین بازداشتگاه قرار گیرد.

۲- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل ۱۷

(۱) فرد توقیف شده باید این حق را داشته باشد که از کمک یک مشاور حقوقی برخوردار شود. او باید بلافاصله پس از دستگیری، توسط مقام صالح از این حق خود مطلع شود و باید لوازم معقول اعمال این حق نیز در دسترس او قرار گیرد.

(۲) در تمامی قضایایی که مصالح عدالت اقتضا کند اگر فرد توقیف شده مشاور حقوقی منتخب خود را ندارد، این حق را خواهد داشت که از مشاوره حقوقی که توسط مقام قضایی یا دیگر مقامات تعیین می‌شود استفاده کند؛ و در صورتی که امکان مالی کافی جهت پرداخت هزینه‌ها را در اختیار نداشته باشد، این امر بدون پرداخت هیچ وجهی از وی صورت خواهد گرفت.

۳- اصولی درباره‌ی وکلا، اصل ۳

دولت باید بودجه‌ی کافی و دیگر منابع را جهت دسترسی به خدمات حقوقی برای تهیدستان و در صورت نیاز برای دیگر افراد محروم فراهم کند. انجمن‌های حرفه‌ای وکلا باید در تنظیم و ارائه‌ی خدمات، تسهیلات و دیگر منابع همکاری کنند.

۴- اصولی درباره‌ی وکلا، اصل ۴

دولت‌ها و کانون‌های حرفه‌ای وکلا باید برنامه‌هایی را جهت مطلع ساختن عموم مردم در مورد حقوق و تکالیف قانونی آن‌ها و نقش مهم وکلا در حمایت از آزادی‌های اساسی آن‌ها، ترویج کنند. باید توجهی ویژه به تهیدستان و محرومان مبذول شود تا آنان بتوانند حقوق خود را مطالبه کنند و در صورت لزوم، از وکلا استمداد طلبند.

۵- اصولی درباره‌ی وکلا، اصل ۷

ضمناً دولت‌ها باید اطمینان حاصل کنند که کلیه اشخاص بازداشتی یا توقیف شده، با اتهام کیفری یا بدون آن، به یک وکیل دسترسی فوری خواهند داشت، و این دسترسی در هر پرونده‌ای بیش از ۴۸ ساعت پس از دستگیری یا بازداشت به طول نینجامد.

۶- اصولی درباره‌ی وکلا، اصل ۸

کلیه‌ی اشخاص بازداشتی، توقیف شده یا زندانی باید از فرصت‌های مناسب، زمان کافی و تسهیلات مناسب جهت ملاقات با یک وکیل و یا مکاتبه و مشاوره با وی، بدون تأخیر، استراق سمع یا سانسور و به صورت کاملاً محرمانه، برخوردار باشند. چنین مشاوره‌ای ممکن است تحت نظر مقامات اجرایی قضایی باشد، لکن نه تحت استماع آن‌ها.

۷- اصولی درباره‌ی وکلا، اصل ۲۲

دولت‌ها باید این امر را به رسمیت شناسند و محترم شمرند که تمامی مکاتبات و مشاوره‌ها، بین وکلا و موکلین آن‌ها در حیطه‌ی روابط حرفه‌ای آن‌ها سری است.

۸- اصولی درباره‌ی وکلا، اصل ۱۶

دولت‌ها باید اطمینان حاصل کنند که وکلا:

- الف - بدون رعب، مزاحمت یا مداخله‌ی نابجا قادر به اجرای تمام وظایف حرفه‌ای خود هستند.
- ب - قادر به مسافرت و مشاوره با موکلین خود چه در داخل کشور و چه در خارج از کشور هستند.
- ج - در صورتی که کاری را براساس وظایف، معیارها و اخلاق حرفه‌ای‌شان انجام داده‌اند، باید از تعقیب کیفری یا احکام اداری، اقتصادی و غیره، مصون باشند یا مورد تهدید واقع نشوند.

۹- اصولی درباره‌ی وکلا، اصل ۲۱

وظیفه‌ی مقامات صالحه است که امکان دهند اطلاعات، پرونده‌ها و اسنادی که در اختیار یا کنترل آن‌ها است در فرصتی کافی در اختیار وکلا قرار گیرد تا آن‌ها بتوانند مساعدات حقوقی مؤثر را به موکلین خود ارائه دهند. چنین مجوزی باید در کم‌ترین زمان ممکن ارائه شود.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر

۱۰۰. کمیته‌ی حقوق بشر تصدیق کرده است که حق برخورداری از مشاور حقوقی به معنای حق برخورداری از مشاوره‌ی مؤثر حقوقی است. شخصی که نمایندگی حقوقی دارد باید واجد صلاحیت نمایندگی از جانب متهمان باشد.^{۶۶} همچنین مشاور حقوقی باید به طور کامل نماینده‌ی منافع فرد باشد و به نفع متهم یا متهمه دفاع کند.^{۶۷}

۱۰۱. همچنین کمیته خاطر نشان می‌کند که حق انتخاب مشاور حقوقی باید بلافاصله پس از بازداشت، امکان‌پذیر باشد. اعضای کمیته، سیستم کشوری را که به موجب آن شخص متهم به تروریسم صرفاً اجازه دارد در پنج روز اول بازداشت از وکیل مدافع تسخیری بهره گیرد، مردود می‌دانند.^{۶۸}

۱۰۲. کمیته‌ی حقوق بشر به این نتیجه رسیده است که هر چند بخش ج از بند سوم ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی ضامن حقی جهت انتخاب مشاور حقوقی از سوی خود شخص نیست، لکن کشورها را اکیداً به انجام اقداماتی جهت حصول اطمینان از اینکه مشاور حقوقی تعیین شده نماینده‌ی مؤثری برای متهم باشد، ملزم می‌کند.^{۶۹}

۲- کمیسیون امریکایی حقوق بشر

۱۰۳. حق مشاوره‌ی حقوقی به این معنا است که متهم باید مجاز باشد در ابتدای دستگیری یک مشاور حقوقی تحصیل کند. کمیسیون امریکایی در مورد یک بازداشت اداری، قانونی را بررسی کرد که به موجب آن فرد دستگیر شده از داشتن مشاور حقوقی در طول مدت بازداشت محروم بود. کمیسیون متذکر شد که ممکن است در طول این دوره‌ی مقدماتی مستندات تعیین‌کننده‌ی تحصیل می‌شد و فقدان مشاوره‌ی حقوقی در این بخش از محاکمه می‌تواند برحق دفاع متهم خدشه جدی وارد کند.^{۷۰}

همچنین حصول اطمینان از امکان دستیابی به یک وکیل از سوء استفاده‌های احتمالی از دیگر حقوق بنیادین بشر جلوگیری می‌کند. به علاوه مشاور حقوقی باید مجاز باشد هنگامی که متهم اظهاراتی را به زبان می‌آورد یا تحت بازجویی قرار دارد، یا ذیل مطالبی را که بیان کرده امضا می‌کند، حاضر باشد.^{۷۱}

۳- دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱۰۴. کمیسیون اروپایی هنگام تفسیر حق مشاوره‌ی حقوقی به موجب کنوانسیون اروپایی معتقد است که برای یک کشور این کافی نیست که وکیل مدافع تسخیری برای یک متهم تهدست تعیین کند. آن کشور

66. See *Elena Beatriz v. asilkis v. Uruguay* (80/1980) (3 March 1983), *Selected Decisions* ..., vol. 2, p. 105, at p. 108, Para. 9.3. (appointed defence Counsel was not trained as a lawyer).

67. See *Miguel Angle Estrella v. Uruguay* (74/1980) (29 March 1983), *ibid*, p. 93, at p. 95, Para. 1.8.

68. See *Official records of the General Assembly, Forty-sixth Session, Supplement No. 40* (A/46/40), Para. 166 (Spain).

69. *Paul Kelly v. Jamaica* (253/1987) (8 April 1991), *ibid*, annex XI, Sect. D. Para. 5.10.

70. See OAS. *Annual Report of the Inter-American Commission on Human Rights, 1985-1986* (OEA/Ser. L/V/II. 68, doc. 8 rev. 1) (1986), p. 154 (El Salvador).

71. See OAS. *Inter-American Commission on Human Rights, Report on the Situation of Human Rights in the Republic of Guatemala* (OEA/Ser. L/V/II. 61, doc 47 rev. 1) (1983), p. 91

علاوه بر تعیین وکیل زبردست، متعهد است بررسی کند که آیا این وکیل وظایف خود را [به نحو احسن] انجام داده است یا خیر. در صورت لزوم، مقامات باید بر مشاور حقوقی نظارت کنند، او را تعویض کنند یا او را وادار به انجام وظایف خود به نحو احسن کنند.^{۷۲}

۱۰۵. در قضیه‌ای مطروحه در محضر دیوان اروپایی، دادگاه کشوری خاص، علی‌رغم شکایات متهم مبنی بر عدم انجام وظایف توسط وکیل تسخیری از تعویض او سر باز زده بود. دیوان اروپایی اعلام کرد که کشور مزبور با قصور در تعویض وکیل تسخیری، متقاضی را از حق داشتن وکیل محروم کرده است.^{۷۳} معذک، به طور معمول وکیل تسخیری نباید تحت کنترل مضیق دادگاه باشد.^{۷۴}

۱۰۶. دیوان اروپایی معتقد است که نصب وکیل به دلیل «مصلح عدالت» هنگامی لازم است که نظر کارشناسی برای ارائه‌ی دفاعی شایسته ضروری باشد.^{۷۵} اگر نصب وکیل لازم باشد، خوانده باید در انتخاب وکیل مورد مشورت قرار گیرد.^{۷۶}

۱۰۷. حق برخورداری از مشاوره‌ی حقوقی به معنای مشورت با وکیل بدون نظارت مقامات بازداشتگاه‌ها است. این حق هم در مورد ملاقات‌های حضوری و هم در مورد مکاتبات بین شخص دستگیرشده و وکیل مشاور او نیز جاری است.^{۷۷}

۱۰۸. کمیسیون اروپایی در برخی موارد معتقد است که حق داشتن تسهیلات کافی جهت تهیه‌ی دفاعیه مستلزم حق دسترسی معقولانه به پرونده‌های تعقیب کیفری است.^{۷۸} متهمان حق دارند تا از کلیه‌ی اطلاعاتی که در اختیار دادستان است مطلع شوند تا بتوانند خود را تبرئه کنند یا مجازات خود را تخفیف دهند، و غالباً این اطلاعات در پرونده‌های دادرها موجود است.^{۷۹}

د - رهنمودهای عملی

۱۰۹. واضح است که دستیابی به مشاور حقوقی باید در کوتاه‌ترین فرصت پس از ایراد اتهام به فرد امکان‌پذیر باشد.

۱۱۰. غالباً زمانی را که بازداشتگاه‌ها برای ملاقات میان بازداشت‌شدگان و وکلای آن‌ها در نظر می‌گیرند صبح‌ها یا بعدازظهرهای روزهای کاری است، یعنی زمانی که بسیاری از وکلا وقت دادگاه دارند یا باید به دیگر پرونده‌ها رسیدگی کنند. مدیران بازداشتگاه‌ها باید به منظور تسهیل ارتباط میان بازداشت‌شدگان و

72. See Application No. 9127/80 (6 October 1981) (unpublished), *Strasbourg Digest of Case Law*, vol. 2, p. 846.

73. *Artico Case*, judgment of 13 May 1980, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 37, p. 16, Para. 33 *in fine*.

دیوان در این قضیه بیان می‌دارد که: «... صرف تعیین مشاور ضامن کمک مؤثر نیست زیرا ممکن است که وکیل تعیین شده جهت معاضدت حقوقی، فوت کند، یا به سختی بیمار شود یا برای دوره‌ای طولانی از انجام وظایف خویش ممنوع شود. اگر مقامات مسئول از این وضعیت باخبر شده باشند یا باید برای وی جایگزینی تعیین یا او را مجبور به اجرای تعهدات خویش کنند.»

74. See the *Kamasinski Case*, judgment of 19 December 1989, *ibid.*, No. 168.

75. *Artico Case*, Loc. cit (footnote 69 above), p. 18 para. 36.

76. *Pakelli Case*, Judgment of 25 December 1983, *ibid.*, No. 64, p. 15 para. 31.

77. See, for example, the *Schönenberger and Durmaz Case*. Judgment of 20 June 1988, *ibid.*, No. 137; and *S. v. Switzerland*, Judgment of 28 November 1991, *ibid.*, No. 220.

78. See *X. v. Austria* (No. 7138/75), Decision of 5 July 1977, European Commission of Human Rights, *Dicisions and Reports*, vol. 9, p. 50; and Application No. 2435/65 (17 December 1966) (unpublished), *Strasbourg Digest of Case Law*, vol. 2 p. 805.

79. See *Guy Jaspers v. Belgium* (No. 8403/78), Report of 14 December 1981, European Commission of Human Rights, *Dicisions and Reports*, vol. 27, p. 61.

در خصوص اصل کلی ضرورت "برابری سلاح" در محاکمات کیفری بنگرید به:

Van Dijk and Van Hoof, op.cit(footnote 36 above), p 319.

وکلائی آن‌ها، زمان ملاقات را یا پس از روز کاری دادگاه یا در روزهایی تعیین کنند که دادگاه در آن روزها جلسه ندارد.^{۸۰}

۱۱۱. بازداشتگاه باید اتاق‌های ویژه‌ای را مجزا از اتاق‌های ملاقات عمومی در اختیار مشاوران و زندانیان قرار دهد. در این اتاق‌ها باید امکان ارتباط محرمانه و رو در رو وجود داشته باشد و وسائل مناسب برای بازدید (میزو صندلی) نیز فراهم باشد.^{۸۱}

۱۱۲. اگر شخص بازداشتی پیش از محاکمه به زبان کشور بازداشت کننده مسلط نیست و مشاور او نیز با زبان بومی بازداشت شده بیگانه است (خصوصاً زمانی که چنین مشاورى از سوى دادگاه منصوب شده است)، کشورها باید از حقوق متهم در تهیهی دفاعیه و برخورداری از نماینده‌ای شایسته با در اختیار گذاشتن یک مترجم برای تمام ملاقات‌ها بین بازداشت شده و مشاورش حمایت کنند.

۱۱۳. آنچه از حقوق قانونی که در استانداردهای بین‌المللی آمده است و از وظیفه‌ی مقامات مبنی بر مطلع ساختن بازداشت شده از آن حقوق مستفاد می‌شود هیچ شخص بازداشت شده‌ای را نباید به دلیل مطلع کردن دیگر بازداشت‌شدگان از حقوق قانونی و ابزارهای دفاع از حقوقشان، تنبیه یا مجازات کرد. همچنین هیچ بازداشت‌شده‌ای نباید برای دفاع از چنین حقوقی برای خود یا به نفع دیگری تنبیه یا مجازات شود.

80. S. Casale and J. Plotnikoff, *Regimes for Remand Prisoners* (Prison Reform Trust, 1990), p. 20.

81. *ibid.*, p. 21.

بخش ۱۰ - ارتباطات بازداشت‌شدگان

۱۱۴. مسلماً بازداشت‌شدگان نه تنها حق دارند با مشاور حقوقی خود در ارتباط باشند، بلکه همچنین باید با جهان خارج نیز ارتباط داشته باشند. ارتباط با جهان خارج جهت حمایت از حقوق بازداشت‌شده بسیار مهم است و همچنین جنبه‌ای از رفتار انسانی است. حق برخورداری از عدم مداخلات خودسرانه چه در مورد مکاتبات بازداشت‌شدگان و چه به طور کلی در مورد مکاتبات شهروندان به کار بسته می‌شود، گو اینکه «خودسرانه بودن» نظارت بر مکاتبات فرد بازداشت‌شده با توجه به الزامات مدیریت یک بازداشتگاه و جلوگیری از دستکاری مدارک، ارزیابی می‌شود. اشخاصی که تبعه‌ی کشور بازداشت‌کننده نیستند، از حق مضاعف مکاتبه با کنسولگری کشور متبوع خود برخوردارند.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی (۱) ۱۰

با تمامی افرادی که از آزادی محروم شده‌اند باید با منش انسانی و با احترام به شأن و حیثیت ذاتی انسان رفتار شود.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده‌ی ۱۷

۱. هیچ کس نباید در مورد امور خصوصی، خانوادگی، اقامتگاه یا مکاتباتش در معرض مداخلات نامشروع یا خودسرانه قرار گیرد، همچنین شرافت و حیثیت او نباید مورد تعرض غیرقانونی واقع شود.
۲. هرکس حق دارد در مقابل این گونه مداخلات یا تعرض‌ها از حمایت قانون برخوردار شود.

۳- کنوانسیون وین درباره‌ی روابط کنسولی، ماده‌ی (۱) ۳۶

به منظور تسهیل در انجام وظایف کنسولی در مورد اتباع دولت خارجی :
الف - مقامات کنسولگری آزادند با اتباع دولت خود ارتباط برقرار کنند و به آنها دسترسی داشته باشند. اتباع دولت خارجی نیز در مورد برقراری ارتباط با مقامات کنسولگری دولت متبوع خود و دسترسی به آنها به همان اندازه آزادند.

ب - در صورتی که یکی از اتباع دولت خارجی بازداشت، محکوم به زندان یا محکوم به بازداشت پیش از محاکمه و یا به هر صورت دیگر توقیف شود، مقامات صلاحیتدار دولت میزبان بنا به تقاضای او باید بدون تأخیر مراتب را به کنسولگری دولت خارجی (در حوزه‌ی کنسولی‌اش) اطلاع دهد. مراسلات و مکاتبات شخص توقیف‌شده در زندان یا در بازداشتگاه خطاب به کنسولگری باید بدون تأخیر به مقامات مذکور ارسال شود. مقامات مذکور باید بی‌درنگ حقوقی را که او به موجب این بند داراست، به اطلاع‌اش برسانند ؛

ج - مقامات کنسولگری حق خواهند داشت تبعه دولت خارجی را که زندانی، بازداشت یا توقیف شده است ملاقات و با او گفت‌وگو و مکاتبه کنند و برای او نماینده‌ی قانونی تعیین کنند. همچنین حق خواهند داشت هر تبعه دولت خارجی را که طبق رأی دادگاه در حوزه‌ی کنسولی آنها زندانی یا توقیف یا پس از محاکمه بازداشت شده است ملاقات کنند. معذک در صورتی که تبعه‌ی دولت مزبور که زندانی، توقیف یا بازداشت شده است، صریحاً نسبت به اقدام این مقامات که به نفع خود او است مخالفت کند؛ آنان باید از این اقدام صرف‌نظر کنند.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل ۱۵

با وجود استثنائات مندرج در پاراگراف ۴ اصل ۱۶ [از اصولی درباره‌ی توقیف، مربوط به تأخیر در اطلاع‌رسانی به اعضای خانواده هنگامی که مقتضیات استثنائی تحقیق و بازجویی مستلزم چنین تأخیری باشد]، و پاراگراف ۳ از اصل ۱۸ [که مقرر می‌دارد در شرایط استثنائی موقتاً "دستیابی شخص توقیف شده به مشاور حقوقی در تعلیق بماند]، منع ارتباط شخص توقیف‌شده یا زندانی با جهان خارج، و به‌ویژه با خانواده یا مشاور حقوقی‌اش نباید بیش از چند روز ادامه یابد.

۲- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۹۲

یک زندانی محاکمه نشده باید اجازه یابد بلافاصله خانواده‌ی خود را از توقیف‌اش مطلع کند و تسهیلات معمول ارتباط با خانواده و دوستانش و ملاقات با آنها صرفاً با رعایت محدودیت‌های لازم برای مصالح عدالت و امنیت و نظم عمومی بازداشتگاه برای وی مهیا شود.

۳- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۴۴

۱. در صورت مرگ یا بیماری جدی یا وارد آمدن جراحات شدید به زندانی، یا انتقال وی به مرکزی جهت بهبود بیماری روانی، مدیر [بازداشتگاه] باید بی‌درنگ، در صورتی که فرد مذکور متأهل باشد به همسرش، یا نزدیکترین بستگان وی و یا هر شخص دیگری که قبلاً زندانی تعیین کرده، اطلاع دهد.
۲. یک زندانی باید بلافاصله از مرگ یا بیماری جدی هریک از بستگان نزدیک خود مطلع شود. در صورت بیماری حاد یکی از بستگان، هرگاه شرایط مهیا باشد زندانی باید مجاز به عیادت از وی، به همراه محافظ یا به‌تنهایی باشد.
۳. هر زندانی حق خواهد داشت در اسرع وقت خانواده‌ی خود را از زندانی شدن خود یا انتقالش به بازداشتگاهی دیگر با خبر کند.

۴- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۳۸

۱. زندانیان خارجی باید مجاز به استفاده از تسهیلات مناسب جهت ارتباط با نمایندگان دیپلماتیک و کنسولگری کشور متبوع خود باشند.
۲. زندانیان تبعه یک کشور خارجی فاقد هیئت نمایندگی دیپلماتیک یا کنسولی در کشور محل حبس، پناهندگان یا اشخاص بدون ملیت باید از تسهیلات مشابهی جهت ارتباط با نمایندگان دیپلماتیک کشوری که از منافع آنها پشتیبانی می‌کند، یا هر مرجع ملی یا بین‌المللی که وظیفه‌اش حمایت از چنین افرادی است، برخوردار باشند.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر

۱۱۵. رویه‌هایی که بر طبق آن افراد توقیف شده برای مدتی مدید اجازه ندارند با خانواده، دوستان یا مشاور حقوقی خود ارتباط برقرار کنند، و مکاتبات آن‌ها نیز تحت سانسور شدید قرار می‌گیرد، همگی ناقض استانداردها است. این رویه‌ها ناقض مواد (۱) ۱۰ (حق برخورداری از رفتار انسانی)^{۸۲} و (۳) ۱۴ (حق دسترسی به مشاور حقوقی)^{۸۳} از میثاق حقوقی مدنی و سیاسی‌اند.

۱۱۶. هرچند مقامات رسمی ممکن است جهت اجرای وظایف عادی مدیریتی بازداشتگاه بر مکاتبات فرد توقیف شده نظارت کنند، اما چنین نظارتی نباید به هیچ‌وجه خودسرانه اعمال شود.^{۸۴} به طور کلی، «زندانیان باید مجاز باشند تا تحت نظارت لازم بتوانند با خانواده و دوستان خوش‌نام خود در فواصل منظم، از طریق مکاتبه یا ملاقات حضوری ارتباط برقرار کنند.»^{۸۵}

۲- دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱۱۷. دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی، اکثر محدودیت‌های اعمال شده بر مکاتبات با مشاور حقوقی و با اعضای خانواده را ناموجه می‌دانند.^{۸۶} همچنین کمیسیون معتقد است که اعضای خانواده باید از حقایق مربوط به پرونده و محل بازداشت مطلع باشند.^{۸۷}

۱۱۸. بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه باید در صورت امکان بتوانند از طریق تلفن با مشاور حقوقی خود صحبت کنند. و ممکن است آنها خود هزینه‌ی تلفن راپردازند. مقامات رسمی نباید بدون دلیل امکان زندانی‌پیش از محاکمه را در استفاده از تلفن جهت ارتباط با مشاور حقوقی‌اش محدود کنند.^{۸۸}

۱۱۹. به طور کلی کشورها باید با تجهیز زندانیان به وسایل نوشتار و کاغذ و ارائه‌ی فرصت برای ارتباط رو در رو با ملاقات کنندگان (یک بار در هفته یا بیشتر) از قاعده‌ی ۹۲ از قواعد حداقل استاندارد («تمام تسهیلات مناسب جهت ارتباط با خانواده و دوستان متهم، و ملاقات با آن‌ها») پیروی کنند. بازداشت‌شدگان در انتظار محاکمه نباید در تعداد نامه‌هایی که ممکن است به هزینه‌ی شخصی ارسال کنند، محدود شوند. کسانی که از لحاظ مالی برای هزینه‌های پستی در مضیقه‌اند باید به جای آن بتوانند نامه‌هایشان را با ملاقات کنندگان رد و بدل کنند.

۱۲۰. ملاقات با اعضای خانواده باید با حداقل محدودیت‌های سازگار با نظم عمومی بازداشتگاه و ضرورت اجتناب از امحاء شواهد [جرم] صورت گیرد. ارتباط باید رو در رو باشد، گو اینکه یک پنجره‌ی آهنی، دیوار، میز، یا جدا کننده‌ای شبیه آنها ممکن است بین ملاقات کنندگان و توقیف‌شدگان قرار داشته باشد.

82. See *Miguel Angel Estrella v. Uruguay*, loc. cit (footnote 63 above), at p.98 para .10 (restrictions on correspondence); *Elsa cubas v. Uroguay* (70/1980) (April 1982), *Selected decisions...* vol.1, p. 130, at p. 132, para. 12 (incommunicado detention for three months); *Adolfo Drescher caldas v. Uroguay*, loc. Cit. (footnote 19 above), at p.82 para . 12 incommunicado detention for six weeks); *Lucía Arzuaga Gilboa v. Uroguay* (147/1983) (November 1985), *ibid.*, p 176, at p. 178, para.14 (incommunicado detention for 15 days).

83. See *Adolfo Drescher Caldas v. Uruguay*, loc. cit. (footnote 19 above), at p.82, para.13.3 .

84. See *Larry James Pinkney v. Canada*, loc. cit. (footnote 56 above), at pp. 100-101, para 34.

85. *Miguel Angel Estrella v. Uruguay*, loc. cit (footnote 63 above), p.98, para.9.2

86. See, for example, the *Silver and others* Case, Judgment of 25 March 1983, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 61, and *Compbell v. United kingdom*, Judgment of 25 March 1992, *ibid.* No. 233.

87. See *Bernard Leo Mc Veigh, Oliver Antony O'Neill and Arthur Walter Evans v. U.K* (Nos.8022/77, 8025/77 and 8027/77) Report of 18 March 1981, European Commission of Human Rights, *Decisions and Reports*, vol.25,p. 15.

88. Casale and Plotnikoff, op.cit(footnote 76 above), p. 20.

۱۲۱. قاعده‌ی (۱) ۴۴ از قواعد حداقل استاندارد، مقامات رسمی را ملزم می‌کند تا بستگان را از مرگ فرد توقیف‌شده در حبس مطلع کنند. همچنین در صورت مرگ فرد توقیف‌شده، مقامات باید بستگان را از نتایج تحقیقات مقرر شده به موجب استانداردهایی مربوط به نظارت بر بازداشتگاه‌ها (بخش ۱۵ این نوشتار) مطلع سازند.

بخش ۱۱ - تحقیقات از اشخاص توقیف شده شکنجه و سوء رفتار

۱۲۲. به منظور کسب اعتراف و افشاء اطلاعات، بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه گاه مورد شکنجه و سوءرفتار قرار می‌گیرند. عدم شکنجه و سوءرفتار، اصلی اساسی و راهنمای استانداردهای مربوط به رفتار با توقیف‌شدگان است. اطلاعاتی که به این طریق به دست می‌آیند در ارتباط با شکنجه و سوء رفتار قرار دارند. اعترافاتی که از طریق شکنجه تحصیل می‌شود نباید به عنوان دلیل علیه کسی به کار رود. بنابراین، ادعاهای مربوط به شکنجه باید به دقت بررسی شود و عوامل آن تحت تعقیب قرار گیرند. اقدامات عملی، مانند حذف مدارکی که از طریق شکنجه به دست آمده است و نگهداری سوابق بازجویی‌ها، همگی برای تأمین حق محفوظ ماندن از شکنجه و سوءرفتار ضروری است.

الف - اصول کلی

۱- اعلامیه‌ی جهانی، ماده ۵

احدی نباید تحت شکنجه، مجازات یا رفتار خشن، غیرانسانی یا تحقیرآمیز قرار گیرد.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۷

احدی نباید تحت شکنجه، مجازات یا رفتار خشن، غیرانسانی یا تحقیرآمیز قرار گیرد. به ویژه، نمی‌توان کسی را بدون رضایت آزادانه‌اش تحت آزمایشات علمی یا پزشکی قرار داد.

۳- کنوانسیون منع شکنجه، ماده ۲

۱. هر کشور طرف کنوانسیون باید اقدامات مؤثر تقنینی، اداری، قضایی یا دیگر اقدامات را جهت ممانعت از اعمال شکنجه در هر نقطه‌ای که داخل در حوزه‌ی قضایی‌اش است، انجام دهد.
۲. هیچ‌گونه شرط استثنایی، اعم از وضعیت جنگی یا تهدید به جنگ، عدم ثبات سیاسی داخلی یا هر بحران عمومی دیگر، نمی‌تواند توجیهی برای شکنجه باشد.
۳. دستور مقام ارشد یا مقامات دولتی نمی‌تواند عامل موجهی برای اعمال شکنجه باشد.

۴- کنوانسیون منع شکنجه، ماده ۴

۱. کشورهای طرف کنوانسیون باید اطمینان حاصل کنند که تمامی انواع شکنجه به موجب قانون کیفری آن کشور جرم محسوب می‌شود. این حکم در مورد سعی به ارتکاب شکنجه و عمل هر شخص که منجر به شرکت یا معاونت در شکنجه شود، نیز صدق می‌کند.

۲. کشورهای طرف کنوانسیون باید این جرایم را با مجازات‌هایی متناسب با وخامت ماهیت جرایم پاسخ دهند.

۵- کنوانسیون منع شکنجه، ماده ۱۵

کشورهای طرف کنوانسیون باید تضمین کنند که اظهاراتی که ثابت شده نتیجه شکنجه‌اند، نباید در هیچ یک از مراحل دادرسی به عنوان مدرک مورد استناد قرار گیرد، مگر علیه شخص متهم به اعمال شکنجه، و برای اثبات اینکه آن اظهارات [از طریق شکنجه] اخذ شده‌اند.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل (۱) ۲۱

سوء استفاده از شرایط فرد بازداشت شده یا زندانی با هدف اجبار او به اعتراف، محکوم کردن خود یا شهادت علیه فردی دیگر ممنوع است.

۲- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل (۲) ۲۱

هیچ فرد بازداشت شده‌ای نباید به هنگام بازجویی مورد خشونت، تهدید یا روش‌های بازجویی‌ای قرار گیرد که به قدرت تصمیم‌گیری و قدرت قضاوت وی لطمه وارد شود.

۳- رهنمودهایی برای مقامات قضایی تعقیب، رهنمود ۱۶

هنگامی که مقامات قضایی تعقیب به مدارکی علیه مظنون دست یابند که بنا به دلایل موثقی مطمئن شوند که این مدارک به طرق غیرقانونی و با تجاوز به حقوق متهم، به ویژه از طریق شکنجه، رفتارها و مجازات‌های خشن، غیرانسانی یا تحقیرآمیز یا سوء استفاده‌های دیگر از حقوق بشر کسب شده است، باید از استفاده از این مدارک علیه فرد خودداری کنند (مگر در مورد عامل و مجری این روش‌ها) و مراتب را به اطلاع دادگاه برسانند و کلیه اقدامات لازم را برای حصول اطمینان از فراخواندن عاملان چنین روش‌هایی به محضر عدالت انجام دهند.

۴- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل ۲۳

۱. مدت هرگونه بازجویی از شخص توقیف شده یا زندانی و وقفه‌های بین بازجویی، و همین‌طور هویت مأموران بازجو و دیگر اشخاصی که حضور دارند باید مطابق با مقررات قانونی ثبت و صحت آن رسماً تأیید شود.

۲. شخص توقیف شده یا زندانی، یا مشاور حقوقی وی (هنگامی که قانون معین کرده باشد)، باید به اطلاعات مشروح در پاراگراف ۱ این اصل دسترسی یابند.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی (۱) ۷

... شکایات راجع به سوءرفتار باید به شکل مؤثری توسط مقامات صالح مورد تحقیق قرار گیرد. کسانی که خطاکار تشخیص داده شدند باید مسئول [اعمال خود] تلقی شوند، و قربانیان نیز باید راه‌کارهای مؤثری در دست داشته باشند که از آن جمله می‌توان به حق دریافت خسارت اشاره کرد.

۲- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح کلی (۲)۷

... ممنوعیت [شکنجه و رفتار یا مجازات خشن، غیرانسانی یا تحقیرآمیز] باید به مجازات‌های بدنی از جمله افراط در تنبیه به منزله‌ی ابزاری تأدیبی یا انضباطی نیز گسترش یابد. حتی بازداشت انفرادی نیز می‌تواند در شرایطی خاص، خصوصاً هنگامی که فرد ممنوع‌الملاقات است، با این ماده در تضاد باشد [ماده ۷ میثاق حقوق مدنی و سیاسی]. به علاوه این ماده نه تنها آشکارا از اشخاص دستگیرشده یا زندانی حمایت می‌کند، بلکه دانش‌آموزان و بیمارانی که در مراکز تربیتی یا پزشکی نگهداری می‌شوند نیز موضوع این ماده‌اند. به علاوه، مقامات دولتی موظفند ضامن حمایت قانون علیه چنین رفتارهایی باشند، حتی هنگامی که از سوی اشخاصی خارج [از کادر دولتی] یا بدون هیچگونه مجوز رسمی صورت گرفته باشد ...

د - رهنمودهای عملی

۱۲۳. این کتاب راهنما قصد ندارد کلیه‌ی اشکال سوءرفتار که طبق قوانین بین‌المللی تحت عنوان «شکنجه یا رفتار یا مجازات خشن، غیرانسانی یا تحقیرآمیز» قرار می‌گیرد را فهرست کند.^{۸۹}

۱۲۴. برخی سازمان‌های غیردولتی، دولت‌ها را به ایجاد یک برنامه‌ی منسجم جهت ریشه‌کنی شکنجه تشویق می‌کنند. این برنامه دربرگیرنده‌ی محکومیت رسمی شکنجه، حبس انفرادی و بازداشت مخفیانه، تحقیقات مستقل در مورد اتهامات مربوط به شکنجه، عدم استفاده از اظهارات ناشی از شکنجه‌گر، ممنوعیت شکنجه به موجب قانون، تعقیب [کیفری] شکنجه‌ها، آموزش مقامات رسمی مرتبط با توقیف و تحقیق، پرداخت غرامت و توانبخشی به قربانیان شکنجه، و مشارکت بین‌المللی در حذف تمامی انواع شکنجه خواهد بود.^{۹۰}

۱۲۵. یک الگوی عملی به منظور تحقیقات مستقل جهت جلوگیری از شکنجه، کمیته‌ی اروپایی منع شکنجه و مجازات یا رفتار غیرانسانی یا تحقیرآمیز است.^{۹۱} این کمیته مرکب از کارشناسان حقوق بشر است که به صورت فردی انجام وظیفه می‌کنند و مجازند از «هرمکانی که در حوزه‌ی قضایی [کشورهای طرف کنوانسیون] قرار دارد و در آن افرادی به دستور یکی از مقامات دولتی از آزادی محروم شده‌اند»^{۹۲}، به طور ادواری و یا هر زمانی که کمیته لازم تشخیص دهد بازدید کرده و آزادانه با هرکس که به نظرشان می‌رسد اطلاعاتی مرتبط با موضوع دارد، مکاتبه کند و بی‌درنگ با مقامات دولتی درباره‌ی وضعیت اشخاص توقیف شده گفت‌وگو کنند.

۸۹. برای بحث درباره‌ی تعریف شکنجه و دیگر رفتارهای ممنوعه به موجب حقوق بین‌الملل مراجعه کنید به «رفتار با زندانیان به موجب حقوق بین‌الملل»

N.S. Rodley, *the treatment of prisoners under International Law*, (Paris, UNESCO-oxford, Clarendon Press, 1987), chap.3.

90. Amnesty International, 12-Point Programme for Prevention of Torture, loc. cit (footnote 31 above).

۹۱. تأسیس شده توسط کنوانسیون اروپایی منع شکنجه و رفتارها یا مجازات‌های غیرانسانی یا تحقیرآمیز استراسبورگ ۲۶ نوامبر ۱۹۸۷

((لازم‌الاجرا از اول فوریه ۱۹۸۹ (1987) 4 (Council of Europe , Document H(87)))

۹۲. پیشین، ماده‌ی ۲.

بخش ۱۲ - شرایط مادی بازداشت

۱۲۶. دو اصل زیربنایی استانداردهای مربوط به شرایط مادی بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه عبارت است از تعهد به داشتن رفتاری انسانی و در خور حیثیت ذاتی زندانیان و رعایت اصل برائت. اولین اصل تأمین حداقل شرایط مادی مانند مسکن، خوراک و غیره است و دومین اصل مستلزم رفتاری شایسته‌تر با افرادی است که هنوز محکومیتشان احراز نشده است و در برابر قانون بی‌گناه‌اند. شرایط مادی همچنین شامل حقوق شخص بر اموالش و نیز حق برخورداری از مراقبت‌های پزشکی است.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۱) ۱۰

با کلیه افرادی که از آزادی خود محروم شده‌اند باید با انسانیت و احترام به شأن ذاتی و انسانی‌شان رفتار کرد.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۲) ۱۴

هرکس که به ارتکاب جرمی متهم شده باشد حق دارد تا زمان اثبات قانونی جرم‌اش، بی‌گناه فرض شود.

ب - استانداردها

امکانات سکونت

۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۱۰

تمامی مکان‌های مهیا شده برای استفاده‌ی زندانیان و به ویژه مکان خواب باید با توجه به آب و هوای منطقه، نیازهای بهداشتی زندانیان به ویژه حجم هوا، مساحت، روشنایی، سیستم گرما و تهویه متناسب باشد.

۲- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۸۶

زندانیان محاکمه نشده با حفظ رسوم مختلف محلی درباره‌ی شرایط اقلیمی، باید به تنهایی و در اتاق‌های مجزا استراحت کنند.

۳- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۱۹

هر زندانی باید برطبق استانداردهای ملی یا محلی دارای تختخوابی جداگانه و وسایل جداگانه‌ی مناسب خواب باشد. این وسایل باید به هنگام توزیع پاکیزه باشند، و به منظور پاک ماندن به طور منظم نگهداری و تعویض شوند.

۴- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۱۵

باید از زندانیان خواسته شود خود را تمیز نگاه دارند و بدین منظور آب و وسائل بهداشتی لازم جهت سلامتی و نظافت باید در اختیار آن‌ها قرار گیرد.

۵- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۲۱

۱. هر زندانی که در فضای آزاد کار نمی‌کند، باید در صورت مساعد بودن هوا، روزانه حداقل یک ساعت، در فضای باز به تمرینات ورزشی بپردازد.
۲. زندانیان جوان یا دیگر زندانیانی که سن یا شرایط جسمانی مناسبی دارند، باید به هنگام ورزش تحت آموزش‌های تفریحی و فیزیکی قرار گیرند، و بدین منظور باید فضا، امکانات و لوازم آن مهیا شود.

۶- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۲۰

در صورت درخواست شخص بازداشت‌شده یا زندانی، باید در صورت امکان بازداشتگاه یا زندان محل نگهداری وی به طرز معقولی به محل سکونتش نزدیک باشد.

۷- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۳۱

مقامات مسئول در صورت نیاز و مطابق با قوانین داخلی هر کشور باید بکوشند تا به وابستگان و به ویژه اطفال خانواده‌ی افراد توقیف‌شده یا زندانی کمک کنند و اقدامات ویژه‌ی مراقبتی برای سرپرستی مناسب از فرزندی که بدون مراقب رها شده‌اند، اختصاص یابد.

غذا و آب

۸- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۲۰

۱. مدیریت زندان موظف است تا در ساعت مناسب، غذایی مغذی برای سلامت و توانایی [زندانی] را با کیفیتی سالم تهیه کند و ارائه دهد.
۲. آب آشامیدنی در هر زمان باید در دسترس زندانی باشد.

۹- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۸۷

زندانیان پیش از محاکمه در صورت تمایل می‌توانند مطابق با نظم بازداشتگاه، غذای خود را به خرج خود از خارج از زندان یا از طریق مدیریت زندان و یا از طریق بستگان یا دوستان خود تهیه کنند. در غیراینصورت، بازداشتگاه غذای آن‌ها را تأمین می‌کند.

مراقبت پزشکی

۱۰- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۲۲

۱. هر مکان حبس باید حداقل از خدمات یک پزشک متبحر برخوردار باشد. این پزشک باید با روان‌پزشکی نیز آشنا باشد. خدمات بهداشتی باید در ارتباط نزدیکی با مدیریت بهداشت عمومی جامعه یا کشور سازماندهی شود. این خدمات شامل خدمات روان‌پزشکی برای تشخیص و در موارد مناسب، درمان وضعیت‌های نابهنجار روانی باشد.

۲. زندانیان بیماری که به مراقبت‌های ویژه نیاز دارند، باید به مراکز تخصصی یا بیمارستان‌های خارج از زندان انتقال داده شوند. اگر تسهیلات بیمارستانی در یک مؤسسه [مکان حبس] موجود باشد، تجهیزات، اسباب و ملزومات دارویی آن باید با مراقبت‌های پزشکی و درمان زندانیان بیمار متناسب باشد و کادری کاملاً آموزش‌دیده در آن خدمت کنند.

۳. خدمات یک دندان‌پزشک متبحر باید در دسترس هر زندانی باشد.

۱۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۲۳

۱. در مراکز نگهداری زنان باید تجهیزات ویژه‌ای برای مراقبت‌های لازم پیش از زایمان و پس از زایمان و نقاهت موجود باشد. در صورت امکان ترتیباتی داده شود که نوزادان خارج از بازداشتگاه و در یک بیمارستان به دنیا بیایند. اگر نوزادی در زندان به دنیا آمد، نباید در شناسنامه‌ی او اشاره‌ای به این نکته شود.

۲. اگر اجازه داده شود که نوزادان شیرخوار نزد مادران خود بمانند باید کودکستانی با کادری ورزیده موجود باشد، تا زمانی که کودکان تحت مراقبت مادران خود نیستند، توسط این افراد نگهداری شوند.

۱۲- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۲۴

مسئول امور پزشکی [بازداشتگاه]، هر زندانی را باید بلافاصله پس از پذیرش وی، و از آن پس در مواقع ضروری مورد معاینه قرار دهد تا احتمال بیماری جسمی یا روانی را در وی تشخیص دهد و تدابیر لازم را به عمل آورد: زندانیان مظنون به بیماری‌های عفونی یا مسری را از دیگر زندانیان جدا کند؛ به عیوب فیزیکی یا روانی که ممکن است مانع توانبخشی بیمار شود توجه کند؛ و توانایی جسمانی هر زندانی را برای کارکردن مشخص سازد.

۱۳- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۲۵

۱. پزشک مسئول سلامت جسمی و روانی زندانیان است. او باید همه روزه از کلیه‌ی زندانیان بیمار، و کسانی که از بیماری شکایت دارند، و نیز هر زندانی‌ای که توجه او را به شکلی جلب کند، بازدید به عمل آورد.

۲. پزشک هر گاه حس کند سلامت جسمانی یا روانی زندانی با ادامه‌ی حبس یا به واسطه‌ی شرایط حبس به خطر افتاده است، یا به خطر می‌افتد باید فوراً مراتب را با مدیریت زندان در میان گذارد.

۱۴- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۹۱

یک زندانی محاکمه نشده مجاز خواهد بود در صورت ارائه دلایل منطقی و امکان پرداخت هزینه آن توسط دکتر یا دندانپزشک خود معاینه و درمان شود.

۱۵- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۲۴

بلافاصله پس از ورود فرد بازداشت شده به بازداشتگاه یا زندان یک معاینه‌ی دقیق پزشکی باید از فرد بازداشت شده یا زندانی به عمل آید و از آن پس هرگاه لازم باشد باید مراقبت‌های پزشکی و درمان در اختیار وی قرار گیرد. این مراقبت و درمان به صورت رایگان عرضه خواهد شد.

۱۶- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۲۵

فرد بازداشت شده یا زندانی یا مشاور حقوقی وی، صرفاً در شرایط معقولی که ضامن امنیت و نظم بازداشتگاه یا زندان باشد، حق دارد از مقام قضایی یا دیگر مقامات درخواست تجدید آزمایشات پزشکی و ارائه‌ی نظرات [پزشکی] کند.

۱۷- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۲۶

اگر شخص بازداشت شده یا زندانی تحت معاینات پزشکی قرار بگیرد، باید نام پزشک و نتایج این معاینات به دقت ثبت شود. دسترسی به این گزارش‌ها باید امکان‌پذیر باشد. البته چگونگی دستیابی به این گزارش‌ها طبق قواعد مرتبط با قوانین هر کشور خواهد بود.

پوشاک

۱۸- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۸۸

۱. یک زندانی محاکمه نشده مجاز است لباس‌های خود را به شرط آنکه تمیز و مناسب باشد، بپوشد.
۲. اگر او لباس زندان را می‌پوشد، لباس وی باید از لباس زندانیان محکوم، متفاوت باشد.

۱۹- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۱۷

۱. برای زندانی‌ای که مجاز به پوشیدن لباس‌های خود نیست، باید لباس مناسب با شرایط آب و هوای منطقه و مناسب برای حفظ سلامت او مهیا شود. این پوشش به هیچ وجه نباید تحقیرآمیز یا اهانت‌بار باشد.
۲. تمام لباس‌ها باید تمیز باشند و در شرایط مناسب از آن‌ها نگهداری شود. لباس‌های زیر باید به کرات و به منظور حفظ بهداشت، شسته و تعویض شوند.
۳. در شرایط استثنایی، هرگاه زندانی بنا بر دلایل مجاز به خارج از بازداشتگاه منتقل شود، باید مجاز به پوشیدن لباس‌های خود باشد و یا لباس‌هایی بپوشد که جلب نظر نکند.

۲۰- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۱۸

اگر زندانیان مجاز به پوشیدن لباس‌های خودشان هستند، باید در بدو ورودشان به بازداشتگاه ترتیباتی داده شود تا از پاکیزه و مناسب بودن لباس‌ها اطمینان حاصل شود.

حق مالکیت

۲۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۴۳

۱. کلیه‌ی وجوه، اشیای قیمتی، لباس‌ها و دیگر اسباب متعلق به یک زندانی که او به موجب قواعد بازداشتگاه مجاز به نگهداری آنها نیست، در بدو ورود وی به مؤسسه [مکان حبس] باید در مکانی امن نگهداری شود و فهرست آن‌ها به تأیید و امضای زندانی برسد. و باید برای نگهداری آنها در شرایط مناسب اقداماتی صورت خواهد گیرد.
۲. هنگام آزادی زندانی تمام این اشیاء و وجوه باید به زندانی بازگردانده شود، مگر وجوهی که زندانی مجاز به خرج کردن آن بوده و اموالی که به خارج زندان فرستاده شده و لباس‌هایی که به دلایل بهداشتی امحاء شده‌اند.
- زندان برای اشیاء و وجوهی که به وی بازگردانده شده است، رسیدی را امضا خواهد کرد.
۳. هر وجه یا اسبابی که از خارج برای زندانی رسیده باشد همین روند را طی خواهد کرد.
۴. اگر یک زندانی مواد مخدر یا دارویی را به داخل زندان بیاورد، نحوه‌ی استفاده از آن‌ها بر عهده مسئول پزشکی زندان خواهد بود.

ج - تفسیر^{۹۳}

۱- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح عام ماده (۱) ۹۱

...

رفتار انسانی و احترام به شأن ذاتی افرادی که از آزادی خود محروم شده‌اند، معیاری بنیادین با کاربردی جهانشمول است که نمی‌تواند کاملاً به منابع مالی وابسته باشد ... [این اصل بر] تمامی مراکزی که در آنجا افرادی به صورت قانونی و برخلاف میل خود دستگیر شده‌اند، به عبارتی نه تنها در زندان‌ها بلکه برای مثال در بیمارستان‌ها، اردوگاه‌های بازداشتی یا مراکز اصلاح و تربیت نیز اعمال می‌شود.

۲- کمیته‌ی حقوق بشر، شرح عام ماده (۸) ۱۶

... در مورد بازرسی‌های بدنی و شخصی، اقدامات مؤثری باید صورت گیرد تا این اطمینان حاصل شود که چنین بازرسی‌هایی با شأن ذاتی افراد تحت بازرسی هماهنگ است. اشخاصی که به درخواست دولت توسط مأمورین دولتی یا پرسنل پزشکی مورد بازرسی بدنی قرار می‌گیرند، صرفاً باید توسط همجنسان خود بازرسی شوند.

۱۲۷. کمیته‌ی حقوق بشر، شرایط نامناسب حبس را مخالف تعهدات دولت‌ها به موجب ماده‌ی (۱) ۱۰ از میثاق حقوق مدنی و سیاسی تشخیص داده است.^{۹۴} در موارد متعددی، کمیته اعلام کرده است که سیاست تنبیهی خودکامه و ایزدائی یک زندان، نظارت مداوم، عدم امکان ارتباط با خانواده، و کمبود غذای کافی، نور آفتاب و تمرینات ورزشی همگی ناقض ماده (۱) ۱۰ است.^{۹۵} در موردی دیگر، کمیته تصریح کرد که فرد توقیف شده‌ای که در سلول انفرادی با حداقل پوشاک و غذا به زمین زنجیر شده بود، مورد او به شدت نقض مواد ۷ و ۱۰(۱) میثاق است.^{۹۶}

۱۲۸- شرایط فیزیکی توقیف ممکن است ناقض مواد ۷ و ۱۰(۱) باشد، حتی هنگامی که دوره‌ی توقیف نسبتاً کوتاه است. در قضیه‌ای، کمیته‌ی حقوق بشر اظهار کرد که با نگهداری فرد به مدت ۵۰ ساعت در یک سلول بسیار شلوغ بدون غذا و آب کافی مواد ۷ و ۱۰(۱) نقض شده است.^{۹۷}

د - رهنمودهای عملی

۱۲۹. بازداشتگاه‌ها موظف‌اند وعده‌های غذا را در زمان‌های منظم در طول ۲۴ ساعت، بدون وقفه‌ای بیش از ۱۵ ساعت بین وعده‌ی شبانگاه و صبحگاه، عرضه کنند، وعده‌های غذایی باید با توجه به طعم، ترکیب، دما، شکل ظاهر و لذیذی غذا تهیه شود. غذایی که عرضه شده باید احتیاجات اساسی رژیم غذایی انسان، کالری کافی و ارزش تغذیه‌ای را تأمین کند.

۹۳. علاوه بر تفسیر کمیته، دیوان و کمیسیون اروپایی حقوق بشر دارای بخش مبسوطی از رویه‌ی قضایی است که به شرایط حبس ناقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی رسیدگی می‌کنند. (نک پانویس ۶۳ فوق). و نیز بنگرید به:

Van Dijk and Van Hoof, op.cit(footnote 36 above), pp.226-241 .
94. See *Carmen Améndola Massiotti and Garciela Baritussio v. Uruguay* (25/1978) ¶6 July 1982), *Selected Decisions* ...,vol. 1, p. 136 (overcrowded, unsanitary conditions with hard labour and poor food violated article 10(1)).
95. *David Alberto Cámpora Schwizer v. Uruguay*, loc. cit. (footnote 33 above), at pp. 92-93, Paras. 1 and 19; *Miguel Angel Estrella v. Uruguay*, loc. cit (footnote 63 above), at p. 95, Para. 1.10, and p. 98, Para. 10; *Juan Almirati Nieto v. Uruguay* (92/1981)(25 July 1983), *ibid.*, p. 126, at pp. 127-128, Para 1.7, and p. 130, Para.11 (all dealing with Conditions at Libertad prison)
96. *John Wight v. Madagascar* (115/1982) ¶ April 1985), *ibid.*,p. 151,at p. 154, paras.15.2 and 17.
97. *Ramón B. Martínez Portorreal v. Dominican Republic* (188/1984) ¶ Nov. 1987), *ibid.*, p. 214, at pp. 215-216, Paras. 9.2 and 11.

۱۳۰. بازداشتگاه‌ها باید غذاهای متنوعی را در هر وعده‌ی غذایی که تأمین‌کننده‌ی احتیاجات غذایی گروه‌های مختلف بازداشت‌شدگان است، تدارک ببیند. و در صورت ضرورت پزشکی، رژیم‌های ویژه‌ی غذایی باید تهیه شود. در صورت امکان رژیم‌های غذایی خاص پیروان مذاهب و مرجحات فرهنگی توقیف‌شدگان باید در نظر گرفته شود.^{۹۸}

۱۳۱. مراقبت‌های بهداشتی مناسب برای بازداشت‌شدگان شامل مراقبت‌های روانی نیز هست. به علت وجود خطر بسیار جدی خودکشی بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه، کلیه‌ی بازداشتگاه‌ها باید در تمام اوقات حداقل یک مأمور آموزش‌دیده در اختیار داشته باشند که افرادی را که در معرض خطر خودکشی‌اند شناسایی کنند.^{۹۹}

۱۳۲. همان‌طور که در رهنمودهای عملی در بخش هشتم همین کتاب توصیه شده است همه‌ی اشخاص در بدو توقیف پیش از محاکمه، باید توسط مأموری با مهارت‌های مناسب و به منزله‌ی بخشی از جریان عادی روند پذیرش، مورد ارزیابی قرار گیرند. در این ارزیابی باید به نشانه‌های بیماری یا جراحت، آثار الکل یا دیگر مواد مخدر و وضعیت روانی مشهود بازداشت‌شده توجه شود. اشخاص مجروح، یا افرادی که الکل یا مواد مخدر مصرف کرده‌اند و اشخاصی که گمان می‌رود دست به خودکشی بزنند، باید به عنوان «[اشخاص] درخطر» شناسایی شوند و تا زمان معاینه‌ی کامل یک پزشک مجرب تحت نظارت کامل باشند. مدارک مستند در مورد ارزیابی انجام‌شده و درمان صورت‌گرفته، باید محفوظ بماند.^{۱۰۰}

۱۳۳. همچنین همان‌طور که در بخش هشتم همین جزوه توصیه شد، شخصی که در حالت بیهوشی توقیف می‌شود (خواه متأثر از مصرف آشکار الکل یا مواد مخدر، یا به هر علت پزشکی دیگر) تحت هیچ شرایطی حتی برای یک لحظه هم نباید بدون مراقبت رها شود. کمک‌های پزشکی باید بدون تأخیر ارائه شوند. به‌علاوه، تسهیلات بازداشتگاه باید وسایل پزشکی مناسب و در دسترس و نیز مأموران آموزش‌دیده برای مقابله با موارد اضطراری را در اختیار داشته باشند.^{۱۰۱}

۱۳۴. برای توقیف‌شدگان باید تمهیداتی متناسب با شرایط سلامتی‌شان در نظر گرفته شود. در میان توقیف‌شدگان نخستین افراد زنان هستند که باید همه وقت، متناسب با نیازهایشان توسط پزشکان زن تحت مراقبت‌های ویژه‌ی پزشکی قرار گیرند. همچنین زنان باردار و دارای نوزاد نیز باید تحت توجه و مراقبت ویژه باشند، این مراقبت شامل تغذیه‌ی مناسب و مراقبت‌های ویژه‌ی پیش از زایمان است. زنان دارای نوزاد و کودکان خردسال باید مجاز به نگهداری کودکان در کنار خود باشند و بدین منظور باید تسهیلات لازم جهت نگهداری آن‌ها موجود باشد.^{۱۰۲}

۱۳۵. هرگاه شخص توقیف شده به محضر مقام قضایی یا دیگر مقامات برده می‌شود، لباس متناسب با آن وضعیت باید در اختیار او قرار گیرد. این لباس ممکن است لباس خود زندانی باشد، که از خارج به داخل بازداشتگاه فرستاده شده است، یا از سوی بازداشتگاه عاریه شده است. این رهنمود عملی همسان با مقررات قاعده‌ی ۳۳ (الف) از قواعد حداقل استاندارد است (به بخش ۱۳ - تبصره ب (۳) رجوع کنید). این اقدامات از آن رو ضروری است که اصل به برائت افراد نهاده شده است: بدین جهت، هنگامی که متهم در محضر مقام قضایی یا دیگر مقامات قرار می‌گیرد، نباید با ظاهر مجرمان یا با قید و بندهای زندان حاضر شود.

98. Casale and Plotnikoff, op. cit (footnote 76 above), p 13.

99. Biles, loc. cit. (footnote 60above)

100. ibid.

101. ibid., p 14

102. Amnesty International, *Women in the Front Line: Human Rights Violatiary Against Women* (London. 1991), p 52

بخش ۱۳ - استفاده از تنبیهات انضباطی و اعمال محدودیت‌ها در بازداشت پیش از محاکمه

۱۳۶. یکی دیگر از جنبه‌های شرایط فیزیکی بازداشت مربوط به روش‌های تنبیه و محدودیت‌هایی است که درباره‌ی بازداشت شدگان اعمال می‌شود. همچنین، استفاده از تنبیه و محدودیت‌ها باید با رعایت اصل برائت شخص بازداشت‌شده، و این الزام که با تمام توقیف‌شدگان باید رفتار انسانی داشت، انجام شود. مشکل دیگر خودسرانه بودن انضباط در بازداشتگاه‌ها است، که می‌توان با وضع قواعد رفتاری روشن و تدابیر انضباطی خاص در صورت نقض آن‌ها و همچنین آگاه کردن پرسنل و توقیف‌شدگان از این قواعد از شدت آن کاست.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۱) ۱۰

با کلیه‌ی افرادی که از آزادی خود محروم شده‌اند باید با انسانیت و احترام به شأن ذاتی انسان رفتار کرد.

ب - استانداردها

۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۲۷

انضباط و نظم باید با جدیت تمام حفظ شود، لیکن نباید محدودیتی بیش از آن‌چه برای حفظ امنیت زندان و انضباط در یک زندگی جمعی لازم است اعمال شود.

۲- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۳۱

مجازات بدنی، حبس در سلول‌های تاریک، و انواع مجازات‌های خشن، غیرانسانی و تحقیرآمیز باید به عنوان تنبیه انضباطی کلاً ممنوع شود.

۳- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۳۳

ابزار بند دست مانند دستبند، غل و زنجیر و پیراهن محدودکننده [که دست زندانی را در زیر لباس محبوس می‌کند] را نمی‌توان به عنوان تنبیه مورد استفاده قرار داد. زنجیر و غل نیز نباید به عنوان ابزارهای محدودکننده به کار روند. آلات محدودکننده دیگر نیز ممنوع است مگر براساس شرایط زیر:

الف - به منزله‌ی یک اقدام احتیاطی علیه فرار متهم طی انتقال، مشروط به اینکه [این قیود] هنگام حضور زندانی در محضر یک مقام قضایی یا اداری برداشته شود؛

ب - به علل پزشکی و با نظارت پزشکی؛

ج - اگر دیگر روش‌های کنترل کارایی نداشته باشد و برای پیشگیری از صدمات زندانی به خود یا دیگران و یا پیشگیری از خسارت به اموال و به دستور مدیر [زندانی]؛ درچنین مواردی مدیر مؤسسه [زندانی] باید بلافاصله با مأمور پزشکی مشورت کند و مراتب را به مقام اداری مافوق گزارش دهد.

۴- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۳۴

الگوها و شیوه‌ی استفاده از ابزارهای محدودکننده توسط اداره‌ی مرکزی زندان تعیین خواهد شد. چنین ابزارهایی نباید برای مدتی طولانی‌تر از مدت لازم اعمال شوند.

۵- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۳۵

۱. هر زندانی در بدو ورود باید به صورتی مكتوب از مقررات زیر با خبر شود: مقررات حاکم بر رفتار با زندانیان هم‌گروهش، مقررات انضباطی بازداشتگاه، روش‌های مجاز کسب اطلاعات و شکایت، و تمام مطالب لازمی که او را قادر می‌کند حقوق و تکالیفش را بشناسد و با زندگی در بازداشتگاه منطبق شود.
۲. اگر زندانی بی‌سواد است، اطلاعات مزبور باید به نحو شفاهی به وی گفته شود.

۶- اصولی مبنایی درباره‌ی زندانیان، اصل ۷

تلاش‌هایی باید به منظور حذف حبس انفرادی به منزله‌ی مجازات یا محدودکردن استفاده از آن انجام شود و مورد حمایت قرار گیرد.

۷- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل ۳۰

۱. آن دسته از اعمالی که توسط فرد توقیف‌شده یا زندانی در دوره‌ی توقیف یا حبس ارتکاب می‌یابد و عنوان جرم انضباطی به خود می‌گیرد، نوع و طول مدت مجازات انضباطی که برای آن‌ها در نظر گرفته می‌شود، و مقامات صالحی که باید چنین مجازات‌هایی را اعمال کنند، باید به موجب قانون یا مقررات مشخص شود، و طبق موازین انتشار یابد.
۲. پیش از اعمال تنبیه انضباطی باید به سخنان فرد توقیف شده یا زندانی گوش فراداد. او نسبت به این تنبیه حق اعتراض و تجدیدنظر به مقامات عالیرتبه را دارد.

۸- اصولی درباره‌ی توسل به زور، اصل ۱۵

مأمورین اجرای قانون، در ارتباط با افراد در حبس یا توقیف‌شده، نباید به زور متوسل شوند، مگر در مواقعی که اساساً جهت حفظ امنیت و نظم درون بازداشتگاه لازم باشد، یا زمانی که امنیت شخصی مورد تهدید قرار گرفته باشد.

۹- اصولی درباره‌ی توسل به زور، اصل ۱۶

مأموران اجرای قانون نباید در ارتباط با افراد در حبس یا توقیف‌شده، از سلاح‌های گرم استفاده کنند، مگر در موارد دفاع مشروع یا دفاع از دیگران علیه خطر قریب‌الوقوع مرگ یا جراحات شدید یا جهت پیشگیری از فرار شخص زندانی یا توقیف‌شده، که احتمال بروز ضایعات مذکور در اصل ۹ توسط آن‌ها وجود دارد [مخصوصاً خطر ارتکاب جرایم مهم که جان افراد را به خطر می‌اندازد].

ج - تفسیر

دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱۳۷. کمیسیون اروپایی موارد متعددی را مورد بررسی قرار داد، که در آن‌ها با اقدامات امنیتی یا انضباطی ویژه مانند حبس انفرادی یا تحت نظارت دائم، به منزله‌ی نقض ماده ۳ کنوانسیون اروپایی برخورد شد (ماده‌ای که شکنجه و مجازات یا رفتار غیرانسانی یا تحقیرآمیز را ممنوع کرده است). کمیسیون معتقد است که حقوق فردی افراد توقیف شده باید با مقتضیات امنیتی هماهنگ باشد.^{۱۰۳} کمیسیون کلاً با اقدامات محدودکننده مخالف است، لکن در برخی شرایط [اعمال] آن‌ها را مجاز می‌داند، مانند موارد رفتار خطرناک یا خودزنی یک زندانی.

۱۳۸. دیوان اروپایی تصریح کرده است که احکام انضباطی را که عبارتند از مجازات‌هایی که معمولاً به قانون جزا مربوط می‌شوند، نمی‌توان بدون رعایت آئین دادرسی اعمال کرد. آئینی که ضامن حقوق مبتنی بر دادرسی عادلانه مندرج در ماده ۶ کنوانسیون اروپایی است.^{۱۰۴}

د - رهنمودهای عملی

۱۳۹. اگر هیچ خطر جانی، امنیتی یا مالی وجود نداشته باشد، باید با تخلفات کم‌اهمیت انضباطی با احتیاط کامل و عادی رفتار شود. در صورت تخلفات جزئی از قواعد انضباطی، بازداشت‌شدگان را باید به احکام سبکی محکوم کرد، احکامی چون توبیخ، محروم کردن از یک یا چند امتیاز به طور موقت، یا حبس موقت برای مدتی کوتاه در سلول‌هایشان. باید نام زندانبانی که مجازات انضباطی را اعمال کرده است و نوع مجازاتی که اعمال شده است، در دفتری ثبت شود. چنین سوابقی باید در دسترس ناظران رسمی بازداشتگاه قرار گیرد.

۱۴۰. مأمورانی که در ارتباط با اشخاص توقیف شده هستند، نباید به سلاح گرم مجهز باشند، مگر به هنگام انتقال اشخاص به خارج از بازداشتگاه و یا هنگام شب. عدم کاربرد سلاح گرم هم از اشخاص توقیف شده و هم از مأموران بازداشتگاه محافظت می‌کند. کلیه‌ی مأمورانی که در بازداشتگاه‌ها کار می‌کنند باید روش‌هایی را برای کنترل افراد و کنترل شورش‌ها بیاموزند که مهلك نیستند؛ تجهیزات مناسب جهت این امر باید به سهولت در دسترس کارکنان بازداشتگاه قرار گیرد.

۱۴۱. به منظور تسهیل در گزارشگری دقیق از نقض حقوق انسانی توقیف‌شدگان، تمامی کارکنان باید در حدود امکانات مالی، از یک آرم شناسایی یا برچسب دارای نام بر یونیفورم‌های خود استفاده کنند که از فاصله‌ی چندمتری به وضوح خوانده شود.^{۱۰۵}

۱۴۲. بازداشتگاه‌ها باید نام کارکنانی را که سلاح گرم یا تجهیزات مهلك تحویل گرفته‌اند ثبت کنند؛ این تجهیزات باید در شروع و پایان هر نوبت کاری بازرسی شود. ثبت دقیق نام زندانبانی که این تجهیزات را در اختیار داشته یا از آن استفاده کرده‌اند و نیز ثبت مدت زمانی که اسلحه در اختیار آن‌ها بوده یا از آن استفاده شده است، به تشخیص رفتارهای ناقض حقوق بشر کمک خواهد کرد.

103. See *Gabriele Krocher and Christion Möller v. Switzerland* (N. 8463/78), Report of 16 December 1982, European Commission of Human Rights, *Decisions and Reports*, vol. 34. p. 24, at p.52, para. 57.

104. See the *Engel and Others Case*, judgment of 8 June 1976, European Court of Human Rights, Series A, No. 22; and the *Campbell and Fell Case*, judgment of 28 June 1984, *ibid*, No. 80

105. Amnesty International, *Report on Allegations of Ill-treatment of Prisoners at Archambault Institution*, Quebec, Canada (London, 1983), p. 34.

۱۴۳. به همراه ارائه‌ی اطلاعات مربوط به مقررات بازداشتگاه به توقیف‌شدگان تازه‌وارد مطابق قاعده‌ی ۳۵ از قواعد حداقل استاندارد)، بازداشتگاه‌ها ممکن است معرفی نظام بازداشتگاه را جهت بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه‌ی تازه‌وارد مفید بدانند، زیرا برای بسیاری از توقیف‌شدگان، توقیف پیش از محاکمه اولین تجربه‌ی آن‌ها از توقیف است. این معرفی احیاناً می‌تواند شامل آیین‌های دادرسی، امور روزمره و روش‌هایی برای ارتباط با وکلا و اعضای خانواده باشد.^{۱۰۶}

106. Casale and Plotnikoff, op. cit (footnote 76 above), pp. 18-19

بخش ۱۴ - شرایط فکری و مذهبی توقیف

۱۴۴. شرایط فکری و روحانی به اندازه‌ی شرایط مادی توقیف دارای اهمیت است. توقیف و به‌ویژه بازداشت پیش از محاکمه، نباید موجب شکست اراده یا روح بازداشت‌شده شود. به جا آوردن آیین مذهبی یکی از حقوق بنیادین انسانی است و نباید از توقیف‌شدگان سلب شود. به‌علاوه، فرصت‌هایی برای اشتغال سودمند طی توقیف، موجب ارتقاء حیثیت ذاتی و انسانی زندانیان است.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۱) ۱۰

با کلیه‌ی افرادی که از آزادی خود محروم شده‌اند باید با انسانیت و احترام به شأن ذاتی انسان رفتار کرد.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۲) ۱۸

کلیه افراد حق دارند از آزادی اندیشه، آگاهی و مذهب برخوردار باشند. این حق شامل آزادی داشتن یا قبول یک مذهب یا معتقدات به انتخاب خود، همچنین آزادی ابراز مذهب یا معتقدات خواه به طور فردی یا جمعی، به طور علنی یا درخفا و همچنین آزادی در عبادات و اجرای آداب و اعمال و تعلیمات مذهبی است.

۳- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۱۹

۱. کلیه افراد از حق داشتن عقیده بدون مداخله دیگران برخوردارند.
۲. هرکس حق آزادی بیان دارد. این حق شامل آزادی تفحص، کسب و اشاعه‌ی اطلاعات و افکار از هر قبیل، بدون توجه به مرزها، خواه شفاهاً یا کتباً یا به صورت چاپی، هنری یا به هر وسیله‌ی ارتباط جمعی بنا به انتخاب فرد است.

ب - استانداردها

۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۴۰

هر مؤسسه‌ای [بازداشتگاه] باید کتابخانه‌ای برای استفاده‌ی همه‌ی گروه‌های زندانیان داشته باشد، که به مقدار کافی کتاب اعم از کتاب‌های تفریحی و آموزشی در آن موجود باشد و زندانیان به استفاده‌ی کامل از آن تشویق شوند.

۲- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۳۹

زندانیان باید به طور منظم از طریق روزنامه، مجلات و نشریات تخصصی، برنامه‌های رادیو و تلویزیون، و از طریق سخنرانی‌ها یا هنرهای نمایشی دیگر، با مجوز و نظارت زندان، از مهم‌ترین خبرهای روز مطلع شوند.

۳- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۹۰

یک زندانی محاکمه نشده باید مجاز به تهیه کتاب، روزنامه، مطالب مکتوب و دیگر وسایل مشغولیت ذهنی به هزینه شخصی یا هزینه شخص ثالث باشد، این امر باید در چارچوب مصالح اجرای عدالت و امنیت و نظم زندان صورت گیرد.

۴- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۲۸

یک فرد بازداشت شده یا زندانی حق دارد در چهارچوب امکانات، منابع قابل دسترسی، (برای مثال منابع عمومی و دولتی) در حدی معقول از لوازم آموزشی، فرهنگی و اطلاعاتی، مشروط به شرایط منطقی‌ای که ضامن امنیت و نظم بازداشتگاه یا زندان باشد، برخوردار شود.

۵- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۴۲

هر زندانی باید در حدود امکانات مجاز به ادای فرایض مذهبی‌اش با حضور در مراسمی که در بازداشتگاه پیش‌بینی شده است، و در اختیار داشتن کتاب‌های مربوط به شعائر و فرقه‌ی مذهبی‌اش باشد.

۶- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۸۹

برای یک زندانی محاکمه نشده همواره باید فرصت کار فراهم شود، لکن نباید اجباراً به کار گرفته شود و اگر او کار کردن را انتخاب کند، باید در قبال آن مزد بگیرد.

۷- اصولی بنیادین درباره‌ی زندانیان، اصل ۸

شرایطی باید مهیا شود تا زندانیان را قادر به انجام مشاغلی کند که در قبال آن مزد دریافت کنند و بتوانند مجدداً "جذب بازار کار کشور شوند و زندگی خود و خانواده‌ی خود را تأمین کنند.

۸- اصولی بنیادین درباره‌ی زندانیان، اصل ۶

کلیه زندانیان باید از حق شرکت در فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی با هدف توسعه‌ی همه‌جانبه‌ی شخصیت انسانی برخوردار باشند.

ج- تفسیر

کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱۴۵. کمیسیون اروپایی در برخی موارد بر اعمال محدودیت بر بنیادگرایی مذهبی و عقیدتی زندانیان صحنه گذارده است. با این توجیه که این محدودیت‌ها ضامن «نظم عمومی» بازداشتگاه است. معذک اخیراً کمیسیون اظهار داشته که عدم پذیرش رژیم غذایی به موجب اعتقادات مذهبی و عدم ارائه لوازم آموزشی، نقض کنوانسیون اروپایی بوده است.^{۱۰۷}

د- رهنمودهای عملی

۱۴۶. کتابخانه‌ای که برای استفاده‌ی توقیف‌شدگان در نظر گرفته می‌شود (قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۴۰) باید دارای آن دسته کتب حقوقی باشد که به زندانیان اجازه‌ی تحقیق درباره‌ی حقوقشان به موجب

107. Decision 13669/88 of 7 March 1990 (denial of kosher food).

حقوق داخلی و بین‌المللی را بدهد. این کتابخانه باید شامل اطلاعاتی مکتوب برای غیرحقوقدانان باشد، به نحوی که بتواند به طور مؤثر از این حقوق در محضر مراجع قضایی داخلی و بین‌المللی استفاده کنند.

۱۴۷. در بازداشتگاه‌ها باید امکاناتی جهت دسترسی به نمایندگان همه‌ی فرقه‌های مذهبی و ادیان از سوی اشخاص معتقد به آن ادیان، فراهم باشد. مأموران بازداشتگاه‌ها باید از رسوم مذهبی گروه‌های مختلف آگاه باشند و به آن احترام بگذارند.

۱۴۸. هرگاه لازم باشد افراد در سلول‌های دسته‌جمعی نگهداری شوند، توقیف‌شدگان (به‌خصوص خارجیانی که با زبان کشور توقیف‌کننده بیگانه‌اند) باید در صورت امکان با افراد هم‌فرهنگ، هم‌زبان و یا هم‌کیش خود هم‌بند شوند.

۱۴۹. باید به مأموران بازداشتگاه‌ها علاوه بر آموزش‌هایی در مورد نظارت بر بازداشت‌شدگان، آموزش‌های دیگری نیز داده شود. این آموزش‌ها ممکن است در چهارچوب همکاری با زندانیان شامل فعالیت‌های ورزشی، حرفه‌ای و مشاوره‌ای باشد. فعالیت در کنار یکدیگر موجب احترام متقابل میان کارکنان و بازداشت‌شدگان می‌شود، و کار مأموران را آسان‌تر می‌کند.

۱۵۰. برنامه‌های آموزشی حرفه‌ای و برنامه‌های شغلی در بازداشتگاه‌ها باید منطبق با قواعد حداقل استاندارد باشد، و بخشی از درآمدهای حاصله از این برنامه‌ها باید به توسعه‌ی تجهیزات زیربنایی و شرایط زندگی در بازداشتگاه اختصاص یابد.^{۱۰۸}

108. See *Arab African Seminar Recommendations* (See footnote 29 above), p. 4.

بخش ۱۵ - نظارت بر بازداشتگاه‌ها

۱۵۱. جهت حفاظت از حقوق بشر بازداشت‌شدگان، نظارت مؤثر بر بازداشتگاه‌ها توسط مقامات بی‌طرفی که مدافع رفتار انسانی‌اند، امری حیاتی است. ناظران باید درباره‌ی حقوق بازداشت‌شدگان به موجب حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل آموزش دیده باشند. مراقبت از رفاه توقیف‌شدگان تعهدی بین‌المللی به موجب میثاق حقوق مدنی و سیاسی است. در صورت مرگ یک زندانی، اقدامات مخصوصی برای کشف علت مرگ و تحت تعقیب قراردادن عامل یا عاملان آن به‌ویژه در موارد شکنجه و سوءرفتار، باید صورت پذیرد. همچنین موقعیت مکانی بازداشت‌شدگان باید در هر زمان مشخص باشد تا بدین‌وسیله بتوان بر رفتار با آن‌ها نظارت کرد. این نظارت در کنار حقوق بازداشت‌شدگان در دسترسی به روند دادرسی در جهت اعتراض به علت بازداشت و شرایط بازداشت است.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۱) ۱۰

با کلیه‌ی افرادی که از آزادی خود محروم شده‌اند باید با انسانیت و احترام به حیثیت ذاتی انسان رفتار کرد.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۱) ۶

هر انسانی دارای حق ذاتی حیات است. این حق توسط قانون حمایت می‌شود. هیچکس را نمی‌توان خودسرانه از زندگی محروم کرد.

ب - استانداردها

۱- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۳۶

۱. هر زندانی یک روز در هفته فرصت دارد خواسته‌ها یا شکایات خود را به مدیر زندان یا مأموری که به نمایندگی از سوی مدیریت گماشته شده است، اعلام دارد.
۲. به هنگام بازرسی، درخواست‌ها یا اظهار شکایات به بازرس زندان ممکن خواهد بود. زندانی باید فرصتی را برای گفت‌وگو با بازرس یا هر مأمور بازرسی دیگری فراهم کند، آن هم بدون حضور مدیر یا دیگر کارکنان زندان.
۳. هر زندانی مجاز خواهد بود درخواست یا شکایت خود را بدون سانسور ماهیت مطالبش و به شکلی دقیق به مدیریت مرکزی زندان یا مقام قضایی یا دیگر مقامات مسئول تحویل دهد.
۴. تمامی درخواست‌ها یا شکایات باید فوراً بررسی و بدون تأخیری ناموجه پاسخ داده شوند، مگر اینکه به وضوح بی‌اهمیت یا بی‌مبنا باشند.

۲- اصولی درباره‌ی بازداشت ، اصل ۲۹

۱. به منظور نظارت بر اعمال دقیق قوانین و مقررات مربوط، بازداشتگاه‌ها باید به طور منظم از سوی افراد باتجربه و صلاحیتدار بازدید شود، افرادی که توسط مقام صالحی غیر از مدیر بازداشتگاه یا زندان، تعیین شده و به همان مقام نیز پاسخگو باشند.
۲. شخص زندانی یا بازداشت‌شده حق خواهد داشت تا طبق پاراگراف ۱ این اصل آزادانه و در امنیت خاطر کامل با اشخاصی که از بازداشتگاه بازدید می‌کنند گفت‌وگو کند، البته مشروط به مراعات شرایط معقولی که ضامن امنیت و نظم عمومی آن محل باشد.

۳- اصولی درباره‌ی بازداشت ، اصل ۳۳

۱. شخص بازداشت‌شده یا زندانی یا وکیلش حق دارند درباره‌ی رفتار با متهم، به‌ویژه در موارد شکنجه یا رفتار ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز به مسئولان بازداشتگاه و مقامات بالاتر، و در صورت لزوم به مقاماتی دارای اختیارات تجدیدنظر یا اعاده‌ی رسیدگی، طرح شکایت کنند.
۲. در مواردی که شخص بازداشت‌شده یا زندانی و وکیلش امکان اعمال این حق را به موجب بند یک این اصل نداشته باشند، عضوی از اعضای خانواده‌ی فرد بازداشت‌شده یا زندانی یا هر شخص دیگری که اطلاعاتی راجع به قضیه دارد می‌تواند چنین حقی را مطالبه کند.
۳. در صورت درخواست شاکی شکایت او باید محرمانه باقی بماند.
۴. به هر درخواست یا شکایت باید بدون تأخیر رسیدگی شود. در صورت رد شکایت یا درخواست، یا تأخیر بیش از اندازه شاکی محق به اقامه‌ی آن در محضر مقام قضایی یا دیگر مقامات [مسئول] خواهد بود. نباید هیچ بازداشت‌شده یا زندانی و هیچ شاکی دیگری که طبق بند یک این اصل عمل کرده است، به دلیل اقامه‌ی درخواست یا شکایت خود متحمل خسارتی شود.

۴- اصولی درباره‌ی پیشگیری از اعدام‌ها ، اصل ۹

باید تحقیقات دقیق، فوری و بی‌طرفانه در تمام موارد مظنون به اعدام‌های غیرقانونی، خودسرانه و غیررسمی صورت گیرد، و این شامل مواردی است که شکایاتی از سوی بستگان صورت گیرد یا گزارش‌های موثقی از مرگ غیرطبیعی، در شرایط فوق ارسال شود. دولت‌ها باید مراکز تحقیق و روش‌هایی را به منظور انجام این تحقیقات در نظر گیرند. هدف از این تحقیقات عبارت است از تعیین علت مرگ، شیوه و زمان مرگ، شخص مسئول آن، و هر روش یا رویه‌ای که ممکن است به مرگ انجامیده باشد. تحقیق باید شامل یک کالبدشکافی کامل، جمع‌آوری و تحلیل تمام شواهد عینی و مستند، و جمع‌آوری اظهارات شاهدان باشد. این تحقیق باید بین مرگ طبیعی و مرگ اتفاقی، خودکشی و قتل تفاوت قائل شود.

۵- اصولی درباره‌ی پیشگیری از قتل ، اصل ۱۲

بدن شخص متوفی نباید تا انجام کالبدشکافی کامل توسط یک پزشک، که در صورت امکان باید پاتولوژیست پزشکی قانونی باشد، به خاک سپرده شود. کسانی که کالبدشکافی را انجام می‌دهند حق خواهند داشت به تمام اطلاعات تحقیقی در مکانی که جسد در آن کشف شده، و مکانی که تصور می‌رود قتل در آنجا رخ داده است، دسترسی داشته باشند. در صورتی که پس از دفن معلوم شود که تحقیقاتی باید انجام شود، جسد باید فوراً با مهارت کامل جهت کالبدشکافی نبش قبر شود. اگر بقایای استخوانی کشف شود، باید آنها را با دقت تمام از قبر بیرون آورد و برطبق فنون سیستماتیک مردم‌شناسی مورد بررسی قرار داد.

۶- اصولی درباره‌ی پیشگیری از اعدام، اصل ۱۳

به منظور انجام تحقیقات دقیق، جسد متوفی باید برای مدت زمان کافی در اختیار کالبدشکافان قرار گیرد. کالبدشکافی باید بتواند دست‌کم هویت متوفی و علت و شیوه‌ی مرگ را تعیین کند. زمان و مکان مرگ نیز تا حد ممکن باید تعیین شود. گزارش کالبدشکافی باید شامل عکس‌های رنگی جزء به جزء از متوفی جهت مستند کردن و تأیید یافته‌های تحقیق باشد. گزارش کالبدشکافی باید انواع و کلیه‌ی صدمات وارد به متوفی و از جمله نشانه‌های شکنجه را تشریح کند.

۷- اصولی درباره‌ی پیشگیری از اعدام، اصل ۱۴

به منظور حصول اطمینان از نتایج عینی، کسانی که کالبدشکافی می‌کنند باید بی‌طرفانه و مستقل از هر نوع درگیری با اشخاص یا سازمان‌ها یا نهادها عمل کنند.

ج - تفسیر

۱- کمیته حقوق بشر

۱۵۲. به هنگام وقوع مرگ در زمان توقیف، دولت باید اقداماتی را جهت شناسایی چگونگی وقوع مرگ انجام دهد. در قضیه‌ای که فرد متوفی (زندانی) توسط مقامات نظامی کالبدشکافی شده بود، ولی آن کشور هیچ اطلاعاتی را پیرامون دلایل فوت یا تحقیقاتی که در آن شرایط تهیه کرده باشد، ارائه نکرد، از همین رو کمیته حقوق بشر نظر داد که آن کشور مقررات بند یک ماده ۶ از میثاق حقوق مدنی و سیاسی را به لحاظ عدم انجام اقدامات مناسب جهت حفاظت از جان زندانی در بازداشتگاه، نقض کرده است.^{۱۰۹} کمیته با این حال که نمی‌توانست تعیین کند که آیا فرد توقیف شده اقدام به خودکشی کرده یا به قتل رسیده است، چنین نتیجه گرفت که مقامات آن کشور بند یک ماده ۶ را به لحاظ عدم حفاظت از جان فرد توقیف شده و عدم تحقیق بی‌طرفانه درباره‌ی چگونگی وقوع مرگ وی نقض کرده‌اند.

۲- کمیسیون امریکایی حقوق بشر

۱۵۳. نام و مکان نگهداری توقیف‌شدگان باید برای دادگاه و خانواده‌ها روشن باشد. قصور در افشای محل نگهداری فرد بازداشت‌شده سدی در برابر عدالت است که به حقوق بازداشت‌شده جهت برخورداری از ضمانت‌های حقوقی لطمه می‌زند.^{۱۱۰} کمیسیون امریکایی از تلاش‌های یک کشور برای تأسیس اداره‌ی کنترل ثبت نام بازداشت‌شدگان استقبال کرد، بر این اساس نام تمام بازداشت‌شدگان صرفنظر از مقام توقیف‌کننده به ثبت می‌رسد. این اداره‌ی ثبت جایگزین سیستم ثبت قبلی شد، که در آن صرفاً نام اشخاص ارجاع شده از سوی دادگاه را، و نه آن‌هایی که توسط پلیس، نیروهای امنیتی یا نظامی توقیف شده بودند ثبت می‌کرد.^{۱۱۱}

د - رهنمودهای عملی

۱۵۴. همان‌طور که در رهنمودهای عملی بخش پنجم توصیه شده است (به پاراگراف ۶۶ رجوع کنید)، بازداشتگاه‌ها نباید تحت اداره‌ی همان بخش از دولت باشند که بر مأموران مسئول تحقیق جرایم و توقیف مجرمان نظارت دارند، حال خواه پلیس باشد، یا نیروهای امنیتی یا واحدهای نظامی. مأموران زندان باید تحت

109. Guillermo Ignacio Dermi Barbatto and Hugo Haroldo Dermi Barbatto v. Uruguay (84/1981) (21 Oct. 1982), *Selected Decisions* ... vol. 2, p. 112, at p. 115, Para. 9.2.

110. Op. cit (footnote 17 above), pp. 100-101 and 109.

111. See OAS, document OEA/Ser. P/AG/doc. 2518/89 (1989), pp. 179-180 (Guatemala).

تعلیماتی جدا از تعلیماتی که به پلیس و دیگر نیروهای امنیتی داده می‌شود، قرار گیرند. این آموزش باید متناسب با نقش آن‌ها در نظارت بر بازداشتگاه و شامل درس‌هایی درباره‌ی حمایت ملی و بین‌المللی از حقوق بشر باشد.

۱۵۵. کشورها باید مطمئن شوند که نظارت مؤثری بر وضعیت بازداشت‌شدگان و بازداشتگاه‌ها وجود دارد تا بدین ترتیب از حقوق همه‌ی توقیف‌شدگان به موجب استانداردهای موجود و دیگر اسناد بین‌المللی قابل اعمال و حقوق داخلی دفاع شود. مأموران مسئول چنین نظارتی، باید اقتدار اعمال تجدیدنظر قضایی [پرونده‌ی] فرد بازداشت‌شده و درخواست آزادی وی را در صورتی که مصالح عدالت اقتضا کند، داشته باشند. ۱۵۶. در صورت اقتضا، مقام قضایی یا دیگر مقامات باید بر شرایط بازداشت نظارت کنند. چنین نظارتی باید توسط مقاماتی مستقل از پلیس، نیروهای امنیتی و دیگر مقامات مسئول توقیف مجرمان یا تحقیق پیرامون جرایم صورت گیرد. همچنین به منظور نظارت بر روند صحیح پیگیری پرونده‌ها، این مقامات باید سوابق حقوقی توقیف‌شدگان را دنبال کنند.

۱۵۷. نظارت مستقل بین‌المللی بر بازداشتگاه‌ها مانند بازدیدهایی که از سوی کنوانسیون اروپایی منع شکنجه، مجازات یا رفتار غیرانسانی و تحقیرآمیز انجام می‌شود،^{۱۱۲} ابزار مؤثری برای نظارت بر بازداشتگاه‌ها است. این کمیته که از سوی این کنوانسیون تأسیس شده، مجاز است از «هر مکانی داخل در حوزه‌ی قضایی [کشورهای طرف معاهده] که در آن افراد توسط مقامی دولتی از آزادی محروم شده‌اند»، به صورت دوره‌ای و یا در هر زمانی که کمیته لازم تشخیص دهد، بازدید کند و آزادانه با هرکسی که تصور می‌رود اطلاعات مرتبطی دارد و نیز با مقامات دولتی درباره‌ی وضعیت شخص توقیف شده بی‌درنگ گفت‌وگو کند. اینگونه نظارت بین‌المللی می‌تواند مقامات ملی را در نظارت بر بازداشتگاه‌ها یاری کند.

۱۵۸. انجام معاینات پزشکی در بازداشتگاه‌ها با دو هدف صورت می‌گیرد: اول شناسایی افراد بیمار و تعیین ملزومات بهداشتی ویژه‌ی هر بازداشتی به منظور درمان مقتضی؛ دوم گزارشی پیوسته از وضعیت سلامتی فرد بازداشت شده، به ویژه وجود یا نبود صدمات جسمی. این سابقه، بعدها می‌تواند با بررسی‌های بعدی مقایسه شود و وقوع شکنجه یا سوءرفتار، را تعیین کند.^{۱۱۳}

۱۵۹. اگر زندانی‌ای فوت کند، صحنه‌ی فوت باید جهت تحقیقات پزشکی قانونی و تحقیقات پلیس و مأمور ویژه‌ی مرگ‌های مشکوک بدون تغییر حفظ شود. این تحقیقات باید توسط افسران پلیس از رده‌ی نظارت و متخصص مرگ‌های مشکوک، به همراه متخصصان پاتولوژی و پزشکی قانونی انجام شود. تحقیقات نباید صرفاً به اثبات حقایق یک پرونده‌ی خاص بپردازند، بلکه باید رویه‌ها و عملکردهای مقامات مرتبط را نیز به منظور تقلیل احتمال مرگ‌های مشابه در آینده بررسی کنند.^{۱۱۴}

۱۶۰. دولت‌ها باید امکان ایجاد یک نهاد دائم و مقتدر جهت نظارت بر اجرای اصلاحات جزایی را بررسی کنند، نهادی که وظیفه خواهد داشت در خصوص میزان کاربرد این استانداردها تحقیق کند و اطلاعاتی درباره‌ی نقض این استانداردها جمع‌آوری نماید.^{۱۱۵}

۱۶۱. درباره‌ی تسهیلات فردی بازداشت، ممکن است کمیته‌ای جهت ارائه‌ی توصیه‌نامه‌هایی درباره‌ی اداره‌ی تسهیلات تأسیس شود. چنین کمیته‌ای ممکن است توسط مقام قضایی یا مقامی مشابه اداره شود؛ مشارکت سازمان‌های تخصصی و سازمان‌های غیردولتی ذی‌نفع، کارایی کمیته را بهبود خواهد بخشید.^{۱۱۶} ۱۶۲. مقامات دولتی مسئول اداره‌ی بازداشتگاه‌ها باید به ایجاد روابطی مثبت با کمیته‌ی بین‌المللی صلیب سرخ و دیگر سازمان‌ها و مؤسساتی که بر امر وضعیت بازداشتگاه‌ها می‌پردازند و نهادهای قضایی و اجرایی ناظر بر زندگی در بازداشتگاه‌ها و برنامه‌های بازپروری و تطبیق مجدد زندانی با اجتماع اقدام کنند. تمامی این سازمان‌ها باید در تبادل تجربیات و حمایت از حقوق توقیف‌شدگان با یکدیگر همکاری کنند.^{۱۱۷}

112. See footnote 87 above.

113. Tomasevski, op. cit (footnote 59 above), p 154.

114. Biles, loc. Cit. (footnote 60 above), p 16

115. See *Arab African Seminar Recommendations* (see footnote 29 above), p. 3.

116. *ibid.*

117. *ibid.*, pp. 4-5

بخش ۱۶ - دادرسی عادلانه

۱۶۲. برخی ضمانت‌های میثاق حقوق مدنی و سیاسی دارای برخی معانی ضمنی درباره‌ی رفتار با توقیف‌شدگان پیش از محاکمه است. معذک طیف کامل استانداردهای بین‌المللی ضامن حق دادرسی عادلانه و اقدامات لازم جهت تحقق این حق، خارج از محدوده‌ی این کتاب است.^{۱۱۸}

الف - اصول کلی

۱- اعلامیه‌ی جهانی، ماده ۱۰

هرکس حق دارد به دادخواستش با مساوات کامل و توسط دادگاهی مستقل و بی‌طرف، و به صورتی منصفانه و علنی رسیدگی شود و چنین دادگاهی درباره‌ی حقوق و تکالیف او یا هر اتهام کیفری که متوجه او است، اتخاذ تصمیم کند.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۱) ۱۴

کلیه‌ی افراد در برابر دادگاه‌ها و محاکم مساوی‌اند. هرکس حق دارد که به دادخواهی او منصفانه و علنی در یک دادگاه صالح مستقل و بی‌طرف و طبق قانون، رسیدگی شود و آن دادگاه درباره‌ی اتهام‌های کیفری علیه او یا حقوق و تعهدات ناشی از آن تصمیم‌گیری کند.

۳- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۳) ۱۴

هر متهم به ارتکاب جرم باید با رعایت مساوات کامل از حداقل تضمینات زیر برخوردار شود:

الف - در اسرع وقت و به تفصیل و به زبانی که او بفهمد از نوع و علت اتهامی که به وی منتسب شده مطلع شود؛

ب - وقت و تسهیلات کافی برای تهیه‌ی دفاعیه و ارتباط با وکیل منتخب خود داشته باشد؛

ج - بدون تأخیر غیرموجه درباره‌ی او قضاوت شود؛

د - حضور در محاکمه و دفاع از خود رأساً یا توسط وکیل منتخب خود؛ در صورت نبود وکیل مطلع شدن از حق داشتن وکیل، و درموردی که مصالح اقتضا کند نصب وکیل تسخیری رأساً توسط دادگاه که در صورت عجز متهم از پرداخت حق‌الوکاله، این کمک به طور رایگان صورت می‌گیرد؛

118. For a Comprehensive review of international standards and decisions of international human rights bodies in the area of fair trial, see the reports by Mr. Stanislav Chernichenko and Mr. William Treat to the Sub- Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities on “the Right to a fair trial: current recognition and measures necessary for its strengthening”: first report, E/CN.4/Sub.2/1990/34; second report, E/CN. 4/Sub.2/1991/29; third report, E/CN.4/Sub.2/1992/24 and Add. 1-3; forth report, E/CN. 4/Sub.2/1993/24 and Add. 1 and 2.

ه - تحقیق یا تقاضای انجام تحقیق از شهودی که علیه او شهادت می‌دهند و احضار و تحقیق از شهودی که به نفع او شهادت می‌دهند با شرایط مساوی ؛
و- اگر زبانی را که در دادگاه بدان تکلم می‌شود نمی‌فهمد یا نمی‌تواند به آن تکلم کند یک مترجم به طور رایگان در اختیار او گذاشته شود؛
ز- به شهادت علیه خود یا اعتراف به جرم مجبور نشود.

۴- منشور آفریقایی، ماده (۱) ۷

هرکس حق دارد بخواهد دعوی‌اش به استماع مرجعی صالح برسد. این حق متضمن موارد زیر است:
الف- حق شکایت به ارگان‌های صلاحیتدار ملی علیه نقض حقوق بنیادینی که به موجب معاهدات، قوانین، مقررات و عرف لازم‌الاجرا شناخته شده و تضمین شده‌اند؛
ب - حق بی‌گناه مفروض شدن تا زمان اثبات جرم از سوی دادگاه یا محکمه‌ی صالحه ؛
ج - حق دفاع که شامل حق دفاع توسط وکیل منتخب وی نیز می‌شود؛
د - حق محاکمه شدن در زمان مناسب و توسط دادگاه یا محکمه‌ای بی‌طرف.

ب - استانداردها

۱- رهنمودهایی برای مقامات قضایی تعقیب [دادستان‌ها، دادیاران...] ، رهنمود ۱۰

وظیفه‌ی مدعی‌العموم باید دقیقاً از وظایف قضایی متمایز باشد.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر

۱۶۴. کمیته‌ی حقوق بشر خاطرنشان می‌کند که در بسیاری از کشورها، شهروندان در دادگاه‌های نظامی یا ویژه محاکمه می‌شوند، که غالباً "از عهده تضمین دقیق اجرای عدالت براساس شرایط ماده ۱۴ [میثاق حقوق مدنی و سیاسی] که برای حمایت از حقوق بشر ضروری است، برنمی‌آیند."^{۱۱۹} لذا محاکمه غیرنظامیان توسط چنین دادگاه‌هایی باید در شرایط استثنایی انجام شود و بتواند از عهده‌ی تضمین کامل ماده ۱۴ برآید.
۱۶۵. هدف از اختطاریه که در بند اول از بخش ۳ ماده ۱۴ میثاق آمده است، مطلع ساختن متهم از اتهامات به نحوی است که به او امکان تهیه‌ی دفاعیه را بدهد. کمیته‌ی حقوق بشر در قضیه‌ای اعلام کرد که اختطاری که سه روز قبل از شروع محاکمه تحویل داده شده است، برای تهیه‌ی دفاعیه زمان کوتاهی بوده است.^{۱۲۰} این قضیه مربوط به دو محاکمه‌ی غیابی می‌شود (که کمیته در رابطه با آن تصریح کرد چنین امری در برخی شرایط مجاز است)، اما تنها در صورتی که کشور «برای مطلع ساختن [متهم] از نزدیک بودن رسیدگی دادگاه و قادر ساختن او به تهیه‌ی دفاعیه‌اش تلاش کافی کرده باشد»^{۱۲۱}

۲- کمیسیون آفریقایی حقوق بشر و ملت‌ها

۱۶۶. کمیسیون آفریقایی قطعنامه‌ای درباره‌ی حق توسل به دادرسی و محاکمه‌ای عادلانه را تصویب کرد که با تفصیل ماده (۱) ۷ منشور آفریقایی از حقوق متعدد دیگری نیز حمایت می‌کند، از جمله اطلاعیه در

119. Human Rights Committee, General Comment 13(4). See also, for example, *Miguel Angel Estrella v. Uruguay*, loc. Cit.(footnote 63 above), p. 93; *Elena Beatriz Vasiliskis v. Uruguay*, loc. cit (footnote 62 above), p. 105 (military court procedure violated article 14 of the Covenant); *Official Records of the General Assembly, Forty -fifth Session, Supplement No. 40 (A/45/40)* vol. I, para.209(Chile)

120. *Daniel Monguya Mbenge at all. v. Zaire*, loc. cit (footnote 15 above), at p. 78Para 14.2

121. Ibid.

خصوص اتهامات؛ حضور در برابر مقامات قضایی؛ حق آزادی تا انجام محاکمه؛ فرض برائت؛ تهیه‌ی دقیق دفاعیه، محاکمه‌ی سریع؛ سؤال از شهود؛ وحق دسترسی به مترجم.^{۱۲۲}

۳- دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱۶۷. کنوانسیون اروپایی محاکمه در محضر یک «دادگاه مستقل و بی‌طرف» را ضروری می‌داند (ماده (۶)۱). کمیسیون و دیوان، مجموعه‌ای از شرایطی را که یک دادگاه باید دارا باشد، تعیین کرده‌اند، از آن جمله استقلال دادگاه از قوه‌ی مجریه و از طرفین دعوی؛^{۱۲۳} شرایط مربوط به شیوه‌ی انتصاب و مدت دوره‌ی خدمت اعضای دادگاه؛^{۱۲۴} وجود ضمانت‌هایی در مورد آیین دادرسی دادگاه^{۱۲۵} و بی‌طرفی آن^{۱۲۶}.

د - رهنمودهای عملی

۱۶۸. یک عنصر مهم در محاکمه‌ی عادلانه‌ی توقیف‌شدگان پیش از محاکمه دسترسی به مشاور حقوقی است. کشورها باید اطمینان حاصل کنند که تمام متهمان کیفری به مشاور حقوقی دسترسی دارند و وکیل فرصت کافی جهت آماده ساختن خود برای محاکمه در اختیار دارد.

122. African Commission on Human and Peoples' Rights, document ACHPR/COMM/FIN (XI)/Annex VII (9 March 1992).

123. *Leo Zand v. Austria* (No. 7360/76), Report of 12 October 1978 European Commission of Human Rights, *Decisions and Reports*, Vol. 15, p. 70 at p. 81 Para. 74.

124. *Le Compte, Van Leuven and De Meyere v. Belgium*, judgment of 23 June 1981, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 43. p. 24, para. 57.

125. *Piersack case*, judgment of 1 October 1982, *ibid*, No. 53 p. 13 Para. 27; See also the *Belilos case*, judgment of 29 April 1988, *ibid*, No. 132, p. 29, Para. 64.

۱۲۶. دیوان و کمیسیون اروپایی در تعیین اینکه دادگاهی بی‌طرف بوده یا خیر هم از معیار عینی و هم از معیار ذهنی (Subjective) استفاده می‌کند. معیار عینی بررسی می‌کند که آیا صرف نظر از رفتار شخصی قاضی، واقعیتی قابل تحقیق، که تردیدهایی را نسبت به بی‌طرفی وی برمی‌انگیزد وجود دارند یا خیر. حقایقی که باید در نظر گرفته شوند شامل نحوه‌ی ترکیب و تنظیم یک محکمه است. معیار ذهنی درباره‌ی این تحقیق می‌کند که آیا فلان قاضی در قضاوت شخصی‌اش بی‌طرف بوده یا خیر (*Hauschildt case*, Judgment of 24 May 1989, *ibid*, No. 154, p. 21 para. 48). کمیسیون ابراز داشته است که «نشانه‌های [بی‌طرفی] مهم هستند» و اینکه «عدالت نباید صرفاً انجام شده باشد: بلکه باید چنین نیز بنماید».

(Ben Yaacoub Case, judgment of 27 November 1987, *ibid*, No. 127-A, p. 11, Para. 96 (opinion of the Commission)).

بخش ۱۷- بررسی قضایی حبس

۱۶۹. حق اعتراض به توقیف در محضر هر مقام قضایی‌ای که قادر به صدور دستور آزادی است، باید برای هرکس که از آزادی محروم شده از جمله بازداشت‌شدگان پیش از محاکمه نیز امکان‌پذیر باشد. این حق افزون بر حقی است که در موارد اتهام‌های کیفری، متهم باید پس از توقیف فوراً به محضر مقام قضایی برده شود، و به هنگام دستگیری اعمال می‌شود - خواه با اتهام یا بدون اتهام. این حق دربرگیرنده‌ی رویه‌های ملی مانند بررسی اعتبار قرار بازداشت (Habeas Corpus) [به منظور رسیدگی به اینکه بازداشت وی طبق قانون صورت گرفته یا خیر] و سند تضمین حقوق خواهان [تا امکان رسیدگی به موضوع] (amparo) نیز هست. لکن، برای اجرای مؤثر این حق، بازداشت شده باید از دلایل توقیف و کلیه‌ی اتهام‌های کیفری منتسب به او باخبر باشد، همین‌طور باید به مشاوره‌ی حقوقی که از آزادی وی دفاع کند دسترسی داشته باشد.

الف - اصول کلی

۱- اعلامیه‌ی جهانی، ماده ۸

هرکس که حقوق بنیادینش که توسط قانون اساسی یا قوانین عادی تعیین شده است، مورد تجاوز قرار گیرد، حق رجوع مؤثر به محاکم صالحه‌ی ملی را دارد.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۴) ۹

هرکس که بر اثر بازداشت یا توقیف از آزادی محروم می‌شود، حق دارد به دادگاه تظلم کند، به این منظور که دادگاه بدون تأخیر راجع به قانونی بودن بازداشت اظهار نظر و در صورت غیرقانونی بودن بازداشت حکم آزادی او را صادر کند.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۳۲

۱. شخص بازداشت شده یا وکیل وی درهرزمان حق خواهد داشت که براساس قوانین داخلی هر کشور در محضر مقام قضایی یا دیگر مقامات به قانونی بودن توقیف اعتراض کند، تا در صورت غیرقانونی بودن توقیف، بدون تأخیر آزاد شود.

۲. مراحل رسیدگی... باید ساده و سریع و برای توقیف‌شدگان بی‌بضاعت رایگان باشد. مقام بازداشت‌کننده باید فرد بازداشت‌شده را بدون هیچگونه تأخیر ناموجهی در محضر مقام رسیدگی‌کننده حاضر کند.

۲- کمیسیون حقوق بشر، قطعنامه ۱۹۹۲/۳۵^{۱۲۷} کمیسیون حقوق بشر ...

۱. از تمامی کشورهایایی که تاکنون آیین‌هایی مانند بررسی اعتبار قرار بازداشت (habeas corpus) را پیش‌بینی نکرده‌اند، می‌خواهد این آیین را به اجرا درآورند زیرا به موجب آن هرکس که به دلیل بازداشت یا توقیف از آزادی خود محروم شده باشد، حق اقامه‌ی دعوا در محضر دادگاه را خواهد داشت، به این منظور که آن دادگاه بدون تأخیر درباره‌ی مشروعیت بازداشت وی تصمیم گیرد و در صورتی که آن را غیرقانونی تشخیص دهد دستور آزادی وی را صادر کند.

۲. همین‌طور از تمامی کشورها تقاضا دارد که حق برخورداری از این آیین را در تمام اوقات و تحت هر شرایطی، و از آن جمله در وضعیت‌های اضطراری به رسمیت بشناسند.

ج - تفسیر ۱- کمیته حقوق بشر

۱۷۰. یک مقام صلاحیت‌دار صرفاً^{۱۲۸} به دلیل اینکه حکم توقیف را بر طبق آیین دادرسی قانونی مورد بررسی قرار می‌دهد به منزله‌ی یک دادگاه نیست. کمیته حقوق بشر اظهار کرده است که هدف ماده (۴) ۹ میثاق مدنی و سیاسی حصول اطمینان از این امر است که مورد از سوی یک دادگاه بررسی شود و نه صرفاً توسط یک مقام صلاحیت‌دار. این مقام صالح باید حائز درجه‌ای از بی‌طرفی و استقلال لازم به منظور اعمال نظارت مطلوب بر حکم بازداشت باشد.^{۱۲۸}

۱۷۱. ماده‌ی ۹(۴) میثاق ناظر بر تمامی موارد توقیف است، از جمله توقیف به دستور یک مقام یا نهاده‌ی دولتی. کمیته‌ی حقوق بشر معتقد است که شخصی که به دستور چنین مقامی توقیف می‌شود، حق تقاضای تجدیدنظر در مورد این تصمیم را در یک دادگاه قانونی دارد.^{۱۲۹}

۱۷۲. کمیته‌ی حقوق بشر مکرراً توقیف شخص را در زمان «اقدامات امنیتی فوری» ناقض ماده‌ی ۹(۴) می‌داند، زیرا در این زمان توقیف‌شدگان هیچ نوع دسترسی به حق بررسی اعتبار قرار بازداشت یا مراجع تجدیدنظر مشابه را ندارند.^{۱۳۰}

۱۷۳. همچنین کمیته خاطرنشان می‌کند که حق درخواست برای رسیدگی به «احضار زندانی» (habeas corpus) نیز باید گسترش یابد، بدین ترتیب خانواده‌ی توقیف‌شده یا دوستانش خواهند توانست از جانب وی اعمال این حق را درخواست کنند.^{۱۳۱} اجازه دادن به دیگران برای درخواست، حق رسیدگی به «احضار زندانی» (habeas corpus) را کاراتر و عملی‌تر می‌کند.

۲- دیوان امریکایی حقوق بشر

۱۷۴. دیوان امریکایی معتقد است که بررسی اعتبار قرار بازداشت (habeas) باید به اجرا درآید. در موردی که دادگاه‌های کشوری به ۳ درخواست احضار زندانی (habeas corpus) به نمایندگی از طرف

127. Adopted on 28 Feb. 1992 (*Official Records of the ECOSOC, 1992, Supplement No. 2 (E/1992/22), chap. II, Sec. A*).

128. See *Antti Vuolanne v. Finland* (245/1987) (7 April 1989), *Official Records of the General Assembly, Forty-fourth Session, Supplement No. 40 (A/44/40), annex X, sect. J*; and *Mario I. Torres v. Finland* (291/1988) (2 April 1990), *ibid.*, *Forty-fifth Session, Supplement No. 40(A/45/40), vol. II, annex IX, sect. K*.

129. *Antti Vuolanne v. Finland*, loc. cit. (footnote 124 above).

130. See, for example, *Adolfo Drescher Caldas v. Uruguay*, loc. cit. (footnote 19 above), at p. 82, Para. 14; *David Alberto Campora Schweizer v. Uruguay*, loc. cit. (footnote 33 above), at p. 93 Para. 19.

131. *Official Records of the General Assembly, Forty-fourth Session, Supplement No. 40 (A/44/40), Para. 207 (Netherlands)*.

شخصی «غایب» ترتیب اثر نداده بودند، دیوان تصریح کرد که آن کشور متعهد به اجرای این درخواست بوده است: «به این معنا که این درخواست باید بتواند به نتیجه‌ای که به منظور آن تنظیم شده است، برسد.»^{۱۳۲}

۳- منشور آفریقایی، ماده (۱) ۷

هرکس حق دارد که دعوی‌اش مورد استماع قرار گیرد. این حق شامل:

الف - حق تقاضای تجدیدنظر از مراجع قضایی صالح کشور نسبت به تجاوزات به حقوق بنیادینی که توسط کنوانسیون‌ها، قوانین، مقررات و عرف به رسمیت شناخته شده و تضمین شده‌اند؛

۴- دیوان اروپایی حقوق بشر

۱۷۵. دیوان اروپایی بر این عقیده است که الزام کنترل قضایی در مورد بازداشت موقت شامل انجام این کنترل به طور متناوب^{۱۳۳} و در فواصل زمانی است. به خصوص این که تقاضای تجدیدنظر نسبت به حکم بازداشت یک ماه پس از بررسی اولیه، کاملاً منطقی است.^{۱۳۴}

د - رهنمودهای عملی

۱۷۶. حمایتی که به موجب تجدیدنظر قضایی انجام می‌گیرد، دقیقاً مانند حق برخورداری از دادرسی عادلانه، به طور قابل توجهی مستلزم دسترسی و امکان ملاقات فرد توقیف‌شده با وکیل قانونی‌اش است. به علاوه، استقلال سیستم قضایی در اثربخش بودن توسل به مقامات قضایی بسیار ضروری است. برای بررسی بیشتر، به بخش نهم (دسترسی به وکیل) رجوع کنید.

132. *Velásquez Rodríguez case*, judgement of 29 July 1988, Inter-American Court of Human Rights, *Series No. 4*, p. 115, para. 66

133. *Toth v. Austria*, judgement of 12 December 1991, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 224, p. 18 para. 67

134. *Bezicheri case*, judgement of 25 October 1989, *ibid*, No. 164, pp. 10-11, para. 21.

بخش ۱۸ - توقیف اداری

۱۷۷. توقیف اداری به طیف وسیعی از دستگیری‌های خارج از روند دستگیری مظنونین توسط پلیس و تحویل آن‌ها به سیستم دادرسی کیفری اطلاق می‌شود. این گروه از استانداردها بر حقوق تضمین شده برای همه مردم، صرف‌نظر از علت توقیف آن‌ها تأکید دارد، و به برخی خطرات ناشی از توقیف بدون نظارت قضایی اشاره دارد. استانداردهای مربوط به تحویل اشخاص به مراکز بهداشت روانی نیز به دلیل شکل توقیفی که دارد، شامل این طیف گسترده می‌شود، معذک موضوع تحویل اجباری به چنین مراکزی خارج از حیطه‌ی این کتاب است.

الف - اصول کلی

ميثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده ۹

۱. ... هیچ کس را نمی‌توان خودسرانه دستگیر یا بازداشت کرد. آزادی هیچ‌کس را نمی‌توان سلب کرد مگر به جهات قانونی و طبق آیین دادرسی قانونی.
۲. هرکس که بازداشت می‌شود باید هنگام بازداشت از علل بازداشت آگاه و در اسرع وقت از اتهامات منتسب به خود مطلع شود.
۳. هرکس که به اتهام جرمی توقیف یا بازداشت می‌شود باید فوراً به محضر قاضی یا مقام دیگری که به موجب قانون مجاز به اعمال اختیارات قضایی است برده شود و نیز باید در مدت معقولی مورد محاکمه قرار گیرد یا آزاد شود. توقیف اشخاصی که در انتظار محاکمه‌اند نباید به یک قانون کلی بدل شود، لیکن آزادی موقت ممکن است موکول به اخذ تضمین‌هایی بشود که حضور متهم در جلسه‌ی دادرسی و سایر مراحل رسیدگی قضایی و حسب مورد برای اجرای حکم را تأمین کند.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل ۳۸

شخصی که به اتهامی کیفری توقیف شده حق دارد در مدت زمانی معقول محاکمه شود و یا تا تشکیل دادگاه، آزاد باشد.

۲- قواعد حداقل استاندارد، قاعده ۹۵

اشخاص بازداشت‌شده یا زندانی که اتهامی ندارند، باید بدون تخطی از مفاد ماده ۹ ميثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، مشمول همان حمایت‌هایی شوند که به موجب قسمت اول [قواعدی با کاربرد عام، قواعد ۶ الی ۵۵ قواعد حداقل استاندارد] و قسمت دوم، بخش ج [زندانیان بازداشتی یا منتظر محاکمه، قواعد ۸۴ الی ۹۳] تضمین شده است. قواعد مربوط به بخش دوم، قسمت الف [زندانیان در حال تحمل کیفر قواعد

۵۶ الی ۸۱]، زمانی قابل اجرا است که برای این گروه خاص از زندانیان مفید باشد مگر این که مقرر شده باشد که برنامه‌های بازپروری و توان بخشی در تمامی زمینه‌ها درباره متهمان به اجرا درآید.

۳- اصولی درباره‌ی حمایت از بیماران روانی، اصل ۱۶

۱. هیچ فردی را نمی‌توان ناخواسته به عنوان بیمار در یک آسایشگاه روانی بستری کرد یا فردی را که قبلاً بنا به میل خود بستری شده است، به منزله‌ی یک بیمار اجباراً در آسایشگاه روانی نگه داشت مگر این که روان پزشکی که طبق قانون دارای اعتبار و مهارت است... مقرر کند ... که آن شخص بیماری روانی دارد، و نتیجه‌گیری کند که:

الف - به دلیل آن بیماری، احتمال صدمات مستقیم یا قریب‌الوقوع به آن فرد یا دیگران جدی است؛
ب - درباره‌ی شخصی که بیماری روانی او شدید است و قوه‌ی تشخیص او آسیب دیده است، بستری نکردن شخص [در آسایشگاه] ممکن است به وخامت جدی حال و وضعیت وی بینجامد یا از ارائه‌ی درمان مناسب که صرفاً با بستری شدن در یک آسایشگاه روانی امکان‌پذیر است، جلوگیری به عمل آید. این امر باید با توجه به اصل دخالت حداقل صورت گیرد.

در مورد مطروحه در پاراگراف ب، در صورت امکان باید از نظرات یک روان‌پزشک دیگر، مستقل از روان‌پزشکی که بدواً نظر داده است، بهره گرفت. در صورت انجام چنین مشاوره‌ای، بستری کردن اجباری یا نگاهداری اجباری وی فقط در صورت موافقت روان‌پزشک دوم میسر است.

۲. بستری کردن یا نگاهداری اجباری، آنگونه که به موجب قوانین داخلی معین شده است، باید در ابتدا جهت نظارت و درمان مقدماتی در انتظار انجام بررسی توسط یک هیئت بررسی کننده، موقتاً صورت گیرد. علل بستری کردن باید بدون تأخیر به بیمار اطلاع داده شود و همچنین عمل بستری کردن و علل آن باید فوراً به تفصیل به هیأت بررسی کننده، نماینده‌ی شخصی بیمار، (در صورت وجود چنین فردی)، و در صورت موافقت بیمار به اطلاع خانواده‌ی وی برسد.

۳. یک آسایشگاه روانی صرفاً در صورتی می‌تواند بیماران را برخلاف میل‌شان بستری کند که بدین منظور طبق مجوز یک مرجع صلاحیت‌دار و به موجب قانون داخلی یک کشور تأسیس شده باشد.

۴- معاهده‌ی چهارم ژنو، ماده ۴۳^{۱۳۵}

هر فرد تحت نظر که در محل سکونتش توقیف یا تحت‌الحفظ نگهداری شود باید محق باشد که در خصوص حکم صادره در اولین فرصت ممکن توسط دادگاهی مناسب یا هیئتی اجرایی که بدین منظور توسط مقام توقیف کننده تعیین شده، تجدیدنظر خواهی کند. اگر تحت‌الحفظ به سربردن ادامه یابد، آن دادگاه یا هیئت اداری متناوباً، و حداقل دوبار در سال باید در صورت اقتضاء به پرونده‌ی او و به رأی اولیه‌ی دادگاه با در نظر گرفتن منافع تجدیدنظر کند.

ج - تفسیر

۱- کمیته‌ی حقوق بشر

۱۷۸. کمیته‌ی حقوق بشر معتقد است هنگامی که شخصی «مفقودالثر» اعلام می‌شود، کشور مربوطه به موجب میثاق حقوق مدنی و سیاسی ملزم است تحقیقاتی کامل پیرامون مکان‌هایی که فرد را بتوان در آنجا یافت انجام دهد، آزادی وی را تضمین کند، و مسئولان غیبت شخص را به دست عدالت بسپارد.^{۱۳۶}

۱۳۵. مفاد ماده ۴۳ کنوانسیون چهارم ژنو قانوناً و در غالب موارد توقیف اداری از سوی دولت‌ها اعمال نمی‌شود. معذک حق بررسی قضایی در مورد حکم حبس توسط پاراگراف ۴ ماده ۹ میثاق حقوق مدنی و سیاسی تأمین گردیده است و این مفاد هیچ تمایزی را بین توقیف اداری و غیره قائل نشده است. در اینجا ماده ۴۳ به عنوان بیان کننده‌ی یک حداقل معیار توافق شده بین‌المللی گنجانده است. (بررسی بازداشت هر شش ماه یکبار)

136. *Elena Quinteros Almeida and Marta del Carmen Almeida de Quinteros v. Uruguay* (107/1981) (2 July 1983), *Selected Decisions ...*, vol. 2, p. 138, at p. 141, Para. 10.6, and pp. 142-143, Para. 16; See also *Irene Bleier Lewenhoff and Rosa Valiño de Bleier v. Uruguay* (30/1978) (29 March 1982), *Selected Decisions ...*, vol. I, p. 109, at p. 112, Paras. 13.4-15.

۲- کمیساریای عالی پناهندگان ملل متحد

۱۷۹. به طور معمول پناهندگان و پناهجویان نباید توقیف شوند. و توقیف باید صرفاً براساس علل قانونی و در موارد زیر صورت پذیرد:

«شناسایی هویت؛ تعیین دلایلی که برطبق آن‌ها درخواست پناهندگی شده است؛ بررسی مواردی که پناهندگان یا پناهجویان ... به منظور گمراه کردن مقامات کشوری که از او تقاضای پناهندگی شده گذرنامه و یا مدارک شناسایی خود را نابود کرده‌اند. و یا به جهت حفظ امنیت ملی یا نظم عمومی.»^{۱۳۷}

به علاوه، پناهندگان و پناهجویان باید با رعایت شرایط انسانی توقیف شوند و در صورت امکان نباید به همراه مجرمان یا در مکان‌هایی که سلامت جسمانی آن‌ها در آنجا به خطر می‌افتد، بازداشت شوند.^{۱۳۸}

د - رهنمودهای عملی

۱۸۰. از آنجا که توقیف اداری تحت نظارت مقامات قضایی مستقل انجام نمی‌شود، به آسانی مورد سوءاستفاده‌ی دولت‌ها قرار می‌گیرد.

۱۸۱. هیچ‌کس نباید بدون ارتباط با جهان خارج در توقیف بماند، مگر در وضعیت اضطراری عمومی که براساس ماده ۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی اعلام شده باشد. و در هر حال هیچ‌کس نباید بیش از چند روز ممنوع‌الملاقات بماند.

۱۸۲. در صورت ضرورت توقیف اداری، تضمینات زیر می‌تواند به تقلیل احتمال تضییع حقوق توقیف شده کمک کند.^{۱۳۹}

قانونی که توقیف اداری را مجاز می‌داند باید به طور خاص و با رهنمودها و معیارهایی در مورد شرایط توقیف، تدوین شده باشد. این معیارها باید توقیف اداری را محدود به افرادی کند که خطری جدی و قریب‌الوقوع برای امنیت تلقی می‌شوند.

کلیه‌ی اشخاصی که بنا به توقیف اداری بازداشت شده‌اند، باید رونوشتی از حکم بازداشت به آن‌ها داده شود و به وضوح علت بازداشت در آن ذکر شود. اشخاصی که براساس توقیف اداری بازداشت شده‌اند باید چند روز پس از دستگیری همراه با وکیل خود در دادگاه حضور یابند، تا دادگاه ضرورت ادامه‌ی توقیف را تعیین کند. و دادگاه باید حقایق موجود در هر پرونده را برای تشخیص این‌که آیا اقدامات خاص مربوط به توقیف اداری موجه بوده است یا خیر، مورد بررسی قرار دهد.

همه‌ی بازداشت‌شدگان حق دارند در مراحل رسیدگی حضور داشته باشند و دلایل خود را توسط وکیل ارائه دهند و به دلایلی که قرار توقیف براساس آن صادر شده دسترسی یابند. در صورتی که این شواهد به دلایل امنیت ملی قابل ارائه به فرد بازداشت‌شده نباشد، دادگاه باید آن شواهد و مدارک را بررسی کند تا ببیند که آیا آن‌ها مؤید حکم توقیف هستند یا خیر.

هنگامی که دادگاهی حکم به ادامه توقیف فردی می‌دهد، وی باید حق پژوهش‌خواهی به محکمه‌ای عالی‌تر را داشته باشد؛ این تجدیدنظر باید بدون تأخیر صورت پذیرد.

مسلماً باید یک بررسی مکرر و دوره‌ای برای تعیین ضرورت ادامه‌ی توقیف اداری وجود داشته باشد.

۱۸۳. در بسیاری از کشورها مجریان قانون اجازه دارند شاهدان عینی را تا زمان انجام شهادت در محضر دادگاه در توقیف نگه‌دارند. این شکل از توقیف اداری باید صرفاً در مواردی که حصول اطمینان از

137. Conclusion No. 44 (XXXVII) of the Executive Committee of UNHCR (*Official Records of the General Assembly, Forty-first Session, Supplement No. 12A* (A/ 41/12/Add. 1), Para. 128; HCR/IP/2/Eng/REV 1991(1992), p 96 , Para. (b).

138. Ibid., Para(f).

139. See *Amnesty International, Israel and the Occupied Territories: Administrative Detention During the Palestinian Intifadah* (London. 1989). pp 35 36.

حضور شاهد برای محاکمه ضروری است، اعمال بشود و منوط به تصمیمات فوق‌الذکر باشد. این بررسی باید با هدف آزاد کردن تمامی اشخاصی که دیگر خطر جدی و قریب‌الوقوع برای امنیت محسوب نمی‌شوند، صورت پذیرد.

۱۸۴. توقیف اداری همچنین به اقدامات انضباطی که توسط سرپرستان بازداشتگاه‌ها صورت می‌گیرد، اطلاق می‌شود، مانند تحمیل حبس انفرادی طی مدت زمانی خاص یا رژیم غذایی انضباطی (آب و نان). این مجوز انضباطی صرفاً باید براساس تصریح قانون داخلی و منوط به بررسی توسط یک مقام قضایی یا مقام صالح دیگر اعمال شود.

بخش ۱۹- قواعد ویژه نوجوانان

۱۸۵. براساس اسناد بین‌المللی حقوق بشر باید با نوجوانان، به دلیل سن‌شان به گونه‌ای خاص رفتار کرد. این استانداردها مقرر می‌دارد که با نوجوانان به نحوی برخورد شود تا درعوض اینکه به جهان جرایم فرو غلتند، بیشترین امکان رشد و تبدیل به شهروندانی مسئول در اختیارشان قرار گیرد. تمام اقدامات درباره‌ی نوجوانان باید با امعان نظر به این هدف «بازپروری» صورت پذیرد.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۴) ۱۴

در مورد نوجوانان، به عبارتی آیین دادرسی آن‌ها [که طی آن اتهام کیفری به اثبات می‌رسد] باید به نحوی باشد که رعایت سن، مصلحت و کمک به بازپروری آن‌ها مدنظر قرار گیرد.

۲- کنوانسیون حقوق کودک، ماده ۳۷

کشورهای طرف کنوانسیون باید تضمین کنند که:

- الف) هیچ کودکی^{۱۴۰} نباید مورد شکنجه یا دیگر مجازات‌ها یا رفتارهای ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز قرار گیرد. مجازات اعدام و حبس ابد آن هم بدون احتمال آزادی نباید برای مجرمین زیر ۱۸ سال اعمال شود؛
- ب) هیچ کودکی نباید به‌طور نامشروع یا خودسرانه از آزادی محروم گردد. بازداشت، توقیف یا حبس کودک باید براساس قانون و فقط به منزله‌ی آخرین چاره و برای مدتی کوتاه استفاده شود؛
- ج) با هرکودکی که از آزادی خویش محروم شده، باید با انسانیت و احترام به شأن ذاتی بشر، و به نحوی که مقتضیات این سن است، رفتار شود، به‌ویژه، هرکودکی که از آزادی خویش محروم شده است، باید از بزرگسالان جدا باشد، مگر اینکه مصالح عالی کودک چنین اقتضا نکند و نیز باید حق ارتباط با خانواده‌ی خود را از طریق مکاتبه و ملاقات، مگر در شرایط استثنایی، داشته باشد.
- د) هر کودکی که از آزادی خویش محروم شده است، باید از حق دسترسی فوری به مشاور حقوقی و دیگر مساعدت‌های ضروری، و نیز حق اعتراض به مشروعیت بازداشت، در محضر یک دادگاه یا دیگر مقامات مستقل و بی‌طرف و دارای صلاحیت، و حق تصمیم‌گیری فوری بر چنین دعوایی برخوردار باشد.

۳- کنوانسیون حقوق کودک، ماده ۴۰

۱. کشورهای متعهد باید حق کودکان متهم یا محکوم به نقض قانون کیفری، مبنی بر برخورداری از رفتاری را به رسمیت شناسند که موجب ارتقاء درک آن‌ها نسبت به شأن و ارزش نفس شود و احترام آن‌ها را

۱۴۰. "کودک" در ماده یک کنوانسیون این چنین تعریف می‌شود:

"هرانسان زیر ۱۸ سال، مگر این‌که طبق قانون قابل اجرا در مورد کودکان، سن بلوغ قانونی کمتر از این حد تعیین شده باشد"

نسبت به حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین افزایش دهد و به سن کودک و ضرورت تسهیل توان تطبیق با جامعه و قبول نقش سازنده در جامعه توجه کند.

....

۳. کشورهای طرف کنوانسیون باید در صدد گسترش تدوین قوانین، آیین‌های دادرسی، مراجع و نهادهایی باشند که مخصوص کودکانی است که مظنون یا متهم‌اند و یا تعرضشان به قوانین کیفری مسلم شده است. به‌ویژه:

الف) تعیین یک حداقل سنی برای نقض قوانین کیفری به نحوی که کودکان زیر این سن، فاقد مسئولیت کیفری فرض شوند.

ب) هرگاه مناسب و به‌مصلحت باشد، اتخاذ موازینی برای برخورد با این کودکان خارج از روند قضایی، مشروط بر این‌که حقوق بشر و تضمینات حقوقی کاملاً رعایت شوند؛

۴. اتخاذ موازین مختلف مربوط به اموری چون مراقبت، راهنمایی و دستورهای نظارتی؛ مشاوره؛ تعلیق مراقبتی، سپردن به خانواده؛ برنامه‌های آموزشی و حرفه‌ای و جایگزین‌های دیگر مراقبت نهادین (حبس)، تا اطمینان حاصل شود که با کودکان به گونه‌ای متناسب با سعادت‌شان و متناسب با شرایط و جرم ارتكابی‌شان برخورد می‌شود.

ب - استانداردها

۱- قواعد پکن، قاعده ۱-۱۰

پس از توقیف یک نوجوان مراتب باید فوراً به اطلاع والدین یا سرپرست قانونی وی برسد. در صورتی که این کار با فوریت امکان‌پذیر نباشد، والدین یا سرپرست قانونی باید در کوتاه‌ترین زمان ممکن از امر توقیف مطلع شوند.

۲- قواعد پکن، قاعده ۲-۱۰

یک قاضی، مأمور یا هیأتی صلاحیت‌دار باید بدون فوت وقت مسأله‌ی آزادی را بررسی کند.

۳- قواعد پکن، قاعده ۲-۱۳

در صورت امکان، توقیف تا زمان محاکمه باید با اقداماتی دیگر، مانند مراقبت از نزدیک، مراقبت شدید یا سکنا دادن در یک خانواده یا در محیطی آموزشی یا خانه جایگزین شود.

۴- قواعدی برای حمایت از نوجوانان، قاعده ۱۷

نوجوانانی که در بازداشت موقت به سر می‌برند یا در انتظار محاکمه‌اند، بیگناه فرض می‌شوند و باید بر این اساس نیز با آن‌ها رفتار شود. باید حتی‌الامکان از بازداشت پیش از محاکمه اجتناب و از آن تنها در اوضاع و احوال استثنایی استفاده کرد. باید همه تلاش‌ها صرف استفاده از روش‌های جایگزین شود، لذا چنانچه از بازداشت احتیاطی استفاده شود، قضات دادگاه‌های اطفال و مقامات تحقیق باید به منظور حصول اطمینان از اجرای بازداشت در کوتاه‌ترین مدت زمان ممکن، بیشترین اولویت را به رسیدگی سریع به این گونه دعوی دهند. بازداشت‌شدگان در انتظار دادگاه باید جدا از محکومین نوجوان نگهداری شوند.

۵ - قواعدی برای حمایت از نوجوانان، قاعده ۱۸

شرایط نگهداری نوجوانان محاکمه‌نشده تحت بازداشت باید علاوه بر مقررات خاص بر حسب ضرورت و اقتضاء، با توجه به اصل برائت، مدت زمان بازداشت و موقعیت قانونی و اوضاع و احوال طفل، با مقررات ذیل منطبق باشد. (مقررات ضرورتاً منحصر به این موارد نیست):

الف) نوجوانان باید از حق استفاده از مشاوره‌ی حقوقی برخوردار باشند و باید قادر باشند از امکان مشاوره حقوقی رایگان بهره بگیرند، در صورتی که این امکان، و امکان ارتباط منظم با مشاوران حقوقی فراهم باشد. خصوصی و محرمانه بودن چنین ارتباطی نیز باید تضمین شود.

ب) باید در صورت امکان برای نوجوانان فرصت انجام کار با مزد و ادامه‌ی تحصیل یا آموزش فراهم شود، لکن نباید مجبور به این کار شوند. کار، تحصیل یا آموزش نباید علت ادامه‌ی توقیف شود.

ج) نوجوانان باید بتوانند با رعایت مصالح عدالت لوازمی را برای زمان فراغت و تفریح خود دریافت و نگهداری کنند.

۶ - رهنمودهایی برای دادستان‌ها [مقامات قضایی تحقیق]، رهنمود ۱۹

در کشورهایی که به دادستان‌ها وظایف اختیاری‌ای تفویض شده است، مثلاً "تصمیم‌گیری در این مورد که آیا جوانی تحت تعقیب کیفری قرار بگیرد یا خیر، باید ملاحظات مخصوصی نسبت به ماهیت و شدت جرم، حمایت از جامعه و شخصیت و پیشینه‌ی جوان در نظر گرفته شود. در این تصمیم‌گیری، دادستان باید به طور ویژه براساس آیین‌های دادرسی و قوانین مربوط به جوانان، جایگزین‌های موجود را برای تعقیب کیفری در نظر بگیرد. دادستان باید تلاش کند اقدامات تعقیبی را علیه جوانان تنها در موارد بسیار ضروری اجرا کند.

ج - تفسیر

کمیته‌ی حقوق بشر

۱۸۶. کمیته‌ی حقوق بشر توقیف پیش از محاکمه را برای جوانان رد کرده است. اعضای کمیته نگرانی خود را در مورد یک کشور که در آنجا هیچ حداقل سنی برای توقیف پیش از محاکمه وجود ندارد و جایی که جوانان بین ۱۲ تا ۱۸ سال می‌توانند توسط دادگاه جوانان و قبل از محاکمه توقیف شوند، ابراز کرده‌اند.^{۱۴۱}

د - رهنمودهای عملی

۱۸۷. تصمیم در این مورد که آیا جوانی بازداشت شود یا خیر باید با آگاهی از تفاوت‌های بین بزرگسالان و جوانان صورت پذیرد. به‌ویژه، نه تنها جوانان باید از مجرمان بزرگسال جدا باشند، بلکه از جوانان محکوم نیز باید جدا باشند تا بازداشت به «مدرسه‌ی جرایم»^{۱۴۲} بدل نشود.

۱۸۸. استفاده از وثیقه یا دیگر تضمینات مالی جهت صدور دستور آزادی جوانان به نظر نامناسب

می‌رسد:

از آنجا که برای اکثریت گسترده‌ای از جوانان تهیه‌ی تضمینات مالی برای آزادبودن تا زمان محاکمه غیر ممکن است، لذا قانونی که پرداخت وثیقه را لازم می‌داند با این اصل که جوانان باید صرفاً به عنوان آخرین چاره بازداشت شوند منطبق به نظر نمی‌رسد.^{۱۴۳}

141. See *Official Records of the General Assembly, Forty-sixth Session, Supplement No. 40* (A/46/40), Paras. 66, 69 and 99 *in fine* (Canada).

142. "Application of international standards concerning the human rights of detained juveniles", report prepared by Mrs. Mary Concepción Bautista, Special Rapporteur of the Subcommission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities (E/CN.4/Sub.2/1991/24), Para 77.

143. *Ibid.*, Para 82

۱۸۹. دولت‌ها باید یک حداقل سنی معین کنند تا کودکان کم‌تر از این سن را نتوان از آزادی محروم کرد. اگر توقیف غیرقابل اجتناب باشد، همه‌ی تلاش‌ها باید صورت پذیرد تا جوانان را در مراکز مخصوصی مستقل از ندامتگاه‌ها و تحت نظارت مقامات صالح و با نظارت قضایی متناسب قرار داد. برنامه‌های آموزشی و یادگیری مهارت‌ها باید براساس سن، جنس و شخصیت به جوانان توقیف‌شده ارائه شود.^{۱۴۴}

144. See *Arab African Seminar Recommendations* (see footnote 29 above), p. 4.

بخش ۲۰ - اجرا

الف - اصول کلی

۱- اعلامیه جهانی، ماده ۸

هرکس حق دارد تا در صورت نقض حقوق بنیادینی که قانون اساسی یا قوانین عادی برای او تعیین کرده‌اند به نحوی مؤثر و واقعی به محاکم ملی صالحه رجوع کند.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۲) ۲

هر کشور طرف این میثاق متعهد می‌شود، بر طبق قانون اساسی خود و مقررات این میثاق، اقداماتی در زمینه اتخاذ تدابیر قانونگذاری و غیر آن به منظور تنفیذ حقوق شناخته شده در این میثاق که قبلاً به موجب قوانین موجود یا تدابیر دیگر لازم‌الاجرا نشده است، به عمل آورد.

۳- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۳) ۲

هر دولت طرف این میثاق متعهد است :

الف) امکان مطمئن احقاق حق برای هر آن کس که حقوق و آزادی‌های شناخته شده در این میثاق درباره‌ی او نقض شده است، تضمین کند. حتی اگر نقض حقوق از سوی اشخاصی صورت گرفته باشد که در مقام رسمی خود عمل کرده‌اند.

ب) تضمین کند که مقامات صالح قضایی - اداری یا مقننه یا هر مقام دیگری که به موجب مقررات قانونی آن کشور صلاحیت دارد، درباره‌ی شخص دادخواست‌دهنده احقاق حق کنند و همچنین امکانات دادخواهی به مقامات قضایی را توسعه دهند.

ج) تضمین کند که مقامات صالح نسبت به تظلماتی که حقانیت آن محرز شده است، رسیدگی می‌کنند.

۴- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۵) ۹

هرکس که به‌طور غیرقانونی بازداشت یا توقیف شده باشد حق درخواست جبران خسارت خواهد داشت.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی توقیف، اصل ۷

۱. دولت‌ها باید به موجب قانون هر عمل مغایر با حقوق و تکالیف مقرر در این اصول را ممنوع کنند، احکام مقتضی را برای آن‌ها صادر کنند و تحقیقاتی بی‌طرفانه در موارد شکایات انجام دهند.

۲. مأمورانی که دلایل موجهی در دست دارند مبنی بر اینکه تخطی از این مجموعه اصول رخ داده یا درحال انجام است، باید مراتب را به مقامات عالی‌تر و در صورت لزوم به دیگر مقامات یا ارگان‌های صالح و دارای اختیارات نظارتی یا مراجع تجدیدنظر قضایی گزارش دهند.

۳. هر فرد دیگری که دلایلی در اختیار دارد مبنی بر این که نسبت به این مجموعه اصول تخطی رخ داده یا در حال رخ دادن است حق خواهد داشت موضوع را به مسئولان ارشد این مأموران و همینطور به دیگر مقامات یا ارگان‌های صالح و برخوردار از اختیارات نظارتی یا تجدیدنظر قضایی اطلاع دهد.

۲- اصولی درباره‌ی بازداشت ، اصل ۳۵

۱. خسارتی که به علت فعل یا ترک فعل یکی از مأموران دولتی و مغایر با حقوق مندرج در این اصول وارد شود، باید براساس قواعد قابل اجرا و الزامی تدوین شده از سوی قانون داخلی هر کشور جبران شود.
۲. اطلاعاتی که ثبت آن به موجب این اصول الزامی شده است، باید در صورت درخواست ضرر و زیان به موجب این اصل و طبق آیین دادرسی پیش‌بینی شده در قانون داخلی [هر کشور]، قابل دسترس باشد.

ج - تفسیر

کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱۹۰. کمیسیون اروپایی معتقد است که اصولاً مقامات داخلی می‌توانند درخواست جبران خسارت یک شخص به علت اطلاعاتی بیش از حد رسیدگی را، که نتیجه‌اش اطلاعاتی بیش از حد توقیف است، با کسر مجازات تحمیل شده جبران کنند.^{۱۴۵} همچنین کسر مجازات غالباً بخشی از حل و فصل مسأله‌آميز پرونده‌هایی است که ادعا می‌شود زمان دادرسی و توقیف در آن‌ها بیش از حد طولانی شده است.

د - رهنمودهای عملی

۱۹۱. مجازات‌های مناسب برای مأموران دولت، همچون مأموران حفظ امنیت یا مدیران بازداشتگاه‌ها، شامل تعلیق از خدمت، کسر حقوق، لغو استخدام و تعقیب کیفری است.
۱۹۲. فرد توقیف‌شده‌ای که مورد شکنجه یا دیگر رفتارهای ظالمانه، غیرانسانی یا تحقیرآمیز، یا دیگر موارد نقض جدی حقوق بشر قرار گرفته است، در واقع با مجازاتی بسیار شدیدتر از مجازاتی مواجه شده است که در صورت محکومیت احتمالی وی از سوی دادگاه به آن محکوم می‌شود. در نتیجه فرد توصیف‌شده‌ای که مورد سوءرفتار واقع شده است، باید براساس اقتضاء عدالت حق دسترسی به دادرسی را داشته باشد، که این امر شامل آزادی فوری نیز می‌شود.

145. *Eric Neubeck v. Federal Republic of Germany* (No. 9132/80), Report of 12 December 1983, *European Commission of Human Rights, Decisions and Reports*, vol. 41, p. 13 at p. 34, para. 131; *H. v. Federal Republic of Germany* (No. 10884/84), Decision of 13 December 1984, *ibid.*, p. 252, at pp. 254- 255.

بخش ۲۱ - شروط محافظ (Saving Clauses)

۱۹۳. شروط محافظ میثاق حقوق مدنی و سیاسی بدین منظور ارائه گردیده‌اند تا یادآور آن باشند که استانداردهای حقوق بشر هرگز نباید به طور مضیق تفسیر شوند. نباید از این استانداردها در جهت تحدید اعمال حقوق بشر در قضایای خصوصی استفاده کرد.

الف - اصول کلی

۱- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، ماده (۱) ۵

هیچ یک از مقررات این میثاق نباید به نحوی تفسیر شود که متضمن اثبات حقی برای دولت، گروه یا فردی باشد که به استناد آن و به منظور تضییع هریک از حقوق و آزادی‌های شناخته‌شده در این میثاق و یا محدودکردن آن بیش از آنچه در این میثاق پیش‌بینی شده است، به فعالیت یا اقدامی دست زند.

۲- میثاق حقوق مدنی و سیاسی، (۲) ۵

نباید هیچگونه محدودیت یا تخطی از هریک از حقوق اساسی بشر صورت گیرد، حقوقی که به موجب قوانین، معاهدات، آیین‌نامه‌ها یا عرف از سوی دولت‌های طرف این میثاق به رسمیت شناخته شده است، با این عذر که این میثاق چنین حقوقی را به رسمیت نشناخته یا اینکه به میزان کمتری به رسمیت شناخته است.

ب - استانداردها

۱- اصولی درباره‌ی بازداشت، اصل ۳

هیچگونه محدودیت یا تخطی از هریک از حقوق بشر در قالب انواع توقیف یا حبس که به موجب قوانین، معاهدات، آیین‌نامه‌ها یا عرف از سوی دولت‌ها به رسمیت شناخته‌شده یا نافذ و جاری است، با این عذر که این «مجموعه اصول» چنین حقوقی را به رسمیت نشناخته یا به میزان کمتری به رسمیت شناخته است قابل قبول نخواهد بود.

۲- قواعد توکیو، قاعده ۱-۴

هیچ یک از این قواعد نباید به گونه‌ای تفسیر شود که مانع اعمال قواعد حداقل استاندارد برای رفتار با زندانیان، قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل متحد برای دادرسی نوجوانان (قواعد پکن)، اصول حمایت از کلیه اشخاصی که به هر شکل توقیف یا زندانی هستند یا در نهایت مانع از اجرای هر سند یا استاندارد حقوق بشر دیگری شود که توسط جامعه‌ی بین‌المللی به رسمیت شناخته شده و مربوط به رفتار با مجرمین و حمایت از حقوق بشر بنیادین آنها است.

۳- قواعدی برای حمایت از نوجوانان، قاعده ۹

هیچ چیز در این قواعد نباید به گونه‌ای تفسیر شود که مانع کاربرد اسناد و استانداردهای حقوق بشر و سازمان ملل متحد که از سوی جامعه‌ی بین‌المللی به رسمیت شناخته شده‌اند و در تضمین حقوق، مراقبت و حمایت از نوجوانان، کودکان و تمام جوانان مؤثرترند، شود.

ج - تفسیر

دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی حقوق بشر

۱۹۴. ممکن است کشوری مجبور باشد حقوق فرد یا گروهی را محدود کند تا از نقض حقوق افراد یا گروه‌های دیگر جلوگیری به عمل آورد. وقتی کشوری چنین محدودیت‌هایی را بر فرد یا گروهی تحمیل می‌کند، می‌تواند به ماده ۱۷ کنوانسیون اروپایی (که عباراتی شبیه ماده (۱) ۵ میثاق حقوق مدنی و سیاسی دارد) به منزله‌ی توجیهی برای نقض حقوق آن افراد استناد نماید.^{۱۴۶} معذک دیوان اروپایی و کمیسیون اروپایی این توجیه را محدود کرده است. ممکن است شخصی از برخی از حقوق خود استفاده کند تا حقوق دیگران را ضایع نماید، لکن این امر توجیه‌کننده‌ی نقض تمامی حقوق وی از سوی دولت نیست. صرفاً "می‌توان حقوقی را نقض کرد که اعمال آن موجب تضییع حقوق دیگران می‌شود."^{۱۴۷}

د - رهنمودهای عملی

۱۹۵. هنگامی که در وضعیت خاص دو یا چند استاندارد حقوق بشری اعمال می‌شوند، فرد باید بتواند از حمایت‌کننده‌ترین استاندارد بهره گیرد. مقررات ملی باید هم‌جهت با استانداردهای بین‌المللی باشند، و در مواردی که در آن قوانین ملی به نحو مناسبی از حقوق فرد بازداشت شده حمایت نمی‌کند، باید از قواعد و معاهدات بین‌المللی استفاده کرد.

146. See *J. Glimmerveen and J. Hagenbeek v. the Netherlands* (Nos. 8348/78 and 8406/78), Decision of 11 October 1979, *ibid*, vol. 18, p. 187, at pp. 194-197.

147. See *the Lawless case* (Merits), judgment of 1 July 1961, European Court of Human Rights, *Series A*, No. 3, pp. 45-46, Para. 6-7; and *Raymond De Becker v. Belgium* (No. 214/56), Report of the European Commission of Human Rights of 8 January 1960, European Court of Human Rights, *Series B*, 1962, pp. 137-138, Para. 279.

ضمائم

ضمیمه‌ی یک

ادارات مربوط به آزادی پیش از محاکمه

۱. ادارات مربوط به آزادی موقت نقشی حیاتی در اجرای استانداردهای بین‌المللی در حیطه‌ی بازداشت پیش از محاکمه ایفا می‌کنند. یکی از اهداف اولیه‌ی این استانداردها، تشویق به استفاده‌ی حداقل از بازداشت پیش از محاکمه در مسیر تحقیقات درباره‌ی جرم ادعایی و حمایت از جامعه و قربانی است. قاضی یا مسئول دیگری که قرار است تصمیم بگیرد که آیا شخص مظنون به ارتکاب جرم را آزاد کند یا خیر باید پیش‌بینی کند که آیا آن شخص از حضور در دادگاه سر باز می‌زند، در تحقیقات در مورد جرمی که به آن مظنون است شرکت می‌کند یا در زمان آزادی مرتکب جرم دیگری می‌شود. مؤلفه‌های مختلفی، مانند سابقه‌ی جنایی و «پیوندهای اجتماعی»، در تصمیم‌گیری و پیش‌بینی این موارد حائز اهمیت‌اند و باید در نظر گرفته شوند.
۲. اداره مربوط به آزادی پیش از محاکمه به قضات یا به دیگر مقامات کمک می‌کند تا اطلاعات دقیقی درباره‌ی فرد متهم به دست آورند تا بر این مبنا بتوانند درباره آزادی آن شخص و شرایط آن تصمیم‌گیری کنند. کارکنان این اداره اطلاعاتی را درباره‌ی شخص متهم و با توجه به مؤلفه‌های مربوطه جمع‌آوری می‌کنند، سپس به منظور تأیید این اطلاعات، به بررسی سوابق و گفت‌وگو با دوستان، بستگان و کارفرمای متهم می‌پردازند. سپس این اطلاعات پیش از تصمیم‌گیری در مورد آزادی یا ادامه‌ی بازداشت متهم، به قاضی، دادستان و وکیل مدافع داده می‌شود. در کنار جمع‌آوری و تأیید صحت و سقم اطلاعات، برخی از این ادارات نیز نقش فعالی را در کنترل افراد آزادشده و تضمین حضور آن‌ها برای محاکمه ایفا می‌کنند.

الف - مؤلفه‌های مربوط به تصمیم‌گیری در مورد آزادی پیش از محاکمه

۳. مؤلفه‌های زیادی هستند که نوعی ارتباط آماری با توفیق آزادی پیش از محاکمه دارند (توفیق به معنای حضور دادگاه بدون ارتکاب جرمی دیگر است). در بسیاری از سیستم‌های آزادی پیش از محاکمه، برای حضور و فقدان هر کدام از این مؤلفه‌ها یک ارزش عددی مثبت یا منفی در نظر گرفته شده است. سپس این ارزش‌های عددی با هم جمع می‌شوند و در صورتی که این حاصل جمع، حداقل به حد معینی برسد، فرد آزاد می‌شود. هر چند که چنین سیستم عددی از مزایای مسلّم منطقی برخوردار است، اما ارزش دقیقی که به هر مؤلفه داده می‌شود عمیقاً به فرهنگ بومی بستگی دارد. بنابراین، مؤلفه‌های زیر با ترتیبی خاص و با اشاره به اینکه چرا آن‌ها عموماً ارزش پیش‌بینی‌کنندگی دارند، فهرست نشده‌اند. بسط و گسترش کاربرد دقیق این مؤلفه‌ها باید به سیستم دادرسی کیفری هر کشور واگذار شود.

۱- مؤلفه‌های مربوط به سوابق جنایی

۴. جرم اتهامی که دلیل توقیف فعلی است : اهمیت جرمی که شخص به آن متهم است تا حدی در تشخیص احتمال ارتکاب جرم دیگر توسط وی، نقشی پیش‌بینی‌کننده دارد مهم‌تر اینکه، جرم اتهامی به دادگاه

اجازه می‌دهد تا حداکثر مجازات ممکن را در صورت محکومیت متهم در نظر داشته باشد. زمانی که مجازات عبارت باشد از حبس کوتاه‌مدت یا مجازاتی غیرحبس، باید به آزادی بازداشت‌شده توجه دقیقی معطوف شود.

۵. تعداد محکومیت‌های کیفری در گذشته: مجرمی که جرایمی را تکرار کرده است بیشتر احتمال فرار یا ارتکاب جرم دیگر را دارد، و مجرمی که برای اولین بار مرتکب جرم شده بیشتر احتمال دارد که بخواهد «نام خود را پاک نگه دارد»، و امکان دارد بیشتر از آثار منفی بازداشت متأثر باشد.

۶. دفعات عدم حضور در محضر دادگاه در گذشته: قصور در حضور برای محاکمه در گذشته، این احتمال را قوت می‌بخشد که متهم این بار نیز از حضور در دادگاه سر باز خواهد زد.

۲- مؤلفه‌های مربوط به پیوندهای اجتماعی

۷. پیوندهای خانوادگی: شخص دارای همسر یا فرزند، یا شخصی که با والدینش زندگی می‌کند، ممکن است بیشتر تمایل به حضور در دادگاه داشته باشد (البته این امر بستگی به فرهنگ بومی دارد). خانواده نیز در بسیاری موارد می‌تواند در تضمین حضور متهم کمک کند معذک، اگر جرم اتهامی شامل سوءرفتار با اعضای خانواده باشد، در تصمیم‌گیری در مورد اینکه آیا متهم مجاز به بازگشت به منزل است یا خیر توجه ویژه‌ای مبذول شود.

۸. دیگر پیوندهای اجتماعی: پیوندهای دیگر اجتماعی اهمیتی شبیه اهمیت پیوندهای خانوادگی دارد و مخصوصاً در جایی که شخص با هیچ یک از اعضای خانواده‌اش زندگی نمی‌کند یا جایی که نمی‌توان برای حضور فرد در دادگاه به ساختار خانواده اتکا کرد. همچنین برای مثال می‌توان به ارتباطات مذهبی و دوستی‌های نزدیک اشاره کرد.

۹. استخدام: اگر شخصی دارای شغلی است که می‌تواند آن را حفظ کند و منبع درآمدش است، احتمال بیشتری برای حضور برای محاکمه دارد.

۱۰. منابع مالی و اموال غیرمنقول: افرادی که دارای منابع مالی قابل توجهی هستند می‌توانند ملتزم به پرداخت مبلغی به عنوان وثیقه شوند که تا زمان محاکمه توسط دادگاه نگهداری می‌شود و سپس به متهم بازگردانده خواهد شد. شخص دارای اموال غیرمنقول از قبیل خانه یا مزرعه احتمال کمتری دارد متواری شود تا شخصی که هیچ اقامتگاه ثابتی ندارد. به علاوه، شخصی که از دولت کمک دریافت می‌کند کمتر احتمال دارد فرار کند، چرا که فرار موجب قطع چنین کمک‌هایی خواهد شد.

۱۱. شرایط سکونت: مؤلفه‌های این شاخه شامل این است که آیا شخص تنها زندگی می‌کند یا با دیگران، و آیا شخص مالک است یا ملکی را اجاره کرده است. برای تضمین اینکه اشخاص برای رسیدگی‌های کیفری حاضر شوند، مؤلفه‌هایی که می‌توانند مد نظر قرار گیرند عبارت است از این که آیا خانه‌ی آن‌ها دارای خط تلفن، کد پستی یا دیگر وسایل رفاهی هست یا خیر.

۱۲. طول مدت سکونت: هرچه مدت زمان سکونت شخص در یک منطقه‌ی جغرافیایی طولانی‌تر باشد، احتمال اینکه وی در صورت آزادی بگریزد کمتر خواهد بود.

۳- مؤلفه‌هایی درباره‌ی متهم

۱۳. شخصیت: شخصیت فرد و دریافت دیگران از شخصیت وی ممکن است مشخص کند که آیا وی خطرناک است یا احتمال فرار دارد یا خیر، گویانکه این معیار چندان قابل اطمینان نیست.

۱۴. شرایط جسمی و روانی: سن یا بیماری ممکن است احتمال فرار یا ایجاد خطر برای دیگران را تقلیل دهد.

ب - نقش اداره آزادی موقت

۱۵. اداره‌ی مربوط به آزادی موقت ممکن است اطلاعات به‌دست‌آمده از متهمان را با توجه به مؤلفه‌های مربوط به آزادی آن‌ها تأیید کند، و علاوه بر کمک به افراد آزاد شده تا زمان محاکمه بر آن‌ها نظارت و کنترل داشته باشد، که حضور آن‌ها را در محاکمه تضمین کند و در عین حال به آن‌ها کمک کند. همین‌طور مأموران اداره آزادی موقت ممکن است، هر یک، یکی از وظایف فوق را به تنهایی انجام دهند، یا هر مأموری ممکن است وظیفه‌ی مراقبت و مسئولیت چند نفر را از همان ابتدا و تا انتهای پرونده بر عهده گیرند.

۱- اثبات یا تأیید اطلاعات

۱۶. تأیید سوابق جنایی، پیوندهای اجتماعی و وضعیت شخصی متهمان، مهمترین وظیفه‌ی اداره‌ی مربوط به آزادی پیش از محاکمه است. بدون وجود چنین اداره‌ای متهم ممکن است به قاضی بگوید که شاغل است و جایی برای زندگی دارد، اما دادستان و پلیس احتمالاً در این موارد تحقیقی به عمل نیاورده‌اند و قاضی ممکن است چندان وقعی به سخنان متهم نگذارد. این اثبات و تأیید مستقلاً در مورد اطلاعاتی مربوط به فرار یا ارتکاب جرایم دیگر توسط متهم، به قاضی اجازه می‌دهد تا در تصمیم‌گیری در مورد آزادی متهم به آن‌ها اتکاء کند.

۱۷. بسیاری از قوانین ملی و استانداردهای بین‌المللی مندرج در این کتاب راهنما، برای تحقیقات طولانی در مدارک و شواهد مربوط به اشخاص پیش از تصمیم‌گیری در مورد آزادی‌شان زمانی را در نظر نگرفته‌اند. افراد باید «فوراً» نزد قاضی برده شوند، به عبارتی نزد کسی که درباره‌ی ضرورت ادامه‌ی توقیف تصمیم می‌گیرد. اداره‌ی خدمات پیش از محاکمه تنها در صورتی مفید خواهد بود که تحقیقات مأموران با سرعت هرچه تمام‌تر صورت پذیرد. تأیید [صحت و سقم اطلاعات] اغلب باید توسط تلفن صورت پذیرد تا به صورت حضوری یا مکاتبه‌ای. در بسیاری از مناطق جهان مصاحبه‌ی حضوری لازم است، که در این موارد جمع‌آوری اطلاعات زمان بیشتری می‌برد. سوابق جنایی باید با گزارش‌های نظارتی پلیس تأیید شود، تمرکزگرایی و رایانه‌ای کردن سوابق ممکن است در سرعت بخشیدن به این روند کمک کند.

۱۸. مأمور اداره‌ی خدمات پیش از محاکمه باید گزارش خود را به هنگامی که دادگاه به مسأله آزادی رسیدگی می‌کند، ارائه دهد. قاضی، دادستان و وکیل مدافع باید فرصت پرس‌وجو از مأمور و روشن کردن نکاتی که ضروری می‌دانند، داشته باشند. همچنین گزارش مبتنی بر تأییدیه‌ای مکتوب باید تهیه و به دادگاه و وکیل متهم داده شود. این گزارش می‌تواند با استفاده از فرمی شبیه به فرم مندرج در ضمیمه‌ی شماره ۲ تهیه شود، فرمی که در برنامه‌ی ارزیابی و نظارت به قید وثیقه در جنوب استرالیا استفاده می‌شود. این فرم شامل سؤالاتی است که باید پرسیده شود و فضایی برای جواب‌ها و فضایی برای علامت گذاشتن در مورد صحت اطلاعات. محتوای دقیق فرم می‌تواند با توجه به شرایط خاص هر کشور اصلاح شود.

۲- نظارت بر اشخاص در دوران آزادی موقت

۱۹. وظیفه‌ی مأموران اداره‌ی خدمات پیش از محاکمه شبیه وظیفه‌ی مأموران تعلیق مراقبتی یا مأمورین عفو است، و این دو وظیفه در برخی سیستم‌های ملی با هم جمع می‌شود. یکی از علل این جمع شدن این است که مأموران تعلیق مراقبتی قبلاً درباره‌ی نظارت بر مجرمان آموزش دیده‌اند و مهارت‌های لازم را برای مراقبت از مجرمان آزادشده دارند. به‌علاوه جایی که شخص مورد تعلیق مراقبتی یا عفو قرار می‌گیرد، ممکن است مأموری او را بشناسد و بجا آورد.

۲۰. ممکن است نظارت در سطوح مختلف و متناسب با خطرناک یا کم‌خطر بودن متهم باشد. یک فرد می‌تواند بر مبنای تعهدنامه‌ی کتبی و صرفاً با این شرط که او هفته‌ای یکبار، یا یک یا چندبار در روز خود را به

مقام مسئول مراقبت، معرفی کند، آزاد شود. آزادی می‌تواند مشروط به اقامت در مکانی معین باشد، که می‌تواند با بازدیدهای سرزده، یا اجرای برنامه‌ی درمانی ترک اعتیاد به الکل و مواد مخدر، همراه با نظارت در طول اجرای برنامه کنترل شود. شخص می‌تواند در مراکز مخصوص «آزادی پاره‌وقت» و یا آزادی موقت نگهداری شود، کارکنان این اقامتگاه‌ها اطمینان حاصل می‌کنند که شخص به کار، تحصیل، درمان و اجرای تعهدات تحمیل شده توسط دادگاه می‌پردازد. اما در عین حال ساکنان این مراکز آزادند تا به جای توقیف شدن به کارهای روزمره‌شان بپردازند. دیگر آشکال نظارت باید در هر سیستم ملی متناسب با فرهنگ بومی توسعه یابد.

۲۱. همچنین مأموران خدمات پیش از محاکمه ممکن است با ارسال اختطاریه‌هایی مربوط به تاریخ دادرسی و تماس تلفنی یا ملاقات حضوری کمی قبل از تاریخ رسیدگی، حضور فرد در دادگاه را تضمین کنند. آن‌ها می‌توانند بررسی کنند که متهم وسیله‌ی حضور در دادگاه را دارد. یا خیر، به خصوص، آن‌ها می‌توانند به متهمان اهمیت حضور در دادگاه را یادآوری کنند و آن‌ها را مطمئن سازند که رسیدگی عادلانه‌ای در پیش خواهد بود. به منظور حضور متهم در دادگاه، مأموران خدمات پیش از محاکمه باید با وکیل مدافع متهم همکاری کنند.

ج - کاردانی

۲۲. ادارات خدمات پیش از محاکمه باید در ایجاد و حفظ یک رابطه‌ی خوب حرفه‌ای با دیگر مأموران مسئول در روند دادرسی پیش از محاکمه تلاش کنند. مأموران خدمات پیش از محاکمه، از جایگاهی منحصر به فرد در رابطه با مأموران تعقیب و مظنونان برخوردارند. قضات و دادستان‌ها باید بتوانند بر حرفه‌ای بودن مأموران پیش از محاکمه به منظور ارائه‌ی فوری و به ویژه «دقیق» اطلاعات درباره‌ی متهم تکیه کنند. در عین حال، مأمور پیش از محاکمه باید بتواند متهم را متقاعد کند که همکاری با وی به نفع خود اوست و اینکه وی [مأمور] از هیچ تلاشی در جهت رسیدگی به اطلاعات به دست آمده مضایقه نخواهد کرد. مأموران خدمات پیش از محاکمه باید از افراد حرفه‌ای باشند، به دیگر مأموران نیز باید خاطرنشان کرد که با آن‌ها با احترامی که شایسته‌ی کاردانی و حرفه‌ای بودنشان است، رفتار کنند.

ضمیمه‌ی دو
فرم اطلاعات آزادی قبل از محاکمه*
اداره‌ی تعلیق مراقبتی و آزادی مشروط
برنامه‌ی ارزیابی و مراقبت
آزادی مشروط - فرم مصاحبه

<p>تأیید اظهارات بلی / خیر</p>	<p>الف. اطلاعات شخصی نام خانوادگی _____ نام _____ لقب _____ سن _____ تاریخ تولد _____ / _____ / _____ محل تولد _____ تاریخ ورود _____ / _____ / _____ ملیت _____ گذرنامه: (بلی / خیر) _____ وضعیت تأهل _____ گواهینامه‌ی رانندگی (بلی / خیر) _____ ایالت _____ افراد تحت تکفل _____</p>
	<p>ب. جزئیات آخرین مصاحبه پیشینه‌ی آخرین مصاحبه (بلی / خیر)؟ تاریخ _____ / _____ / _____ ساعت _____ تاریخ _____ / _____ / _____ مکان _____ مصاحبه‌گر _____ زمان _____</p>
	<p>پ. اطلاعات قضایی موضوع اتهام _____ عنوان جرم _____ زمان دستگیری _____ / _____ / _____ دلایل عدم آزادی موقت _____ اولین بازداشت: (بلی / خیر) سوابق بازداشت _____ موضوعات تعلیقی (بلی / خیر) _____ تضمین‌ها؟ _____ عدم حضور / فرار _____ موقعیت تعلیق مراقبتی / آزادی مشروط /... _____ مأمور _____ اداره _____ وکیل _____ محل کار _____ تلفن _____ تلفن _____</p>
	<p>ت. تماس با خانواده نام _____ نوع ارتباط _____ نشانی _____ تلفن _____</p>
	<p>ث. محل اقامت ۱. نشانی فعلی کد پستی _____ تلفن _____ نوع مسکن: اتاق / خوابگاه / هتل / آپارتمان / خانه / برج / ... اجاره‌ای _____ از چه زمانی _____ مدت زمان سکونت در محل _____ اگر همخانه دارید؟ _____ نسبت _____ آیا امکان بازگشت به محل سکونت وجود دارد؟ (بلی / خیر) _____ ۲. نشانی مشترک فعلی تلفن _____ اگر همخانه دارید _____ نسبت _____ آیا امکان بازگشت به محل سکونت وجود دارد؟ (بلی / خیر) تا چه میزان امکان پرداخت وجود دارد؟ _____</p>

	<p>۳. نشانی مکان دیگری که امکان سکونت در آن وجود دارد</p> <p>تلفن _____</p> <p>نام شخص مقیم در محل سکونت _____ نسبت _____</p> <p>۴. نشانی قبلی (در صورت وجود آن)</p> <p>دوره‌ی اقامت _____ سال _____ ماه _____</p>
	<p>ث. وضعیت اشتغال</p> <p>شاغل / بیکار / دانشجو یا دانش‌آموز / بیمار / معلول / ...</p> <p>مدت زمان اشتغال _____</p> <p>صاحب کار _____ وسیله‌ی تماس _____</p> <p>نشانی _____ تلفن _____</p> <p>سمت _____ تاریخ شروع به کار _____ تعداد ساعات _____</p> <p>آیا امکان بازگشت به کار وجود دارد؟ (بلی / خیر) _____ دستمزد _____</p> <p>صاحب کار قبلی _____</p> <p>تاریخ آغاز کار _____ وسیله‌ی تماس _____</p>
	<p>ج. وضعیت مالی</p> <p>دستمزد / کمک هزینه‌ی بیکاری / کمک هزینه‌ی از کارافتادگی / کمک هزینه‌ی بیماری / مخارج هفتگی</p> <p>اموال _____ ارزش تقریبی اموال _____</p>
	<p>ح: مراقبت‌های پزشکی</p> <p>جسمانی / روانی / اعتیاد به مواد مخدر / اعتیاد به الکل / ...</p> <p>مشخصات پزشک _____</p> <p>نشانی _____ تلفن _____</p> <p>معالجات قبلی ؟ _____</p> <p>معلولیت / بیماری ؟ _____</p>
	<p>خ: افراد دیگری که بتوان برای تأیید اطلاعات با آنها تماس برقرار کرد</p> <p>نام _____ نسبت _____</p> <p>نشانی _____ تلفن _____</p> <p>نام _____ نسبت _____</p> <p>نشانی _____ تلفن _____</p>
	<p>د: فرد معتمد</p> <p>نام _____ نسبت _____</p> <p>نشانی _____ تلفن _____</p> <p>مدت زمان آشنایی _____ امکان ضمانت مالی دارد؟ (بلی / خیر) _____</p> <p>دلار _____</p> <p>محل کار _____ نوع درآمد _____</p> <p>: نظریات</p>

این فرم در برنامه‌ی ارزیابی و تعلیق مراقبتی استرالیا به کار برده می‌شود و جزو اسنادی است که به کنفرانس "آزادی مشروط یا بازداشت؟" ۲۹ نوامبر - ۱ دسامبر، آدلاید - استرالیا، ارائه گردید.

CONTENTS

Preface

Abbreviations

International instruments cited in the present handbook

INTRODUCTION

A. International standards on pre-trial detention

B. The development of international standards relating to pre-trial detention

1. Standards on prison conditions

2. Standards on torture and ill-treatment

3. Standards on disappearances and arbitrary executions

4. Standards on the role of the judiciary and lawyers

5. Standards on alternatives to pre-trial detention

6. Standards on the protection of juveniles

C. Nature of the problem of pre-trial detention

1. Overcrowding

2. Conditions of detention

3. Length of detention

4. Legal status of pre-trial detainees

D. The role of the handbook

E. Note on the text and terms used

chapter

I. Non-DISCRIMINATION

II. PRESUMPTION OF INNOCENCE

III. ARREST

IV. NOTIFICATION

- V. APPEARANCE BEFORE A JUDICIAL OR OTHER AUTHORITY
- VI. SUBSTITUTES FOR CONFINEMENT
- VII. LENGTH OF PRE-TRIAL DETENTION
- VIII. SEGREGATION OF CLASSES OF DETAINEES
- IX. ACCESS TO COUNSEL
- X. COMMUNICATION BY DETAINEES
- XI. INVESTIGATION OF DETAINED PERSONS; TORTURE AND ILL-TREATMENT
- XII. PHYSICAL CONDITIONS OF DETENTION
 - Accommodation
 - Food and water
 - Medical care
 - Clothing
 - Property rights
- XIII. USE OF DISCIPLINE AND RESTRAINTS IN PRE-TRIAL DETENTION
- XIV. INTELLECTUAL AND RELIGIOUS CONDITIONS OF DETENTION
- XV. SUPERVISION OF PLACES OF DETENTION
- XVI. FAIR TRIAL
- XVII. JUDICIAL REVIEW OF CONFINEMENT
- XVIII. ADMINISTRATIVE DETENTION
- XIX. SPECIAL RULES FOR JUVENILES
- XX. IMPLEMENTATION
- XXI. SAVING CLAUSES

ANNEXES

- I. Pre-trial release services
- II. Pre-trial release information form

CENTRE FOR HUMAN RIGHTS
Geneva
CRIME PREVENTION AND CRIMINAL JUSTICE BRANCH
Vienna

PROFESSIONAL TRAINING SERIES NO. 3

Human Rights and Pre-trial Detention

**A Handbook of International Standards
relating to Pre-trial Detention**

UNITED NATIONS
New York and Geneva, 1994

**Direction for the Publication in Persian: Azadeh Niknam
Translated (non official translation) and Published in
Persian by**

Penal Reform International (PRI)

PRI
London office
Unit 450, The Bon Marche Centre
241-251 Ferndale Road
Brixton, London SW9 8BJ, UK
Tel 44 207 924 95 75
Fax: 44 207 924 96 97
Email: headofsecretariat@penalreform.org

PRI
Paris office
40, rue du Château d'Eau
75010 Paris, France
Tel 33 1 48 03 90 01
Fax: 33 1 48 03 90 20
Email: priparis@penalreform.org

Website: www.penalreform.org

**Penal Reform International (PRI) is grateful to The Foreign and
Commonwealth Office of the United Kingdom and The British Embassy in
Kabul for their support for the publication in Persian of this document.**